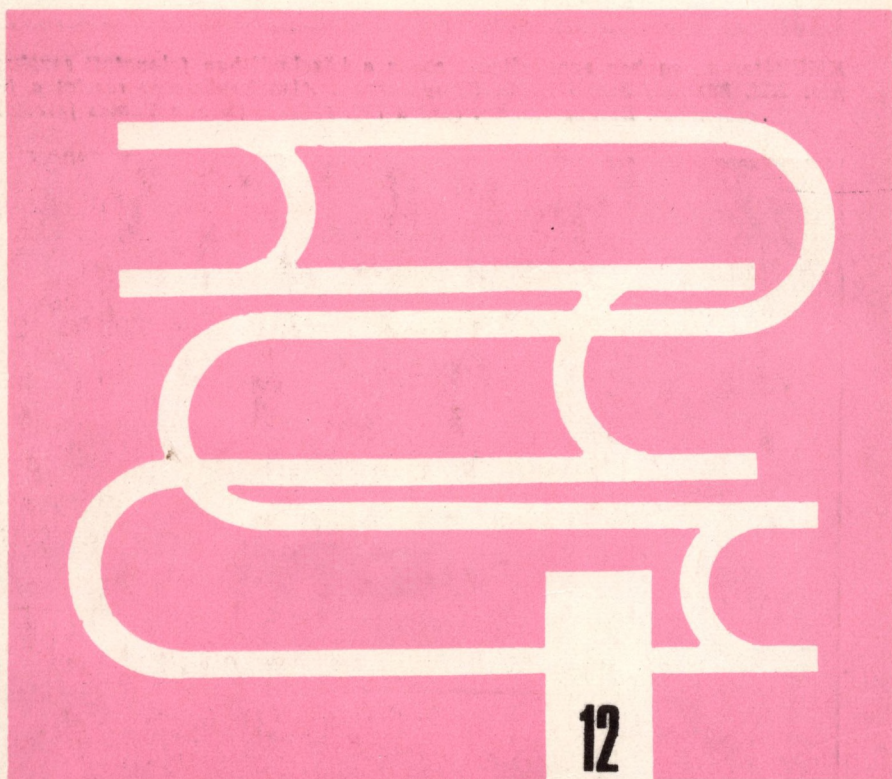

P 400(2)

Fred. prop.

1973 DEC 21

KÖNYVTÁROS

12
DECEMBER

Kölcsönözhető

Kiállítóterem, egyben zenehallgató szoba a közelmúltban felavatott soroksári (Budapest XX. kerület) Szabó Ervin Könyvtárban. Alsó képünkön: részlet a felnőtt kölcsönzöből. Beszámolóinkat lásd a 730. oldalon (Braun Tamás felvételei)

TARTALOM

A könyvtárügyi törvényerejű rendeletervezet vitája

HUBAY LÁSZLÓ: A közművelődési könyvtárak funkciórendszerének alakulása	699
ZSIDAI JÓZSEF: A hálózatok szerepe	701
SZÓNYI FERENCNÉ: Az intézményi szakkönyvtárak irányítása	702
LISZTES LÁSZLÓ — KOVÁCS PÁL: Bács-Kiskun megye könyvtárhálózatának fejlesztési terve	704
DÁCZER ÉVA: A Helsinki Műszaki Egyetem Központi Könyvtára	712
HORVÁTH GÉZA: Gondolatok a közművelődési könyvtárban? (<i>Vita a korszerű közművelődési könyvtárról</i>)	716
BÉNYEI MIKLÓS: A helyismereti gyűjtemények szerepe a helytörténeti kutatásban	718
KÉGLI FERENC: A helyismereti munka gondjai	721
SÁFÁR SÁNDORNÉ: A helyismereti gyűjtemény alapjainak lerakása egy községi könyvtárban	726
Ötven éves az óbudai kerületi könyvtár	728
Új könyvtár Soroksáron	730
A KGM vállalatok szakkönyvtárosainak tájékoztatási konferenciája (T. K.) ...	731
A könyvtáros egyesület ötödik vándorgyűlése (<i>Németh László</i>)	733
DEVECSERI LÁSZLÓNÉ: Az iskolai könyvtár segítsége a történelemórákon (<i>Iskola és könyvtár</i>)	734
Az OKDT közművelődési tagozatának ülése	737
Hírek	703, 717, 737, 738

TÁJÉKOZTATÓ

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: Hogyan születik a regény?	739
RADICS JÓZSEF: A Csokonai-évforduló kiadványai	741
CSÁNYI LÁSZLÓ: Irodalomtörténet-írásunk helytörténeti feladatai	743
Vallomás és tanítás. Beszélgetés VARGA DOMOKOSSAL (<i>Bozókya Éva</i>)	747
KATONA JENŐ: Kiállítás a magyar könyv 500 évéről	751

BIBLIOGRAFIÁK

VARGA RÓZSA—PATYI SÁNDOR: A népi írók bibliográfiája 1920—1960

(Kiss Jenő) 753

CSOMOR TIBOR: Magyarország (Tuba László) 755

Komárom megye közgyűjteményeinek helyismereti katalógusa (Fogarassy Miklós) 758

Középiskolai tanulmányi verseny (G.) 759

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK 759

A borító hátlapján Papp Iván linómetszete

Из содержания

Дискуссия о проекте новой правовой нормы по венгерским библиотекам (699);

Ласло Листеш — Пал Ковач: План развития библиотечной сети, по ведомственным советам в комитате Бач-Кишкун (704);

Ева Дáцзер: Библиотека Политехнического университета Хельсинки (712);

Миклош Бényей: Роль библиотечных фондов по краеведению в исследовании истории данной местности (718);

Ласло Немет: Пятая выездная сессия Общества венгерских библиотекарей (733);

Ене Катона: Выставка по случаю 500-летия венгерского книгопечатания (751).

Aus dem Inhalt

Diskussion über den neuen Rechtsreglementwurf des ungarischen Bibliothekswesens (699);

László Líztes—Pál Kovács: Entwicklungsplan der Benützung der Rätebibliotheken im Komitat Bács-Kiskun (704);

Eva Dáczzer: Bibliothek der Technischen Universität in Helsinki (712);

Miklós Bényei: Die Rolle der Orstkundensammlungen der Bibliotheken in der ortsgeschichtlichen Forschung (718);

László Németh: Die fünfte Wandertagung des Vereins Ungarischer Bibliothekare (733);

Jenő Katona: 500 Jahren des ungarischen Buchdruckes im Spiegel einer Ausstellung (751).

From the contents

Dispute on the new draft library act (699);

László Líztes—Pál Kovács: Development plan for library use in Bács-Kiskun county (704);

Eva Dáczzer: The Helsinki Technical University Library (712);

Miklós Bényei: Role of the local history collections in local history research (718);

László Németh: 5th annual conference of the Hungarian Library Association (733);

Jenő Katona: Exhibition on the 500th anniversary of Hungarian book printing (751).

Cikkeink szerzői

Bényei Miklós, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; Bozóky Eva, a Könyvtáros rovatvezetője; Dáczzer Eva, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ osztályvezetője; Csányi László újságíró, Szekszárd; Fogarassy Miklós, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; Horváth Géza, a Tatabányai Megyei Könyvtár igazgatója; Hubay László, a Miskolci Megyei Könyvtár igazgatója; Katona Jenő, a Könyvtáros nv. főszerkesztője; Kéglí Ferenc, a Székesfehérvári Megyei Könyvtár munkatársa; Kiss Jenő, az Országos Közművelődési Tanács titkárságának vezetője; Kopács Pál, a Kecskeméti Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; Líztes László, a Kecskeméti Megyei Könyvtár igazgatója; Németh László, a Zalaegerszegi Megyei Könyvtár igazgatója; Rádics József, a Kiadói Főigazgatóság munkatársa; Sáfár Sándorné könyvtáros, Fehérvárcsurgó (Fejér m.); Szőnyi Ferencné, a Szegedi Városi Kórház könyvtárosa; Tuba László, a Mosonmagyaróvári Városi-Járás Könyvtár igazgatója; Zsidai József, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárának igazgatója.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Szerkesztő bizottság: Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Győri Erzsébet, Karácsonyi Jánosné, Kéki Béla, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kovács Dezső, Papp István, Sallai István, Szóke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Robert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 451-758, 664-805. Postai cím: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32. Kiadja a Lapkiadó Vállalat, Felelős kiadó: Siklósi Norbert. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin krt. 9—11. Telefon: 221-293. Levélcím: 1906. Postafiók 223. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 182 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultura” Könyv- és Hírlap Kúkereskedelmi Vállalat, H—1389 Budapest, Postafiók 149.

73.1252 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

A könyvtárügyi törvényerejű rendelettervezet vitája

A közművelődési könyvtárak funkciórendszerének alakulása

Az új könyvtári jogszabályok tervezetének vitái során voltak, akik kétségbe vonták, hogy szükséges-e, időszerű-e a könyvtárügy átfogó jogi szabályozása most, amikor az egész közművelődés mozgásban van, amikor hazai információs rendszerünk még szervezetlen. Ezekre az aggodalmakra a választ maga az élet, a könyvtárosok mindennapos gyakorlata adja meg. Az 1956-os könyvtári tvr. és minisztertanácsai határozat megjelenése óta eltelt csaknem két évtized alatt megnövekedtek a könyvtárakkal szemben támasztott társadalmi igények, nemcsak mennyiségben, hanem színvonalban is, s kielégítésükre olyan új szolgáltatási formák, módszerek keletkeztek, amelyek túlléptek a jogszabályok egyre merevebbé váló keretein.

A törvényerejű rendelet szükségességének alapos indoklását és a szabályozandó kérdések számbavételét végezte el *Kondor Istvánné* a Könyvtáros 1973. évi 9. számában írt cikkében. A készülő jogszabályi rendezés és a róla szóló cikk számos gondolatot ébreszt, további vitákra, eszmecserékre serkent. A sok lehetséges vitatéma közül most csak egyet ragadok ki: a közművelődési könyvtárak funkciórendszerének átalakulását.

Az már jó másfél évtizede nyilvánvalóvá vált, hogy a „közművelődési” jelző más-más jelentést takar településenként, sőt könyvtáranként. Napi munkánk során láttuk, tapasztaltuk, hogy azonos típusú könyvtáraknak sokszor mennyire eltérő igényeket kell kielégíteniük. Ez különösen vidéken van így, ahol a szakkönyvtári hálózatok nem épültek úgy ki, mint a fővárosban. Egy mérnök vagy technikus, aki saját üzeme műszaki könyvtárában nem találja meg a keresett irodalmat (mert valaki hónapokig birtokolja, vagy be sem szerezték, esetleg nem is tartozik szorosan az üzemi profiljához), hová fordulhatna máshoz, mint a korlátlan nyilvánossággal működő közművelődési könyvtárhoz, ahol minden olvasót szívesen látnak, ahol a kért könyvet megkapja, vagy meghoztatják neki. És hová fordulna a pedagógus, aki saját iskolájának könyvtárában nem találja meg a tantárgyához szükséges irodalmat? És a közigazgatásban dolgozó tisztviselő? Honnan szerzi be a szükséges szakirodalmat az a kutató, aki magánszorgalomból végez tudományos munkát? (Ismerek olyan orvost, aki régészként vált európai hírűvé.) Könyvtárunk, a Miskolci Megyei Könyvtár, már abban az időben kénytelen volt a hozzá forduló szakemberek igényeivel törődni, amikor ez még főbenjáró bűnnek számított, mert túllépte a közművelődési funkció határait. Kezdetben a Nehézipari Műszaki Egyetem könyvtára sem tudott segíteni, mert örült, ha szűkös viszonyai között az egyetemi oktatók és hallgatók könyvtári ellátását meg tudta oldani. Sok kisüzem szakkönyvtára még ma sem képes kielégíteni saját dolgozóinak szakmai érdeklődését megfelelő szakirodalommal. A megyei könyvtárak szakirodalmi tájékoztató feladatairól kiadott központi irányelvek tulajdonképpen *már meglevő gyakorlatot szentesítettek*, és próbálták áthidalni a jogszabály betűi és a valóság követelményei között támadt szakadékokat.

A Pedagógus Szakszervezet megyei szakkönyvvállományát is akkor adták át könyvtárunknak, amikor a megyei könyvtárak pedagógiai szolgálatának gondolata még fel sem merült. Utána évekig fizették a könyvtárfejlesztési hozzájárulást, és cserébe a vidéken élő pedagógusok szakirodalmi igényeinek kielégítését kérték. A mezőgazdaságban dolgozó szakemberek is még sokáig rá lesznek utalva a megyei könyvtár gyűjteményére és szolgáltatásaira. Csupa olyan igény, amelyet szakkönyvtári hálózat hiányában, vagy a meglevő szakkönyvtárak fejletlensége miatt a terület legnagyobb közművelődési könyvtárának kell kielégítenie. Az olvasót ugyanis nem az érdekli, hogy a könyvtárra milyen tábla van kifüggesztve, hogy ki az intézmény fenntartója, és gyűjtőkörének határait hol vonták meg. Az olvasónak csak egy a fontos: minél gyorsabban, minél kevesebb fáradsággal *hozzájutni a szükséges irodalomhoz*. A használok érdekei, kívánságai szabják meg és alakítják a könyvtár gyűjtőkörét, szolgáltatási rendszerét. A nagy közművelődési könyvtárak nap mint nap szembekeverülnek ilyen igényekkel — már évek óta részt vesznek a szakemberek szakirodalmi ellátásában, még akkor is, ha ennek személyi és tárgyi feltételeit nem

olyan könnyű kiharcolni. A készülő tvr. a több éves gyakorlatot legalizálja, amikor a könyvtárakat *több funkció ellátására* is alkalmassá kívánja tenni. (Pl. a közművelődési könyvtárak bekapcsolódása a szakmai művelődés, a tudományos kutatás igényeinek kielégítésébe.) Rendkívül örvendetesnek tartom, hogy a tervezet nem azt hangsúlyozza, ami a könyvtártípusokat elválasztja egymástól, hanem ami közelebb hozza őket egymáshoz. Ezt szolgálja az egységes könyvtár-kategóriák bevezetése is, ami lehetővé teszi, hogy tudományos könyvtárrá minősítsenek minden arra alkalmas könyvtárt. Nemrég még úgy vetődött fel a kérdés, hogy közművelődési könyvtár vagy tudományos könyvtár, hogy közművelődési könyvtár vagy szakkönyvtár. Az új jogszabály elismeri, hogy közművelődési könyvtárnak is lehetnek szakkönyvtári funkciói, sőt *tudományos könyvtárrá is minősíthető*.

A tervezet nem tér ki a szakirodalomban gyakran szereplő *regionális könyvtári* kategóriára. Talán a tudományos könyvtári minősítés alkalmazásának tágabb lehetőségeiből következik, hogy egy nagy közművelődési könyvtár, amelynek szolgáltatásai a megye határain túl, országrésznyi területre sugároznak szét, regionális vonatkozásban a tudományos könyvtár szerepét töltsse be. Ilyen magas színvonalú szolgáltatás azonban csak regionális együttműködés keretében képzelhető el. Hiszen egyetlen közművelődési könyvtár, még a legnagyobb sem képes csupán saját gyűjteményére és szolgáltatásaira támaszkodva tudományos funkciót betölteni. Meg kell keresni azokat az értékes gyűjteményeket, amelyek az adott területen a tudományos kutatás bázisai lehetnek. Ilyenek például a nagy egyházi gyűjtemények, vagy egyes nagymúltú iskolai könyvtárak, amelyeknek könyv- és folyóiratállománya a történeti jellegű kutatások számára nélkülözhetetlen forrásanyagot tartalmaz. Ahhoz, hogy ezek a gyűjtemények a *regionális ellátásban egyenrangú partnerekként* vehessenek részt, alkalmassá kell őket tenni erre a feladatra. Ennek olyan személyi és anyagi következményei lehetnek, amelyeket az egyes intézmények fenntartói nem vállalhatnak. (Létszámbővítés, sokszorosító és másoló berendezések, mikrofilm-felvevő és -olvasó, telex stb.) A gyűjtemények hasznosítása elképzelhetetlen regionális központi címjegyzék nélkül, amelynek valamennyi résztvevő könyvtárban meg kell lennie. Ennek visszamenőleges elkészítése jelenlegi technikai adottságaink mellett lehetetlen. Itt csak a számítógép segíthet. Addig legfeljebb a távközlő berendezések használatára szorítkozhatunk. (Ezért sürgős a telex-hálózat kiépítése.) A gyakrabban keresett dokumentumokról mikrofilm-másolatot kellene készíteni és azt elhelyezni a központi (vagy valamennyi) könyvtárban. A gyorsan pusztuló hírlapanyagot (különösen a helyi lapokat) egyébként is érdemes mikrofilmen megőrizni. Megfelelő személyzet és technikai apparátus megléte esetén a régió területén levő gyűjtemények szélesebb körben sugározhatnák szét a dokumentumokból őrzött szellemi értékeket. A feltételek megteremtéséhez azonban *a helyi erőforrások nem elegendőek*, s mivel ezeknek a gyűjteményeknek a jelentősége túlnő a megyék határain, központi támogatásra is szükség lenne.

A regionális ellátás keretében működő könyvtáraknak kapcsolódniuk kellene az országos könyvtári, illetve információs ellátási rendszerhez. Ez elsősorban a központi szolgáltatások, vagy az egyes szakterületi kooperációs körökhöz kapcsolódó szolgáltatások igénybevételét jelentené. Később, a regionális könyvtári ellátás megerősödésével, ez a folyamat kétirányúvá válhat, vagyis a régió különleges esetekben bele tudna szólni az országos ellátásba is. Ez kezdetben a dokumentumok vagy másolatok könyvtárközi kölcsönzésének a kiterjesztésével járna, s később egyre inkább kiegészülne (a könyvtári technika fejlődésének arányában) az információk cseréjével, illetve közvetítésével.

Ezek az elképzelések ma még részben utópiának tűnnek, de amilyen mértékben erősödnek a megvalósításukra irányuló társadalmi igények, oly mértékben leszünk kénytelenek előteremteni a szükséges feltételeket. Ehhez segítséget nyújtanak az új könyvtári jogszabályok is, mivel nem kötik meg a könyvtárosok és a fenntartók kezét, hanem inkább arra ösztönöznek, hogy a *valóságos igényekre figyelve* fejlesszük könyvtáraink funkciórendszerét.

Hubay László

A hálózatok szerepe

Kondor Istvánnénak a Könyvtáros ez év szeptemberi számában megjelent igen gondos írásából ítélve, a készülő könyvtári jogszabály minden bizonnyal alapos munka. A kollektív erőfeszítések és a felgyülemlett tapasztalatok nyomán olyan összefoglalás érlelődik, amely a jelen hű tükre és egy-két évtizedre a szakmai cselekvés irányítója lesz.

Nekünk, a szakma művelőinek kötelességünk mindazokat a gondolatokat felfednünk, amelyek segítik ennek az alapvető fontosságú rendeletnek szerkesztőit a már kristályosodó elvek és megközelítési módok végső finomításában. Ezt a célt kívánják szolgálni az itt felsorolt észrevételeim, megfigyeléseim is.

Mindenekelőtt hadd mondjam meg, hogy nem érzem rendben levőnek, megnyugtatónak a hálózati elv „könnyed” kezelését. A könyvtárügynek ez az egyik alaptörvénye, de értelmezése ma sem egységes, mindenki által elfogadott. Például a Kohó- és Gépipari Minisztérium Műszaki-Tudományos Tájékoztató Intézete és a NIMDOK (a Nehézipari Minisztérium tájékoztató intézménye), mint hálózati tárcaközpontok merőben eltérő felfogásban törődnek tagkönyvtáraik gondjaival. Az agráregyetemi könyvtárak hálózati központjuk különleges jogállása miatt nem élvezhetnek a többi egyetemi könyvtárával azonos jogokat; a Művelődésügyi Minisztériumhoz tartozó 7 egyetemi könyvtár sem egységes és következetes a hálózati elv alkalmazásában. A törvény megfogalmazói bizonyára tisztában vannak azzal, hogy ma már uniformizált rendszer erőltetése ezen a területen is ellentétbe kerülne demokratikus törekvéseinkkel, sértené az intézmények önállóságát. Azért is, mert a mai állapot, az eltérő színvonal és gyakorlat, az egyenlőtlen fejlődés és az igények különbözősége folytán többé-kevésbé érthető. De a hálózati elvet az alapvető ismérvekkel és feltételekkel egyetemben azért rögzíteni kellene.

Ide kapcsolva, de különálló gondolatként is fontosnak érzem a könyvtári statisztika törvényes szabályozását. Azért kapcsolom a hálózati elvhez, mert ezzel összefüggésben látni, hogy minden eddigi erőfeszítés ellenére nincsen a statisztikában egységes gyakorlat, ami annyit jelent, hogy magában a könyvtárügyben sincsen egységes mérő, minősítő rendszer. Például az állomány nagysága, a beszerzési keretek vagy a könyvtárközi kölcsönzés adataiban az egyetemi könyvtárak sem tudnak egymással szót érteni, mert az egyik „központi könyvtár”, a másik pedig „hálózat” néven közli adatait. Ugyanez a helyzet az olvasótábor összetételének különféle szempontú elemzését illetően is.

Nehezen feloldható ellentmondás látszik a következő két elvi jellegű gondolat között: 10–20 nagy könyvtárat ki kell jelölni, és szinte felelőssé kell tenni az országos feladatok ellátásáért; másfelől a költségvetési juttatás a közvetlen fenntartó szerv kötelessége.

Nem egy felsőoktatási könyvtárnak az országos célok szolgálata eddig is gondot okozott amiatt, hogy a teherviselést a szakfelügyelet javaslatára az igazgató vállalta, noha a költségvetési döntés joga teljes egészében a rektor kezében van. Jobb példa hiányában a megoldás módját a hannoveri műegyetemi könyvtár anyagi támogatásának gyakorlatában látom. Köztudomású, hogy mivel ez a könyvtár igen jelentős mértékben szolgálja az ipart és a kutatást, az egyetemi költségvetést az iparvállalatok, valamint a szövetségi Kutatási és Technológiai Minisztérium együttesen meg-
többbszörözik.

A kooperáció gondolatkörét ma már nem célszerű leszűkíteni a könyvtárak, a könyvtári hálózatok, a tájékoztató szervek és az egyéb rokon intézmények egvéttműködésére. A korszerű tájékoztatási eljárások és eszközök hatékonysága és életképessége erősen kötődik a termelő, a fejlesztő és a kutató szervekhez. A jogszabály tudatosítsa, hogy a könyvtári és tájékoztatási tevékenység „gazdaságossága és hatékonysága” is egyre inkább a szoros és okos kooperáció függvénye.

A könyvtárközi kölcsönzés tekintetében célszerűnek látszana az ügyintézés költségeit az igénylővel megtéríttetni. Számos könyvtárat ez a feladat minden előny és haszon nélkül túlzottan megterhel, másrészt a költségek megtérítésétől az ügymenet megjavulását, az ügyintézés felgyorsulását lehetne remélni, és talán csökkenne az elutasított, nem teljesített kérések száma is.

Végezetül: nem lenne ártalmas és hiábavaló egy olyan alapvető kívánság jogszabályban történő rögzítése, amely a könyvtárakat tevékenységük során a legkorszerűbb utak és módszerek keresésére, szüntelen kutatására serkentené, és kötelezné őket működési területük, környezetük alapos megismerésére és megértésére.

Zsida József

Az intézményi szakkönyvtárak irányítása

A szakfelügyelet szempontjából nehéz helyzetben vannak azok a könyvtárosok, akik nem egy népes könyvtáros gárdát foglalkoztató nagy könyvtárban dolgoznak, hanem szakmájukat egyedül vagy néhányadmagukkal képviselik olyan fenntartó intézményben, ahol nincs könyvtárosi szakképzettségű felettesük. Természetes, hogy a különböző tárcákhoz tartozó fenntartó intézményekben, vállalatoknál működő könyvtár „kenyéradó gazdája”, vagyis az a felettes, akinek a könyvtáros alá van rendelve, *nem ismerheti a szakmai követelményeket* és sajátosságokat olyan részletességgel, mint például a könyvtári hálózati központ munkatársa. Az viszont egyáltalán nem természetes, hogy a hálózati központ könyvtári szakmai problémák felmerülése esetén *sem avatkozhat be hatékonyan*, mivel nincs semmiféle beleszólási joga a fenntartó intézmény könyvtári ügyeibe, illetékességi köre pusztán szakmai tanácsadásra korlátozódik. De ha a hálózati központ mint könyvtári szakmai irányító szerv csupán tanácsadási joggal rendelkezik, akkor csak a legkedvezőbb helyi viszonyok esetén van egyáltalán mód a tanácsadásra. Nagyon sok esetben azt tapasztalhatjuk, hogy *a hálózati központ javaslatait a fenntartó intézmény figyelmen kívül hagyja*. Ahhoz, hogy a könyvtárügy növekvő súlyának és a fejlődési igényeknek megfelelően a fenntartó intézményeken belül kellő tekintélyt és működési lehetőséget teremthessünk a könyvtárnak, feltétlenül szükségesnek tartom, hogy *a könyvtári szakmai (hálózati) központot az új könyvtári törvény ne csak tanácsadási, hanem olyan jogkörrel is ruházza fel (akár vétőjoggal is), amellyel az a fenntartó intézményt a könyvtári szakmai szempontok figyelembevételére kötelezheti*. Javaslatomat néhány gyakorlati tapasztalat is indokolja.

Az állások betöltése

A könyvtárosi állások betöltésekor nemcsak a szakmai gyakorlatot, de sok esetben még a könyvtárosi munkakör ellátásához szükséges alapkövetelményeket (pl. iskolai végzettség, az intézmény profiljának megfelelő szakképzettség, nyelvtudás) sem veszik figyelembe. Sokszor a megfelelő szakképzettségű pályázó jelentkezése esetén is a könyvtárosi munkakört annak betöltésére alkalmatlan személyre bízzák, esetleg rokonai vagy egyéb kapcsolatok alapján. Az indokolás általában az, hogy a könyvtárosi munka egyszerű adminisztratív feladat, bárki megtanulhatja. A szakképzettséggel rendelkezők, többnyire nők, viszont elmennek például titkárnőnek, mert abban a munkakörben nagyszerűen helytállnak könyvtárosi végzettségükkel. Nem kell külön magyarázni, hogy ez a gyakorlat *a szakma maximális lebecsülése*.

Szakkönyvtárosi állások betöltésekor természetesen figyelembe kell venni a fenntartó intézmény profiljának megfelelő szakképzettséget; például egy mezőgazdasági termelőüzem, kutatóintézet könyvtárában valószínűleg szívesebben alkalmaznak mezőgazdasági vagy biológus szakképesítéssel rendelkező dolgozót, mint egy szakképzett könyvtárost. Azonban semmi sem indokolja az ettől teljesen eltérő egyéb szempontok érvényesítését. Emiatt tartom szükségesnek a helyi szervektől független, pártatlan és hozzáértő könyvtári szakmai felettes szerv felruháztatását beleszólási és vétőjoggal, amellyel a különböző fenntartókhoz tartozó intézmények könyvtárosi állásainak betöltésekor és megszüntetésekor élhetnének. Szükségesnek tartanám továbbá *a könyvtárosok bérezésének egységes szabályozását*, mert elég gyakran előfordul az is, hogy a könyvtáros munkabére, besorolása attól függ, milyen mértékben vesz részt a fenntartó intézményben a könyvtárosi tennivalóktól teljesen független egyéb munkákban (pl. gépírás, adminisztráció), amely mindig a könyvtári munka rovására történik.

Tudomásom szerint a könyvtárosi állások szervezésének feltétele sok esetben a könyvtárnak a kötetek számával mért nagysága. Mivel a könyvtári funkciók átalakulásával együttjár, hogy a könyvtár passzív megőrző intézményből mind inkább aktív, sokrétű információt szolgáltató intézménnyé alakul át, a könyvtár létesítésével és működtetésével kapcsolatos mindennemű problémát — aminek a könyvtárosi állások szervezése csak egy részét képezi — a megváltozott és állandóan változó *funkció szemszögéből* kellene megközelíteni. Nemcsak a fenntartó intézménynek, hanem a könyvtári szakmai felügyeleti szervnek — jelenlegi könyvtári rendszerünkben a hálózati központnak — is a könyvtáraknak ezt a megváltozott szerepét mindenkor szem előtt kell tartania.

Összefoglalva az elmondottakat: véleményem szerint a jogszabályt úgy kell megalkotni, hogy az biztosítsa *a könyvtári szakmai központ és a fenntartó intézmény közötti szoros és ugyanakkor rugalmas együttműködést*.

Javaslatok

Írásomat néhány javaslattal szeretném befejezni:

Az intézmények szakkönyvtárának működési feltételeit *ne a kötetek számától*, hanem az információs szolgáltatások iránti igénytől tegyék függővé.

Biztosítsa a rendelet a könyvtári szakmai irányító szervnek a szakkönyvtárak feletti felügyeleti jogát, valamint a fenntartó intézményekkel való szorosabb kapcsolatot. Ennek érdekében a fenntartó intézményeket érdekeltté kell tenni könyvtár (információs részleg) fenntartásában, például úgy, hogy csak a hálózatba vagy egyéb könyvtári szervezetbe való tömörülés kötelezettségeit magára vállaló intézmény élvezhesse a könyvtári szervezet szolgáltatásainak olyan hasznát, mint a könyvtári kölcsönzési kedvezmények vagy a más könyvtárakkal való együttműködésből fakadó előnyök.

Legyen kötelező a könyvtárosi állások *pályázat útján* való betöltése. A pályázatokat a könyvtári szaksajtóban is közzé kell tenni. Az állás betöltésének legyen feltétele — a könyvtárosi szakképzettség mellett — a fenntartó intézmény által támogatott követelmények összessége is, de a könyvtári szakmai felügyeleti szerv jóváhagyása nélkül ne lehessen a könyvtárosi állásokat betölteni.

A könyvtárosok bérét, valamint a bérpótlékokat egységesen kell szabályozni, és a művelődésügyi tárcán, illetve az egyetemeken kívül valamennyi tárca területén is *könyvtárosi állásokat kell szerveztetni* a könyvtárosi munkát végzők számára. (A szakkönyvtárosok jelenleg sok intézményben csak előadói, ügyintézői stb. állásokban alkalmazhatók, mivel külön könyvtárosi státusz nincs.) A könyvtárosok bérének megállapításakor figyelembe kell venni az iskolai végzettséget, a könyvtárosi és a fenntartó intézmény profiljának megfelelő szakképzettséget, pl. könyvtárosi és műszaki, illetve mezőgazdasági, pedagógusi, közigazdász, egészségügyi stb. végzettséget, a mindkét szakmában eltöltött szakmai gyakorlatot és végül a nyelvtudást.

A könyvtári szakmai felügyeleti szerv gondoskodik a könyvtárosok *szakmai továbbképzéséről*, a fenntartó intézmény pedig tegye lehetővé, hogy a könyvtárosok évente egy vagy két továbbképző előadáson vagy tanfolyamon mindenképpen részt vehessenek.

A könyvtár működésével és a könyvtáros személyével kapcsolatos valamennyi döntés meghozatalában a fenntartó intézmény legyen köteles a szakmai felügyeleti szerv véleményét kikérni és azt figyelembe venni.

Sz ö n y i F e r e n c n é

AZ ŐSZI KÖNYVHETEK országos és megyei megnyitóját Mezőkövesden tartották sok könyvbarát jelenlétében. A megnyitó beszédet Nánási László az elnöki tanács tagja mondta, majd Fábíán Zoltán az Írószövetség üdvözetletet tolmácsolta, és szólt a Petőfi-, illetve a Csonkai-évfordulóról, a könyvnyomtatás jubileumáról. Az ünnepségen Csák Gyula, Fekete Gyula és Kalász László írók is közreműködtek egy-egy írásuk bemutatásával, majd a Matyó Együttes és az AFESZ mezőkövesdi énekkarának műsora zárta be az ünnepséget. Este író-olvasó találkozókra került sor Mezőkövesden, Cserépfalun, Szomolyán és Tardon. Képünkön: népviseletbe öltözött könyvárusok a művelődési ház előcsarnokában. (Z. K.)

Kovács Mátyás felvétele

Bács-Kiskun megye könyvtárhálózatának fejlesztési terve

Tervezési tapasztalatok, fő célkitűzések

A könyvtárosok szakmai közössége az elmúlt két évtized alatt kialakította a tervezés rendszeres gyakorlatát. Megvallhatjuk azonban, hogy — bár célkitűzéseinket a tanácsok hagyták jóvá — hosszú ideig nem fogalmazódtak meg egyértelműen a tanácsok ún. fenntartói feladatai. Terveink valóra váltásának felelőssége jórészt a könyvtárosokra hárult.

A hetvenes évekre készültek el azok az országos és megyei koncepciók, amelyeket távlati tervezésünk objektív feltételeinek tekinthetünk. Közülük a legfontosabbak: az új tanács törvény, az 1006/1971. sz. kormányhatározat a területfejlesztésről és az 1007/1971. sz. kormányhatározat a településhálózat fejlesztéséről.

A Tanács törvény 10. paragrafusa kimondja: „A tanács gondoskodik a terület és a település fejlesztéséről, szervezi a lakosság szükségleteinek kielégítését, különösen: a művelődésügyi, egészségügyi, szociális, lakás-, kommunális, kereskedelmi ellátást és az egyéb szolgáltatásokat.” Az 1006/1971. sz. kormányhatározat szerint „az alapfokú szociális-kulturális intézményellátottságot az ország minden fejlesztésre alkalmas településében a megfelelő szervezési formákban kell biztosítani. Törekedni kell az alapfokú szociális, kulturális ellátottság területi közelítésére a rendelkezésre álló eszközök célszerű elosztásának útján is.”

A településhálózat-fejlesztéssel foglalkozó kormányhatározat megvalósítására megyei terv készült. Az MSZMP Megyei Bizottsága és Bács-Kiskun megye Tanácsa „A tanyai lakosság jelenlegi helyzetéről és a várható változásokról” címmel 164 477 külterületi lakost érintő közös határozatot hozott. A megyei tanács 1973-as munkatervébe iktatta a könyvtárhálózat fejlesztési feladatairól szóló előterjesztés vb-ülésen történő megvitatását. E dokumentumok alapján konkrét helyzetelemzést végezhetünk és a Szakmai irányelvekben megfogalmazódott normatívákat sémáktól mentesen alkalmazhatunk megyénkre.

Már a munka kezdetén megállapíthattuk, hogy a megye könyvtárügye 1960—1972 között nagyot lépett előre.

Néhány fontosabb könyvtári mutató Bács-Kiskun megyében

	1960	1972
A könyvtári egységek száma	346	417
Könyvvállontány (kötet)	409 680	1 094 120
A könyvtárak alapterülete (m ²)	4 265	8 400
Az olvasók száma	56 219	106 951
A kölcsönzött kötetek száma	1 468 079	3 199 064
Könyvvásárlásra fordított összeg (Ft)	1 118 585	1 958 455
A főfoglalkozású dolgozók száma (a kisegítőkkal együtt)	49	86
A művelődési autók száma	1	6

A távlati tervek alapjául szolgáló Szakmai irányelvekben megfogalmazott célkitűzéseket a tanácsi közművelődési hálózathoz tartozó könyvtárak jelenleg országosan 30—35%-ra közelítették meg.

Bács-Kiskun megyében a főbb mutatók az irányelvek igényeihez képest a következők:

Könyvtári alapterület (m ²)	30,0%
Könyvbeszerzés	57,5%
Folyóiratbeszerzés	39,8%
A főfoglalkozású dolgozók száma	39,3%

Megyénkben is az országos tendenciáknak megfelelő tehát a fejlődés.

Tervezési elvek és módszerek

Fejlesztési javaslatunkban egyrészt a tanácsi könyvtárhálózat szolgáltatásainak magasabb szintű kibontakoztatásához nélkülözhetetlen működési és személyi feltételek megfogalmazására, másrészt olyan intézményhálózat megtervezésére törekedtünk, amely összhangban van a megye településhálózat-fejlesztési tervében előírt fejlődés ütemével.

A Kalocsa Városi-Járási Könyvtár felnőtt részlege

A szakszervezeti könyvtári hálózat terveit és a hálózatuk továbbfejlesztésére vonatkozó irányelveket is felhasználtuk. Arra törekszünk, hogy a két közművelődési könyvtári hálózat között a kapcsolat a lehető legszorosabb legyen.

Messzemenően figyelembe vettük az általános és a középiskolák igényeit is, tekintettel arra, hogy az iskolai könyvtári hálózat működési feltételei még nem kielégítőek. A nevelés és az oktatás érdekei azt kívánják, hogy szoros együttműködés alakuljon ki az iskolák és a közművelődési könyvtárak között.

A távlati terv kidolgozásának módszerét a célkitűzés jellege és tartalma határozta meg. A megyei könyvtár nem vállalhatta — még a városi könyvtárak igazgatóinak bevonásával sem —, hogy egyedül készítse el a tervjavaslatot. Régi tapasztalatok emlékeztettek arra, hogy ily módon csak „belső használatra” szánt tervek születnek. Azt tartottuk alkalmas módszernek, ha a könyvtárosok, mint szakemberek az illetékes *tanácsi vezetőkkel együtt* fogalmazzák meg községenként a célkitűzéseket, *figyelembe véve* a sajátos helyi vonásokat, de az országos fejlődési tendenciákat sem tévesztve szem elől. Elgondolásunk megkívánta, hogy kilépjünk a könyvtárak falai közül és az érdekeltek legszélesebb közreműködését valósítsuk meg a tervezésben.

A tervkészítés egymást követő fázisai egy év alatt zajlottak le. Felhasználva a már említett dokumentumokat, a Szakszervezetek Megyei Tanácsának és az iskolák könyvtárhálózatának, továbbá más megyéknek távlati terveit, összeállítottunk egy előzetes elképzelést. Ezt kibővített igazgatói értekezleten — a megyei könyvtár csoportvezetői, a városi könyvtárak módszertani munkatársai, a nagy tapasztalattal rendelkező községi könyvtárosok, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztálya és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ képviselőinek részvételével — vitattuk meg. Az elhangzott javaslatok, illetve a Békés, Borsod, Hajdú-Bihar és Szolnok megyei tervek elmélyült tanulmányozása után készült el a tervtanulmány, amelyet a megyei művelődésügyi osztály alkalmasnak talált arra, hogy iránymutatásul szolgáljon a városi és községi tervek elkészítéséhez. Felterjesztette a megyei tanács művelődésügyi elnökhelyetteséhez, aki az abban foglaltakkal egyetértve megküldte a városi tanácsok és a járási hivatalok elnökeinek.

Kísérő iratában körvonalazta a teendőket:

- a könyvtárosok a helyi tanácsokkal közösen készítsék el a terveket,
- a művelődésügyi osztályok útján segítsék a távlati tervek elkészítését,

— az elkészített távlati tervek épüljenek be a község, a város távlati terveibe és azok az elkövetkező időszakban valósuljanak meg.

A sokszorosított tervtanulmányt a megyei könyvtár megküldte az MSZMP városi és járási bizottságaihoz az első titkároknak, a propaganda és művelődésügyi osztályok vezetőinek, a nagyközségek pártbizottsági titkárainak, a tanácselnököknek és a művelődésügyi osztályok vezetőinek, s egyúttal felkérte őket, hogy hatáskörükben segítsék elő a jó tervek elkészítését. A városi és a járási pártbizottságok titkárait, a városi tanácsok és a járási hivatalok elnökeit személyesen is felkerestük, hogy szóban is tájékoztassuk őket céljainkról, módszereinkről, s ismét kérjük támogatásukat. Utólag jó érzéssel állapíthatjuk meg, hogy a vezetőknel a tanácsválasztások előkészítése közben is és a választások után is megértésre találtunk.

A községi és a városi tervek elkészítéséhez módszertani levelet adtunk ki, amelyben rögzítettük a tervek szerkezetét, legfontosabb mutatóit és az elkészítés határidejét. Tartalmi vonatkozásban a legfontosabb útmutatónak a Szakmai irányelveket és az elkészített tervtanulmányt tekintettük. A tervek készítés gyakorlata igazodott a járássok sajátosságaihoz. Például a kiskunhalasi járásban a népművelési felügyelő, a hivatal terelőadója és a városi könyvtár igazgatója közösen keresett fel minden községi tanácsot és megtárgyalták a városi könyvtár javaslatát. Az itt kialakított álláspont alapján a városi könyvtár a helyi könyvtárosok bevonásával készítette el a tervet, amit a tanácsok vezetői aláírásukkal terjesztettek fel, illetve a megyei tanácselnökhelyettes utasítása szerint intézkedtek.

A legnagyobb feladatot a városi, de különösen a községi tervek egységes megyei tervbe való összefogása jelentette. Olyan javaslatot kívántunk elkészíteni, amely összehangolja a könyvtárak fejlesztését, s az irányelvek normatíváinak alkalmazásával lehetővé teszi a meglevő elhelyezési, ellátottsági, felszereltségbeli stb. különbözőségek bizonyos mértékű kiegyenlítését. A normatívák merev alkalmazásától viszont el kellett tekintenünk, mert például a lélekszámból és a forgalomnak megfelelő évi plusz két százalékos emelésből adódó állománygyarapítási tervszám a jelenlegi helyzetet konzerválta volna. Le kellett számolnunk a „nagy állomány = nagy könyvtár” bővületével. Azt vallottuk, hogy a funkciórendszerrel összhangban levő gyarapítási ütem meghatározását kell szorgalmazni. Ezzel véleményünk szerint elkerülhető az elavult művek törlésének szubjektív akadályai. Számolnunk kellett azzal is, hogy a távlati tervek készítés szokatlansága miatt és a készítők önállótlanságából eredően eltérő eredmények születnek. A járásonkénti összesítések nem érzékeltették a nehézségeket, a típusonként összeállított adatsorok annál inkább. A kiemelt alsófokú központok könyvtárait megosztottuk. Vonzáskörzetük nagysága és minőségi különbségei miatt a település-kategóriának megfelelő C-típuson belül C/I és C/II csoportot különböztettünk meg.

Ezeknek a szempontoknak érvényesítésével a községi és városi tervek alapján készítettük el a végrehajtó bizottság elé kerülő beszámoló tervezetét, valamint a részletes fejlesztési feladatokat tartalmazó táblázatokat. Az anyagot sokszorosítás után tanulmányozásra megküldtük az illetékes művelődésügyi vezetőknek és minden városi könyvtárigazgatónak. Majd ismét igazgatói értekezlet elé vittük, ahol a korábbi értekezlet meghívottain kívül a megye népművelési felügyelői is megjelentek. Ezen a fórumon nyerte el tervezetünk végső formáját, s így terjesztettük fel most már nemcsak a megyei könyvtár, hanem a tanácsok és intézményeik kollektív munkájával is készült könyvtári hálózatfejlesztési tervet.

A megye könyvtári ellátási rendszere *Kecskemét és Baja* A-típusú könyvtáira épül. Szolgáltatásaik színvonalában nem teszünk elvi különbséget, de a hálózatban betöltött szerepük, a lakosság számában megmutatkozó nagyságbeli különbség, a gépesítés színvonalából adódó eltérések a kifejelettség időszakában különbségeket idézhetnek elő. A délszláv nemzetiségi lakosok könyvvéltása Békés, Csongrád és Bács megyében a bajai könyvtár sajátos feladata. Hat B-, negyvenöt C-, ötvenkilenc D-típusú könyvtár és az ezekhez tartozó B-, C-, D-típusú fiókkönyvtárak teszik teljessé az ellátást. Fiókkönyvtáraink egy kivételével korszerűtlenek.

Közismert, hogy megyénkben nagy a külterületen élő lakosság száma, az 1970-es népszámlálás szerint 164 477 fő. A tanyai lakosság könyvtári ellátására három féle megoldás lehetséges:

1. A fejlesztendő külterületi lakott helyeken legalább 3000 kötetes, D-típusú állományt javasolunk kialakítani, folyamatosan biztosítva az új könyvekből évente legalább 200 kötetes gyarapodást, vagy a letéti ellátási rendszer keretei között, vagy közvetlen vásárlással.
2. Korszerűsíteni kell a jelenleg már működő könyvkölcsönző állomásokat. Külön figyelemmel kell kísérni a villamosított tanyai iskolák könyvtári ellátását. (Például Kecskemét külterületi iskoláinak könyvvél és bútorzattal történő felszerelésére célszerű külön részletes tervet kidolgozni.)

A Kiskunhalasi Városi-Járási Könyvtárban (MTI Fotó — Bereth Ferenc felvétele)

3. Tovább kell javítani a művelődési autók szolgáltatásait. Mintegy duplájára emelkedhet a letéti állomány cseréjének lebonyolításában jelenleg betöltött szerepük. Ehhez a homokhátsági járáásokban újabb művelődési autók beállítása szükséges. Ugyancsak jelentős színvonalemelkedést eredményezhet e területeken 2—3 bibliobusz működtetése, amelyek hatósugarukba vonhatják az üzemi készenléti lakótelepeket is.

A tervcélok ütemezése, különös tekintettel az ötödik ötéves terv időszakára

Könyvbeszerzés

1972-ben 72 394 kötet könyvet leltároztak a tanácsai közművelődési könyvtárak; ez a mennyiség a fejlesztési irányelvekben megszabottaknak csupán 57,5%-a. 13 év átlagában évente 125 790 kötet beszerzését javasoljuk, ami 1000 lakosonként 180—200 kötetet jelent. A tervidőszak (1985) végére így elérhetjük a 240—250 kötetes 1000 lakosonkénti átlagot, amely megfelel majd a nemzetközi ajánlásoknak. Ennek érdekében a beszerzést a jelenlegihez képest kb. évi 6%-kal (4500 kötettel) növeljük. A nemzetiségi lakosság anyanyelvi irodalmát megkülönböztetett figyelemmel fogjuk gyarapítani.

Évenként javasolt könyvbeszerzés

1974-ben	78— 80 000 kötet
1975-ben	84— 86 000 kötet
1976—1980-ban	105—110 000 kötet
1981—1985-ben	135—140 000 kötet

A Mélykúti Községi Könyvtár felnőtt részlege (MTI Fotó — Bereth Ferenc felvétele)

Folyóiratbeszerzés

Az elkövetkező években aránylag kis anyagi áldozattal érhetünk el eredményt a folyóiratok beszerzése terén, különösen a D-típusú könyvtáraknál. A kisközségekben egy-egy folyóirat beszerzése 6,1%-os fejlődést jelent. A jelenleg rendelt folyóiratok száma az irányelvek által tervezett mennyiség 39,8%-ának felel meg. Célkitűzésünk eléréséhez évi 6%-os fejlesztés szükséges.

Technikai fejlesztés

Bács-Kiskun megyében a korszerű és gazdaságos könyvtári gépesítés feltételeit Kecskeméten — a megyei könyvtárban — kell megteremteni. (Majdnem 100 000 lakos, az egész megyét érintő szolgáltatások szétsugárzása.) Ennek egy részét 1985-ig, a többségét azonban csak 1985 után valósíthatjuk meg. A megyei könyvtár gépesítésére a hálózat igényeinek kielégítése érdekében van szükség.

Fontosabb fejlesztési igények (jelenlegi ismereteink alapján): katalóguskarton sokszorosító, korszerű gépek a könyvkötészet kapacitásának növeléséhez, fotólaboratóriumi felszerelés, mikrofilm-olvasó készülékek, fénymásoló berendezés, sokszorosító gép. Ezzel párhuzamosan az A-, B-, C-típusú könyvtárakat fel kell szerelni mikrofilm-olvasó készülékkel.

A külterületi települések művelődési lehetőségeinek javítására további 3 művelődési autót kell beszerezni a kecskeméti, a kiskunhalasi és a kiskőrösi járásban jelentkező igények kielégítésére.

A zenei és audióvizuális eszközök fejlesztése

Az A- és B-típusú könyvtárakban — összhangban az iskolákban és a felnőttek körében folyó zenei neveléssel — fokozatosan kialakítjuk a zenei és audióvizuális részleget.

Már az év folyamán működni kezd Kiskunhalason és Kiskőrösön a városi könyvtár zenei részlege. A többi A- és B-típusú intézményben 1985-ig tervezzük a zenei részlegek megteremtését. Azt javasoljuk, hogy egy-egy zenei részleg alapgyűjteménye 2000 hanglemez legyen. A további gyarapodást évi 200 lemezzel lehet biztosítani, illetve pótolni.

A könyvtárak elhelyezése

A megyében két A-típusú könyvtár működik (Kecskemét, Baja). E két könyvtár új elhelyezése a legégetőbb. Távolabban 100, illetve 40 ezer ember könyvtári ellátását kell teljesíteniük. Jelenleg a szükséges alapterületnek mindössze 15,6, illetve 13,5%-ával rendelkeznek, a felsőfokú és a részleges felsőfokú központok könyvtárai közül országon belül a legrosszabb elhelyezésűek. A két intézmény korszerű, a távlati igényeket is kielégítő elhelyezése csak új, egyedi tervezésű épületben valósítható meg. A 6 B-típusú könyvtár közül (Kalocsa, Kiskőrös, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kunszentmiklós, Bácsalmás) Kiskunfélegyházán az V. ötéves tervben felépülő művelődési kombinátban nyer elhelyezést a könyvtár. Kiskőrösön 1974-ben kerül átadásra a korszerű intézmény. Kiskunhalason, Kalocsán a jelenlegi alapterület bővítését javasoljuk, Kunszentmiklóson és Bácsalmáson pedig 1985 után új könyvtár építését. Az V. ötéves terv éveiben (1976—1980) tervezzük 15 C- és 14 D-típusú könyvtár létesítését, illetve bővítését. 1980—1985 között Kecskeméten 11 fiókkönyvtár, a megyében 11 C- és 18 D-típusú könyvtár megnyitását tervezzük.

Létszámfejlesztés

A létszámszükséglet tervezésekor — a Szakmai irányelvekből kiindulva — figyelembe kell venni a könyvtárak jelenlegi személyi ellátottságát, az alapterületekben beálló változást, a szolgáltatások bővülését, s a munka tartalmának további javításához szükséges létszámot. A jelenlegi szakalkalmazotti létszámnak a célkitűzésekhez viszonyított aránya 39,3%. A létszámfejlesztést az alábbi ütemezés szerint javasoljuk:

	1973—75	1976—80	1981—85
Kecskemét	7	25	5
Kecskemét C-típusú fiókok		4	
Baja	5	13	4
Kalocsa	2	3	3
Kiskőrös	5	2	2
Kiskunfélegyháza	2	6	6
Kiskunhalas	2	3	4
Kunszentmiklós	1	1	2
Bácsalmás		1	2
C-típusú községi könyvtárak	5	22	19
D-típusú községi könyvtárak			8
Összesen:	29	80	55

Lisztos László — Kovács Pál

A Bács-Kiskun megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága 1973. augusztus 29-én napirendjére tűzte a megye könyvtárhálózatának fejlesztési feladatairól szóló előterjesztést. Elemző vita után, lényeges módosítás nélkül elfogadta a javaslatot. Az alábbiakban az elnöki összefoglaló rövidített szövegét és a határozatot közöljük.

Dr. Gajdócsi Istvánnak, a Bács-Kiskun megyei Tanács elnökének összefoglalója a végrehajtó bizottság tárgyalásán

A vita után, azt hiszem, elmondhatom, hogy olyan *fontos és rangos jelentést* tárgyalt a megyei tanács végrehajtó bizottsága, amelybe *rendkívül gondos előkészítő munkával* beépítették a községek, nagyközségek és városok terveit. A végrehajtás során folyamatosan hangsúlyozni kell a tanácsok felelősségét, számonkérni a napi szervező munkájukat, mert így az egész távlati tervet valóra válthatjuk az éves feladatok, az V. ötéves terv konkrét megfogalmazása útján és a távlati koncepció keretei között is.

Egészen nyilvánvaló, hogy a társadalmi és a gazdasági fejlődés indokolja, a tudományos-technikai forradalom pedig egyenesen követeli, hogy felismerjük a könyv szerepét, fontosságát. A *legértékesebb információs formát kapjuk ugyanis a könyvben*, amely sorrendben a kommunikáció bármelyik eszközét megelőzi, legyen akár a sajtóról, akár a televízióról, akár a rádióról szó. Az egyszer átélt élmény bármikor felidézhető, kézbe vehető a könyv újraolvasásával, s egy tartalmas könyv szinte jóbarátjává válhat az embernek. Másik nagyon lényeges tényező a szocialista rend-

szerben — ahol az emberek a közösség érdekében mind nagyobb feladatok végrehajtására vállalkoznak —, hogy *a közművelődésnek alapvető intézménye a könyvtár*, a könyvtárhálózat. Tisztaban kell lennünk azzal, hogy a könyvtári ellátás fejlesztésével együtt *a tanács hatalmas lehetőséget kapott a megye szellemi arculatának formálására*, s ennek megfelelően a felelőssége is hasonlóan nagy.

A végrehajtott bizottságnak javaslom: értsen egyet azzal a helyes elvvel, hogy a könyvtár általában funkciójával és nagyságával alkalmazkodjék a különféle települési kategóriákhoz. Ezen belül lehet azon meditatálni, hogy egy 3000 lakosú község alkalmas-e alapfokú ellátásra, mert ez sok mindentől függ. Függ a település kultúráltságától, az intézmény-ellátottságtól, függ a szakemberek számától, az ott meglevő szellemi bázistól. Függhet a községi vezetéstől, egy ember szorgalmától és törekvéseitől, de azon már semmiképpen nem lehet vitatkozni, hogy a tanyákon például ki kell építeni a könyvkölcsönző állomásokat, meg kell szervezni állományuk rendszeres cseréjét, s hogy a művelődési autó igenis ezt az ügyet szolgálja, és ha több autóra van szükség, akkor többet állítsunk be. A villamosított iskolákban rejlik szellemi centrum lehetőségeit is jobban ki kell használni.

Segítenünk kell mindazok erőfeszítéseit, akik azon fáradoznak, hogy az embereket rászoktassák az olvasásra. E téren biztató tények bátorítanak bennünket, mert most már van nekünk olyan nagyközségünk, például Tiszakécske, ahol városi színvonalon olvasnak, akár a mennyiségi, akár a minőségi mutatókat nézzük. Aztán egy város rangja azon is lemérhető, hogy milyen a kulturális karaktere és milyen a szellemi kisugárzása. Mert a város nemcsak a foglalkoztatásnak, a közlekedésnek, a kereskedelemnek, az egyéb szociális ellátásnak a központja. Központi szerepe azzal is lemérhető, hogyan neveli értelemszerűen a fiatalokat, *mit ad szellemiükben a környezetének*. Ebből a szempontból is döntő szerepe van a könyvtárnak.

Nagy figyelmet kell szentelni a könyvtárak koordinációjának kiépítésére, mert a jobb együttműködés meghatározza az eredményességet, és mert a könyvtárak olyan szolgáltatást nyújtanak, amely akkor igazi, ha egyetemes és oszthatatlan.

Hozzáférhetővé kell tenni a szellem értékeit minden ember számára. Ez feltételezi azt, hogy az iskolai könyvtárak és a közművelődési könyvtárak kapcsolatait a megyei művelődésügyi osztály és a pénzügyi osztály is úgy tűzze napirendre és vizsgálja meg, hogy együttműködésük hatékonyabb legyen, *s a gyermekek könyvellátását* fontosságának megfelelően mozdítsa elő, mert a gyermekkori indítás döntő az olvasó emberré válás folyamatában. Érthetjük ezt úgy is, hogy olyan csodálatos kincseket, mint amilyenek például a Kalocsai Érseki Könyvtár könyvei, legalább a szakemberek számára tudományosan és tartalmilag hozzáférhetővé tegyünk. Ilyen vonatkozásban is vannak hasznos lépéseink.

Részletesen szerepel az anyagban a könyvek beszerzésének terve. Ezeket a számokat megnéztem, összevetettem a jelenlegi anyagi helyzetünkkel s ennek alapján mondhatom, hogy *ez a progresszív fejlődést előirányozó beszerzési terv reálisnak tekinthető*. Igaz, hogy településeink a kommunális ellátás gondjaival foglalkoznak, de ha az önállóságot felelősséggel párosítjuk — és mi hiszünk abban, hogy településeink a felelősség ötvözetében már nagykorúvá váltak —, akkor el kell jutni egy községi vezetésnek odáig, hogy ne a járási hivatal kényszerítse, hanem *saját tudatos elhatározásából* szakítson ki egy részt minden évben külön a könyvbepozícióra a pénzmaradvány milliói helyre címzett összegéből is, mert ez később szellemi tőkében nagyon megtérül.

A folyóiratok kérdésében nekem az a véleményem, hogy igazán jó helyen a könyvtárban vannak. Mert az időszerű információkat közlő folyóirat annyit ér, amennyire hozzáférhető. Tapasztalatunk szerint egy sereg olyan gazdasági egységünk van — termelőszövetkezettől kezdve egészen az ipari üzemekig —, ahol az igazgatónak vagy a főkönyvelőnek a szekrényében porosodnak a folyóiratok és ha két-három ember el is olvassa őket, az érdeklődők szélesebb köre nem jut hozzájuk. Ebben az esetben legfeljebb sznobiságról lehet szó, vagy a szellemi javakkal való hűtlen gazdálkodásról — mert ilyen is van, csak ezt ki kell mondani —, *a könyvtárban viszont mindez a közösség*.

A gépi fejlesztéssel kapcsolatban azt javasolnám, hogy azt értelmezzük egészen szélesen. Elsősorban arra törekedjünk, hogy a könyveket tapintható közelségbe vigyük, az embereket „ingereljük” az olvasásra, könyvvállományunkat gazdaságosan helyezzük el és védjük meg a romlástól azt, amink van.

Azt hiszem, két olyan pontja van a megyének, ahol a könyvtárak elhelyezésének megoldása a legégetőbb: *Kecskemét és Baja városa. Kecskemét könyvtára jelenleg megalázó körülmények között van*. Ha figyelembe vesszük, hogy ez a város az ország hatodik legnagyobb vidéki városa, amelynek hatalmas a vonzáskörzete — és hogy zúdulnak be ide az emberek a tanyáról! —, itt az V. ötéves tervben minden körülmények között az igényeknek megfelelő és távlatilag is modern beruházást kell

megvalósítanunk. Ha a Művelődésügyi Minisztérium egyetért velünk és támogat bennünket, azt hiszem, ezért sikerrel tudunk harcolni.

Elkészíthetjük a fejlesztésnek különböző variánsait Kecskemétre, mégis az a véleményem, hogy a legjobbat kellene választanunk, mert ez hosszú időre érvényes döntés lesz, következményeiért a *történelem is megítél bennünket*. A megyei tanács megtesz mindent annak érdekében, hogy a *megyei könyvtár méltó környezetbe kerüljön és funkcióit maradéktalanul betölthesse*. Legalkalmasabb volna az objektum számára a *városközpont*, a legfrekvenciáltabb terület. Ezt a kedvező helykijelölést a város tanácsa biztosítja.

Feltétlenül meg kell vizsgálni *Baja* helyzetét. Nem tudom elképzelni, hogy az V. ötéves tervben két ilyen nagy volumenű új művelődési beruházást kapjunk. Kecskeméten nem mondhatunk le róla, Baján azonban kereshetnénk alternatív megoldásokat a felújításra vagy valamilyen társult beruházásra. Erre a szakembereknek kell javaslatot tenniük, amiről az illetékes tervezők és pénzügyi szakemberek is majd elmondják a véleményüket.

Végül a személyi feltételek javítására hívom fel a figyelmet. E téren minden évben tenni kell valamit. De nemcsak egyszerűen a dolgozók létszámáról van szó. Ennél fontosabb az, hogy *elhivatott embereket találjunk*, mert a könyvtáros nemcsak ellát egy feladatot, hanem ízlésre nevel és olvasásra is szoktat.

A határozati javaslatokat fogadjuk el azzal, hogy a mottó a *megyei könyvtárhálózat V. ötéves tervének reális és nagyon alapos előkészítése* legyen. A helyi tanácsok, a megyei tanács vb művelődésügyi, pénzügyi és tervosztályainak bevonásával sor kerülhet valamennyi nézet megismerésére. Ezt követheti a kialakult véleményeknek főhatósági egyeztetése a Művelődésügyi Minisztérium szakembereinek bevonásával. Ezekért a célokért érdemes harcolni, mert *olyan szükséges szellemi bázis létrehozásáról van szó, amit érzékeny veszteség nélkül nem hagyhatunk ki az V. ötéves terv számításaiból*.

Javaslom, hogy fogadjuk el az előterjesztést, *fejezzük ki elismerésünket készítőinek* azzal a kívánsággal, hogy a megvalósítás is legyen olyan megfontolt, körültekintő és hatékony, mint az előkészületek voltak.

A végrehajtó bizottság határozata

A V. B. a Művelődésügyi Osztály előterjesztését a megye tanácsai közművelődési könyvtárhálózatának fejlesztéséről elfogadja. Pozitívan értékeli a különböző szintű párt- és tanácsai szervek közreműködését a terv kidolgozásában. Elismerését fejezi ki a művelődésügyi osztálynak a távlati fejlesztési terv elkészítéséért.

A vb a terv végrehajtása érdekében az alábbiakat rendeli:

1. A könyvtárhálózat távlati fejlesztési terve a megye településfejlesztési koncepciójával összhangban készült, így a községi és a városi tanácsoknak saját távlati tervük kidolgozásához a vb által jóváhagyott megyei fejlesztési tervet meg kell küldeni.

Határidő: 1973. október 1.

Felelős: a művelődésügyi osztály vezetője.

2. A könyvtárak fejlesztését az előterjesztésben foglaltak szerint kell végrehajtani. A középtávú tervek kidolgozásakor azok fejlesztési, költségvetési és munkaerő-gazdálkodási feltételeit a megyei tanács szakigazgatási szervei vegyék figyelembe.

Határidő: 1975. december 31.

Felelős: a művelődésügyi osztály vezetője,
a tervosztály vezetője,
a pénzügyi osztály vezetője.

A vb felhívja a városi tanácsokat, hogy a könyvtárak területi tevékenységét segítsék elő. A kecskeméti, kiskunhalasi és a kiskőrösi járásban a tanyai lakosság könyvtári ellátásának javítására 3 újabb művelődési autót kell beszerezni.

Határidő: az autók beszerzésére 1980. december 31.

a területi tevékenység segítésének ellenőrzésére: minden év december 31.

Felelősök: a városi tanácsok végrehajtó bizottságai.

4. A vb utasítja a terv-, a pénzügyi és a művelődésügyi osztályt, hogy az V. ötéves terv előkészítése során dolgozzák ki a kecskeméti új megyei könyvtár építésének és a bajai könyvtár kedvezőbb elhelyezésének feltételeit.

Határidő: 1975. december 31., illetve 1980. december 31.

Felelős: a tervosztály vezetője,
a pénzügyi osztály vezetője,
a művelődésügyi osztály vezetője.

A Helsinki Műszaki Egyetem Központi Könyvtára

A nyugati könyvtári világban elég ritka az országos feladatkörű, központi műszaki könyvtár. Az utóbbi évek fejlődésében azonban érzékelhető a központi szakkönyvtárak létrehozásának szándéka: főleg a jelentősebb egyetemi könyvtárak kapják e szerepkört. Finnországban is tapasztalható ennek az irányzatnak az érvényesülése a Helsinki Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának fejlesztésében, funkciójának, működési körének szélesítésében, továbbá a tervezett helsinki központi orvosi egyetemi könyvtár elgondolásában.

Az év során hivatalos kiküldetés keretében módomban állt Helsinkiben megtekinteni néhány műszaki könyvtárat, tájékoztató irodát. Közülük a Helsinki Műszaki Egyetem Központi Könyvtárát tanulmányoztam alaposabban.

A könyvtár feladata a műszaki tudományok és szakterületek, valamint a csatlakozó tudományterületek kiadványainak beszerzése, a gyűjtemények gondozása és az információ szolgáltatása elsősorban a Helsinki Műszaki Egyetem, továbbá az ipar, a kutató és fejlesztő intézetek, valamint egyéb egyetemek és főiskolák részére. Státuszának megfelelően nyilvános könyvtár, és 1972 óta tulajdonképpen az első országos feladatkörrel megbízott finn könyvtár. Az ehhez szükséges működési feltételeket, az épületet, a berendezést, a létszámot stb. célszerű tervezéssel előzőleg biztosították. A könyvtár fejlesztése egyébként szerves részét képezi a finn felsőoktatási távlati terv-

nek — melyet az 1967-től 1981-ig terjedő időszakra dolgoztak ki —, másrészt a finn tudományos és műszaki tájékoztatási politikának. Az elmondottakhoz két megjegyzést fűznék: az egyetemi hallgatók és az oktatók együttes száma 1964-ben 40 000, 1972-ben 65 000 volt, 1981-re pedig 82 000-re számítanak. Másrészt Finnországban a kb. 400 tudományos és szakkönyvtár jelentékeny hányada felsőoktatási, elsősorban egyetemi könyvtár, tehát a finn tájékoztatási rendszer fontos bázisát alkotják.

Épület és berendezés

Az egykori helsinki központban levő Műszaki Egyetemi Könyvtár új épületének és a mai irányban történő fejlesztésének tervezését 1962-ben kezdték meg. Az építés 1968-ban indult, és a könyvtár új épületében és új funkciójával 1970-ben már megnyitotta kapuit olvasói előtt. Az épületet és a berendezéseket egy részét csakúgy, mint az eredetileg 1949-ben olimpiai falu céljára épített egyetemi települést, az ún. campus *Alvar Aalto*, a neves finn építész tervezte.

A városrész méretű Otaniemi campus fémszerkezetbe foglalt vöröstégla és beton épületei — mint a modern finn építkezés általában — a tájjal harmonizáló tervszerű elszórtságban terülnek el nyír- és fenyőerdők, gránitsziklák, füves terek között, tengeröblök karéjában. A könyvtár kétemeletes, illetve földszintes épülete az egyetemi központ közelében kapott helyet. Alapterülete 9800 m², melyből az 1800 m²-es föld alatti szint ma még tartalékhely a későbbi raktári helyszükséglet kielégítésére. A campus stílusától semmiben sem elütő zárt épület tervezésében nem takarékoskodtak a hellyel és a fényvel, a könyvtárbelső terek, levegős, világos, finom színek és tisztaság uralják anélkül, hogy a kiképzés a fényűzés benyomását keltené. A berendezés jó anyagból van, praktikus és esztétikus kivitelű.

Néhány adalék a térbőségre: a központi szerepet betöltő együttes (kölcsonzés, reference, folyóiratolvasóterem) 2000 m²-t kapott. A raktári férőhelyből 3144 m² terület szabadpolcos, és mindössze 230 m²-nyi a tömör raktár. A raktári polcok előtt 120 asztal szolgál az ETO szerint elhelyezett könyvek, valamint a betűrendben tárolt folyóiratok olvasására. Jelenleg a raktári férőhelynek csupán 50 százaléka van kihasználva, és a becslések szerint az állomány mostani

Jobbról a katalógusszekrények, középen a tájékoztató szolgálat

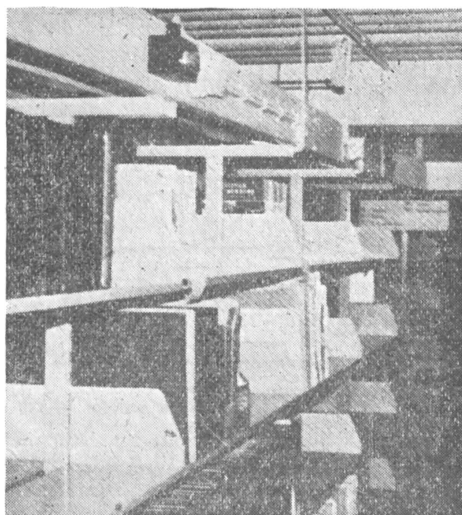
növekedését számítva még 10 évig elegendő a raktári férőhelyük. Végső szükség esetén pedig a további terjeszkedéshez elegendő egy kis alagutat építeni a közelben levő óvóhelyhez, ahol kitűnően lehet polcokat felállítani. (Megjegyezzük, hogy Finnország geológiai rétegződése alkalmas föld alatti raktárak építésére, s élnek is e lehetőséggel, így például a Helsinki Egyetemi Könyvtárban többszintes föld alatti raktárakban tárolják az állomány nagy részét.) A helyiség-bővséget illusztrálja, hogy külön olvasószobák állnak rendelkezésre a kutatóknak (10), a mikromásolatokat olvasóknak; a nyelvi továbbképzésben résztvevőknek, az olvasóknak pedig gépelési célra; továbbá helyiségek az oktatás, az előadások céljára, valamint a disszertáció- és az informatikai gyűjtemény részére stb.

A berendezések közül elsőknek kell említeni a kiadványok szállítására felszerelt, a két emeletet a kölcsönzés között működő mozgószalagot, továbbá a gyors összeköttetést biztosító csőpostát (Kaisla Oy, helsinki gyártmány).

A jól felszerelt fotolaboratóriumban előhívó, nagyító, másoló berendezések állnak rendelkezésre. A kölcsönző mellett egy önkiszolgáló rendszerű Dennyson márkájú másoló található, amely pénzbedobással (20 penny/oldal) működik. Kodak gyártmányú olvasó-másoló berendezés teszi lehetővé az állományban levő mikromásolatok, filmek és kártyák megfelelő használatát.

Fontos berendezése a könyvtárnak a katalogizáláshoz használt lyukkártya-írógép, mely a számítógépes munkák tartozéka, és segítségével például évente közreadják a könyvtár és a tanszékek állományának együttes folyóiratjegyzékét. A könyvtárnak nincs saját számítógépe; az egyetem gépparkját használja, csupán számítógép végállomásokkal (terminálokkal) rendelkezik. Ezek helyisége teljesen klimatizált.

Idé kívánczik annak említése is, hogy az egész épületben a kiadványoknak és az embereknek szükséges klíma-feltételeket légszabályozással biztosítják. A jó könyvtári közérzetet a kellemes, tiszta és szép enteriőrön kívül a megfelelő munkaszobák szolgálják (32 szoba a jelenlegi 31 munkatársnak; fölös számú üres szoba a várható létszámnövekedés elhelyezésére), továbbá kényelmes dohányzó, öltöző-mosdó stb. helyiségek, valamint egy kis főzőfülkével egybekapcsolt ebédlő teázásra, kávézásra, ételek gyors elkészítésére. A megfelelő munkakörülmények feltételeznek egyfajta fegyelmezettséget, amit az is elősegít, hogy a munkatársak felszereléséből nem hiányzik a campus egész területén használható hazahívó kis rövidhullámú rá-

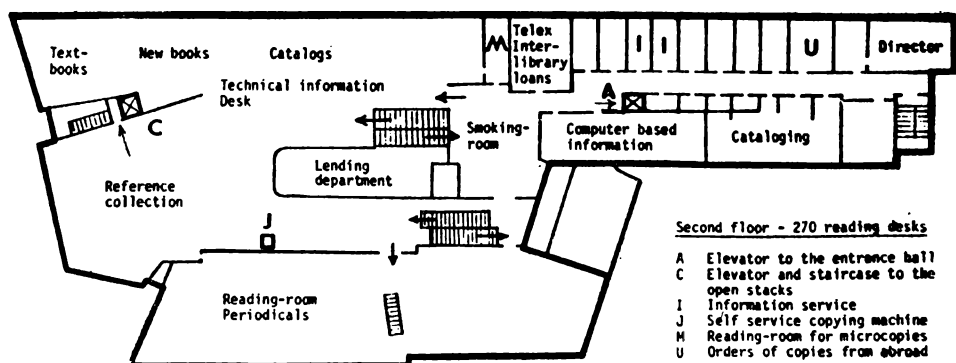
Polcok tetejére szerelt szállítószalag és csatlakozása (jobbról) a fővonalhoz.

diókészülék, mely jelzi, ha valakit keresnek.

A bútorzat a „szokványos” jó finn bútorzat: egyszerű, praktikus, szép kivitelű. Érdemes azonban külön szólni a folyóiratterem szabad polcairól, melyeken a 4000 kurrens periódikum legfrissebb füzetei találhatóak, az utolsó 3 év állománya pedig a polc mögötti kinyitható, mozgatható szekrényben áll (régbbieket a raktárban tárolnak). Ezt a polc-szekrény kombinációt ugyancsak *Alvar Aalto* tervezte (gyártó cég: Höyrpupesppä, Tampere). Jó ötlet még a kis különgyűjteményt képező, szabadlapos vállalati irodalom könnyen hozzáférhető elhelyezése lebegő irattartóban (a reference-gyűjtemény közelében). A katalógusszekrények blokkrendszerű, könnyű fém katalógus-elemek, szükség szerinti magasságban és hosszúságban összerakható, tetszetős kivitelű építmények. Ezek a blokkok többféle méretben (például mikrofilm vagy lyukkártya tárolására) és színben (szürkétől a paprikapirosig) kaphatók a változatosságot és fantáziát egyáltalán nem nélkülöző finn könyvtári berendezések piacán.

Szervezet, működés

A könyvtár a szokványos szervezeti keretben működik: igazgatóság, beszerzés, katalogizálás, tanszéki könyvtárak, olvasószolgálat és technikai berendezések, információszolgáltatás. Az igazgatósághoz tartozik a számítógépes információ-feldolgozás is. Ez utóbbi munkatársai bizonyos vertikális szervezés keretében (ma-

Második emelet — 270 olvasó-asztal

- A Lift a bejárat hallhoz (fsz.)
B Lift a szabadpolcos raktárakhoz (első emelet)
I Tájékoztató szolgálat
J Önkiadósító másoló berendezés
M A mikromásolatok olvasóterme
U Külföldi kiadványok beszerzése (rendelése)

tematikus, fizikus, kémikus képesítésű tájékoztatói szakmérnökök) részt vesznek a reference-munkában, míg a reference-esek ellátják a szakozás teendőit is.

A létszám 31 fő, melyhez még hozzá kell számítani a külső forrásból fizetett 3 információs szakembert és egy titkár is. Ezeket a számítógépes információ-szolgáltatásban foglalkoztatják. Váltakozó létszámban rendszeresen alkalmaznak egyetemi hallgatókat is.

A könyvtárat az Oktatásügyi Minisztérium által 3 évre kinevezett tanács irányítja, mely az elnökből és 8 tagból áll. Közülük az elnök és 5 tag a könyvtár munkatársaiból, a többi pedig az Oktatásügyi Minisztériumból, a Kereskedelmi és Iparügyi Minisztériumból, továbbá a Helsinki Műszaki Egyetem diákegyesületéből tevődik össze.

Állománygyarapítási adatok az 1972. évből: 4571 kurrens folyóiratcím (melyből 2242 vétel, 2509 csere és ajándék); 8928 egység könyvjellegű kiadvány (4128 vétel, 4800 csere és ajándék).

Érdemes felfigyelni arra szervezési fogásra, hogy a funkcionális központot egy szintre, a második emeletre telepítették: a tájékoztatót, a reference-gyűjteményt, a katalógusokat, a kölcsönzést és a könyvtárközi kölcsönzést, az ún. nagy-olvasótermet, valamint a számítógépes információs csoportot. Az épület tervezésében és kivitelezésében láthatóan érvényesülő szempont, hogy az a hely a könyvtár „szíve”, ahol az igénylők kiszolgálása folyik. A sülyesztett nyílántartásokkal felszerelt, oválisan kiképzett kölcsönzőpultot egyik oldalról övezik a katalógusszekrények, másik oldalról az üvegfalal elválasztott folyóiratterem. A

szerencsés elhelyezés következtében szükségtelen az olvasótermi felügyelő jelenléte, hiszen a kölcsönzés munkatársai áttekintik a termet is. Szemben a reference-gyűjtemény (könyvek és periodikumok együttese szakterületek szerint) és a tájékoztató szolgálat, a katalógus-hálózat mögött pedig polccal elválasztva a tankönyvgyűjtemény olvasóhelyisége található.

A kölcsönzés szerves részét alkotja a helyileg külön munkaszobában működő jól felszerelt (telex stb.) könyvtárközi kölcsönzés, mely az intézmény működési politikájában fontos szerepet játszik, ezért nagy gondot fordítanak fenntartására és fejlesztésére. E szolgáltatás egyik fő eszköze a központi műszaki könyvtári funkció ellátásának. Ugyanakkor a könyvtár állománygyarapító politikájában is érezhető a hatása, mivel véleményük szerint a csere, illetve ajándékozás során kapott esetleges inkurrens kiadványok helyett a könyvtárközi kölcsönzés valóban meglévő igényt elégíti ki a szolgáltatott dokumentumokon keresztül.

Forgalmi adatok: az egyetem részéről számbajövő használók (1970-es adatok): tanszemélyzet 800, hallgatók 4700 fő. 1971—72-ben a látogatók száma 120 042; a kölcsönzőké 43 995; a könyvtárközi kölcsönzés saját állományból 13 180; külföldről 2855 volt.

Tájékoztató

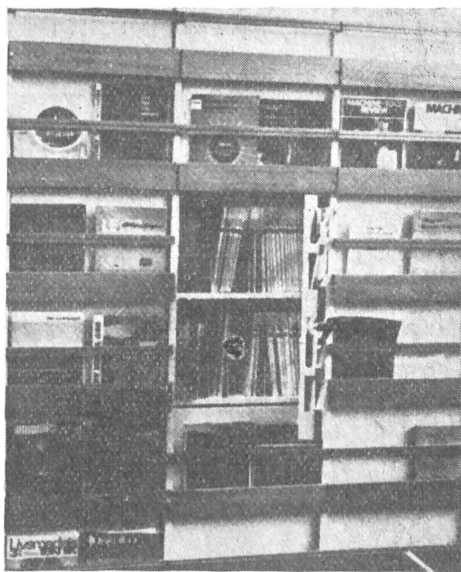
A hagyományos könyvtári tájékoztató szolgálaton túlmenően a könyvtár intézményi politikájában határozott törekvés mutatkozik a korszerű tájékoztatói rendszerek kialakítására, mely főleg a nem-

zetközi tájékoztatási rendszerekbe való bekapcsolódáson keresztül valósul meg. Elsősorban a skandináv államokban hozzáférhető vagy megvalósuló vállalkozásokba való bekapcsolódásra törekednek.

A következő tájékoztatási rendszereket használják, terjesztik: atomfizikai és atomenergiái információ-szolgáltatás, melyet a Finnish Atomic Commission, a finn atomerő bizottság finanszíroz. E tevékenység magában foglalja az atomfizika és az atomtechnika körében megjelent finn kiadványok referátumainak betáplálását a két nemzetközi rendszerbe (Nuclear Science Abstracts, — a nukleáris tudományok referáló folyóirata — és International Nuclear Information System, a nemzetközi nukleáris tájékoztató rendszer.) A Nuclear Science Abstracts rendszere alapján ingyenes témafigyeléses (SDI — lásd a Könyvtáros 1973-as 9. számában Kováts Zoltán cikkét) szolgáltatást nyújtottak az ősz folyamán. Tavasszal a régi ügyfeleket számlával terheltek, míg az újak 6 hónapra ismét ingyenesen kapják a szolgáltatást. (Egyéb szakterületekről szolgáltatott számítógépes, főleg svédországi adattárakra épült témafigyelésük: Science Citation Index Source Tapes, a természettudományi hivatkozási index forrásmutatója; Computerized Engineering Index, a mérnöki szakirodalom indexének számítógépes változata; Information Service in Physics, a fizikai tudományok tájékoztató szolgálata stb.)

A könyvtár tájékoztatási funkciójának szerves része az egyetemi hallgatók informatikai képzése is. A könyvtári személyzet az 1972. év során 4 tanfolyamot tartott az információ-szolgáltatásokról, az információ-hordozók különféle típusairól. Mindegyik tanfolyam 13 előadásból és gyakorlati órákból állt, a harmad- és negyedéves egyetemi hallgatók közül több mint százan vettek részt rajtuk.

A benyomások összegezéséről: jóllehet a finn vélekedés szerint az egyetemi könyvtárak fejlesztése nincs kellő súllyal képviselve az oktatási fejlesztési tervben, és a tudományos-műszaki tájé-

Folyóiratok szabadpolcos szekrénye

koztatásügy helyzetével is elégedetlenek, a Helsinki Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában látottak ennek az ellenkezőjét bizonyítják, mert egy nagyvonalúan, előrelátással, célszerűen tervezett, aránylag gyorsan elkészült, esztétikus kivitelű és berendezésű épület az intézmény funkciójához símulva szolgálja a feladatokat. Ide kívánczik az a megjegyzés is, hogy általában nincs beruházási gondjuk, legyen a beszerzendő tárgy katalógusszekrény vagy számítógép terminál. Annál nagyobb probléma közlésük szerint megfelelő, korszerű képzettségű szakembert találni a „munkaerő piacon”. A viszonylag kislétszámú könyvtár eredményesen és dinamikusan látja el mind a hagyományos, mind a modern szakkönyvtári tájékoztatási feladatokat. E szemlélet jegyében rendkívül tevékenyen vesz részt, illetve kapcsolódik be a hazai és a nemzetközi szervezetek, egyesületek munkájába, és messzemenően támogatja a munkatársainak tanulmányúti látogatásait is.

Dácz Erőva

Kitüntetés

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 60. születésnapja alkalmából, irodalmi munkássága elismeréséről *dr. Birkás Endre* írónak, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos munkatársának a MUNKA ÉRDEMREND ezüst fokozata kitüntetést adományozta.

Gondolatok a közművelődési könyvtárban?

Kivel is vitatkozik Zircz Péter a Könyvtáros júliusi számában? *Sallai István* értelmezésével, megálmodott könyvtárával, vagy a minisztérium által kiadott szakmai irányelvekkel? Véleményem szerint *Sallai Istvánnal szükségtelen vitatkozni*, hiszen az ő felfogása fő vonalaiban a szakmai irányelvekben ölt testet. A nagy könyvtárról idézettek is csak az irányelvek egészébe ágyazva értelmezhetők, helytelen tehát abból kiragadni őket, még akkor is, ha PL-vel érvelnek a „valamirevalók”!

Az irányelvek a következőket írják: „a lakóhely szerinti könyvtári ellátást olyan rendszernek fogjuk fel, amelynek központjai a... tudományos szintű tájékozódásra is alkalmas nagykönyvtárak. (A típus)... A felsőfokú ellátást végző könyvtár *ki-fejlett formájában*... a magyar és világnyelveken megjelent kézikönyvek, *általános és szakmai segédkönyvek* gazdagon válogatott készletével és a hazai könyvkiadásból a XX.századot reprezentáló prézens gyűjteménnyel rendelkezik, *s így a szakirodalmi ellátás területi bázisa és központja.*” Szándékosan emeltem ki bizonyos részeket, jelezvén ezzel *Zircz Péter* cikkének vitatott kérdéseit.

A városi könyvtárak uniformizált fejlesztése a közművelődési könyvtárügy kialakításának és fejlesztésének extenzív szakaszára, az ötvenes évek elejére tehető. A központi könyvellátás, központi irányítás valóban magán hordta az uniformizálás jegyeit, de a valóságban sohasem volt képes még azonos nagyságú könyvtárak esetében sem minden tartalmi jegyben megegyező könyvtárat létrehozni. A számos eltérő vonás közül csak egyet említenék: az 1952-ben megszervezett megyei könyvtárak egy része nagy múltú, gazdag könyvtárral rendelkező városi könyvtárra épült, s ez már önmagában is az uniformizálás ellen hatott, sokszínű könyvtárak csoportját eredményezte. Az átlagostól eltérő jegyek tovább szaporodtak az MSZMP művelődéspolitikai irányelveinek megjelenése után, az országban végbemenő nagymérvű gazdasági-politikai és kulturális változások következtében. A szocialista demokrácia kiteljesedése, az új tanácstörvény következetes alkalmazása még inkább a differenciált fejlődést eredményezi a városok könyvtáraiban. S hogy visszatérjünk a szakmai irányelvekhez, e dokumentum betűje és szelleme ugyancsak a differenciált könyvtárfejlesztést írja elő.

Zircz Péter cikkében homályos az a rész, amely az irányelvek mechanikus érvényesítéséből adódó veszélyekre hívja fel a figyelmet. De egyáltalán: milyen és mennyi jelét látta olyan megnyilvánulásoknak, amelyekből az irányelvek mechanikus érvényesítésének tendenciáját következtette?

Egy város központi könyvtárának feladatkörét, gyűjtőkörét, funkciórendszerét nem könyvtári óhajok, „tudományos ambíciók” szabják meg, hanem a város mindenkori politikai, gazdasági, szociális arculata, műveltségi állapota. az ezekből fakadó napi, illetve még inkább a „potenciális” igények. Lényeges szempontnak tartom a város egész művelődésügyét irányítóinak döntéseit is, amelyekkel a város területén levő könyvtárak feladatkörét meghatározzák, a teendőket elosztják, végrehajtását ellenőrzik. Ismereteim szerint *nincsenek az országban gigantikus tervek könyvtáráépítésre*, hisz gazdasági lehetőségeink korlátozottak, s a művelődésügy területén számos olyan fehér folt akad, amelynek felszámolása legalább annyira fontos feladatuk a művelődésügy irányítóinak, mint a központi könyvtárak létrehozása. Következésképpen az intézmények működtetése, fejlesztése eddig is csak ökonomikusan volt elképzelhető. Az a könyvtárvezetés, amely ezeket a szempontokat nem vette figyelembe, már eddig is kátyúba jutott, s még inkább lehetetlen lesz a jövőben létét fenntartania.

Indokolatlannak tartom a szakkönyvtári feladatkörök vállalását új célként kitűzni, amikor ez már sok helyen gyakorlat. A megyei könyvtárak többsége nagy erőfeszítéseket tesz a szakirodalmi igények, *hangsúlyozom*, az igények kielégítésére, bár ezt a közművelődésen kívülállóknak esetleg nem ismerik fel vagy el. Ezt a gyakorlatot *Zircz Péterrel* szemben is meg kell védeni, aki 1962 óta csak addig jutott el, hogy a városi könyvtárak szakkönyvtári információs feladatait fogalmazza meg, de az elmúlt évtized változásait, e feladatkör ellátásának gyakorlatát nem ismeri fel. (Az 1962. évet nem találomra emelem ki, hanem azért, mert ebben az évben indult el 5 megyei könyvtárban a műszaki és mezőgazdasági tájékoztató szolgálat kiépítése, mely munkában *Zircz Péter*, mint akkori szakkönyvtár-vezető tevőlegesen részt vett.)

Számos tanulmány, szakmai értekezés bizonyítja, hogy a nagy városi könyvtárak többségében a szakirodalmi ellátás már nemcsak tendenciaszerűen jelentkező vállalás, hanem mindennapos gyakorlat is. Szerénytelenség nélkül állíthatom, hogy

a mai helyi igényeknek megfelelően látja el ezt a feladatát a Tatabányai Megyei Könyvtár is, anélkül, hogy tudományos rangra áhítozna e szolgálat megvalósításával.

A közművelődési könyvtárügy fejlődésének csírájában esetleg létező, de egyáltalán nem fő ellentmondása „Az általános tudományos könyvtári ambíció”. Ne féltsük tehát ettől!

Ha az irányelveket részleteiben vizsgáljuk, ajánlásait összehasonlítjuk a mai állapottal, azt látjuk, hogy egyes pontjait még a kifejtett forma elérése előtt elértük, teljesítettük. Értendő ez a könyvtárak bizonyos csoportjára, de egy-egy könyvtár belső munkájára is. Természetesen sok még a teendőnk a tekintetben, hogy a felsőfokú ellátást nyújtó könyvtár a szakirodalmi ellátás területi bázisa legyen, de már sinen vagyunk, s egyes könyvtárak talán már a szemaforig is eljutottak.

Rivalizálási szándék tulajdonítása a közművelődési könyvtárügynek — egyáltalán felfedezése — erőltetett, nélkülözi az összefüggések sokoldalú elemzését! Sok oldalról lehet támadni ezt a megállapítást — ezek közül csak egyet említek: a vállalati szakkönyvtárak zárt üzemi, fejlesztési alapból létesített könyvtárak, s mint ilyenek, az általuk beszerzett szakkönyveket termelési eszközként kezelik, gyakorlatilag csak vállalati célra hasznosítják, nem kölcsönzik más könyvtárnak. Számos esetben kényszerül a közművelődési könyvtár drága külföldi szakkönyvet is megvásárolni, még akkor is, ha tudja, hogy a szomszédjában levő vállalati műszaki könyvtár rendelkezik vele. mert nála olyan dolgozó kéri, kívánságkönyvben követeli a művet, aki nem tartozik a vállalat dolgozói közé! (A dolgozó fogalmát rendkívül szűken kell értelmezni a vállalati szakkönyvtárak gyakorlatában: a vezető műszakiakra kell elsősorban gondolni.) Erdemes lenne ezt a témát olyan szakkönyvtárossal megvizsgáltatni, aki kissé **fertőzött** a közművelődéssel.

Összegezve az elmondottakat: minél többször elolvastam **Zircz Péter** cikkét, annál inkább megerősödött bennem az érzés, hogy álproblémát bírál. A ma legfontosabb feladatai nem az ő írásában fogalmazódtak meg. Feladatunk, hogy sokoldalúan feltárjuk a közművelődési könyvtárak mai állapotát, bemutassuk munkájuk, s elemezzük fejlődésük tendenciáit, lehetőségeit.

Zircz Péter gondolatai erre intenek bennünket: gondolom, mások is így vélekednek, folytassák tehát a sort!

Horváth Géza

A **NÉPHADSEREG** külföldi alakulatainál működő könyvtárak vezetői részére egyhetes bentlakásos tanfolyamot tartottak a Veszprémi Megyei Könyvtárban. A hallgatók alapfokú vizsgát tettek. Ezúttal már a harmadik alkalommal végezték a tanfolyam teljes lebonyolítását a megyei könyvtár munkatársai. (T. D.)

OLVASÓTÉRKÉPET készített a Devecseri Nagyközségi Könyvtár a beiratkozott olvasókról. Ezen utcánként, házanként feltüntetik a könyvtár felnőtt olvasóit és a nem olvasó családoknak könyvtár-népszerűsítő anyagot küldenek. A községben élő 1300 családból október végén 360-ban volt egy vagy több könyvtári olvasó. (T. D.)

SÁLY AZ IRODALOMBAN címmel irodalmi em-

Papp Iván ex librise

lékestet rendezett **Sály** községben a miskolci **II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár**, a **Mezőkövesdi Városi-Járási Könyvtár** és a községi tanács. A program keretében **Kordos László** nyugalmazott könyvtárigazgató **Eötvös József** és **Gárdonyi Géza** sályi kapcsolatairól tartott előadást **Keresztény Laura** előadóművésznő közreműködésével. (H. L.)

TÖBB MINT 50 EZER FORINTOT költött a zánkai községi tanács a hozzátartozó balatonszepezdi és 10 ezret a monoszlói könyvtár felújítására. Ezenkívül 20 ezer forint feletti értékben felszerelési tárgyakat — szőnyeget, függönyt, foltelt stb. — vásárolt részükre. (T. D.)

A helyismereti gyűjtemények szerepe a helytörténeti kutatásban

Előljáróban néhány szó a helyismeret és a helytörténet viszonyáról. A *helyismeret könyvtári terminológia*: egy adott helyre (ország rész, megye, település, folyó stb.) vonatkozó információk, illetve az őket hordozó dokumentumok összességét jelöli. A *helyismereti tevékenység* a könyvtári gyakorlatnak az a része, amely ezeknek az információknak, dokumentumoknak a felkutatásával, gyűjtésével, feltárásával és közreadásával foglalkozik; jellegében tudományos, szakkönyvtári funkció. A *helytörténet történettudományi irány*: egy adott hely történeti múltját tanulmányozza, a történeti eseményt vagy jelenségsorozatot a helyi tényezők összhatásában mutatja be. A tudományos feldolgozás folyamatát nevezzük *helytörténeti kutatásnak*. Lényeges eltérés a helytörténeti kutatás és a helyismereti tevékenység között, hogy az előbbi főként új ismeretek teremtésére irányul, az utóbbi pedig a már meglevő ismeretek összegyűjtését, rendszerezését végzi. Hasonló vonás viszont, hogy mindkét munka tudományos módszerekkel, tudományos megalapozottsággal folyik, vagy legalábbis így kellene, hogy folyjék.

Tartalmilag a *helyismeret* a tágabb fogalom: egyaránt felöleli a természetről és a társadalomról, a múlttól és a jelenről szóló ismereteket. A *helytörténet* csupán a múlt, ezen belül is csak a társadalmi jelenségek, folyamatok vizsgálatát tekinti feladatának. Korszerű értelmezésében a helytörténet is átfogó, összetett diszciplína: a társadalmi mozgás minden oldalú megközelítésére, rekonstrukciójára törekszik, azaz magában foglalja valamennyi társadalomtudományi ág, ágazat történeti jellegű kutatásait.

Bár két különböző fogalomról, két különböző munkaterületről van szó, balga dolog volna merev határvonalat húzni közéjük. Hiszen a helyismereti és a helytörténeti információk jórészt azonosak, s a két tevékenységi kör — a könyvtárak helyismereti munkája és a helytörténeti kutatás — is több ponton érintkezik, kölcsönhatásban áll egymással. Ez alkalommal a kölcsönhatás egyik oldaláról kívánunk szólni: röviden összefoglaljuk, milyen szerepet töltenek be a megyei könyvtárak helyismereti gyűjteményei a helytörténeti kutatásban.

A helyismereti gyűjtemény mint a helytörténeti források lelőhelye

Mindenekelőtt szögezzük le azt az alapvetőényt, hogy a helytörténeti források tekintélyes hányada a megyei könyvtárakban található. Mivel a források feldolgozása, értelmezése nélkül a helytörténeti kutatás el sem képzelhető, a helyismereti külön-gyűjtemények szerepe meghatározó jelentőségű.

A könyvtárak elsősorban a közlésre, terjesztésre szánt, többnyire nyomtatott vagy más sokszorosítási eljárással készített írásos, valamint a különféle technikai eszközökkel előállított *audiovizuális dokumentumokat, forrásokat őrzik*; a kéziratokat csak akkor, ha azok nem minősülnek levéltári iratnak.

Teljességre törekvően gyűjtik a könyvtárak a *könyveket*. Forrásként főleg a statisztikai összeállítások, a beszámoló jelentések, a visszaemlékezések, a címtárak, a forráskiadványok stb. jöhetnek számításba, de végső soron bármelyik könyv forrása lehet a helytörténeti kutatásnak.

A *periodikák* közül az *újságok* forrásértéke a legnagyobb; az új- és a legújabb kor történetének tanulmányozásában vetekszik a levéltári iratokéval. A helyi *folyóiratok* jelentősége ebből a szempontból kisebb, de figyelmet érdemelnek esetleges forrásoublációik. Nagyon fontosak az intézményi, társulati stb. *évkönyvek*, mert rendszeresen beszámoltak a kiadó szerv tevékenységéről. Becses adalékokkal szolgálhatnak a régi *naptárak* rejtett címtárai, s a bennük található kézíratos feljegyzések. Több megyei könyvtár gyűjti a helyismereti cikkek *lapkivágatait*. Hasznos segítséget nyújthatnak, különösen akkor, ha az eredeti újság, folyóirat nincs meg az állományban.

Valamennyi *aprónyomtatvány* történeti forrás, hiszen mind az eseményekkel egyidejűleg keletkezett. Egy-két példa a felhasználhatóságukra: a prospektusok, kollektív szerződések az üzemek, vállalatok működéséről, a színlapok a színház történetéről, a plakátok, röplapok a munkásmozgalom eseményeiről, a gyászjelentések a helyi személyekről stb. tartalmazhatnak fontos adatokat. A *térképek* a földrajzi, közigazgatási stb. változásokról tájékoztatják a kutatókat.

Nem szükséges hangsúlyozni a könyvtárak birtokában levő *kéziratoknak*, különösen a jelesebb személyiségek (politikuskok, írók, tudósok stb.) hagyatékainak forrás-

értékét. Folyamatos tennivaló a kibontakozó helyi krónikaírás „végtermékeinek” őrzése, továbbá a kéziratos, gépiratos helytörténeti tanulmányok megszerzése.

Egyre jobban előtérbe kerülnek a helytörténeti kutatásban az *audiovizuális dokumentumok*. Az *ikonográfiai források* (egykorú képes ábrázolások) közül elsősorban a nyomdai úton készült, terjesztésre szánt képek tartoznak a könyvtárak gyűjtőkörébe; nevezetesen a metszetek és más grafikák, a postai képeslevelezőlanok, az újságok hasábjain megjelent képek (kivágatként) stb. Gyűjtik a fényképeket is. Tudomásunk szerint ebben a vonatkozásban egyedülálló kísérletnek számít a debreceni Városi Könyvtár irányítása alatt működő film-fotó dokumentációs stúdió tevékenysége. Ennek a szellemi műhelynek egyetlen feladata képdokumentumok előállítás és feldolgozása. A stúdió a jelen (események, városrészek, épületek, tárgyak, személyek stb.) megörökítésével foglalkozik, fényképeket, diafilmeket és hangosfilmeket készít. Kép- és filmarchívum jellege a későbbiekben fog kibontakozni, amikor a mai jelen máj múltá, a történeti kutatás tárgyává vált.

A helyismereti *hangdokumentumok* gyűjtését a megyei könyvtárak egy ideig nem szorgalmazták; a helytörténeti kutatók sem érdeklődtek irántuk. Fordulatot hozhat ezen a téren a zenei részlegek létrejötte. Ezekben elhelyezhetők a helyi rendezvények (hangverseny, nagygyűlés stb.) hanganyagai, a helyi alkotók, kórusok, zenekarok hanglemezen, hangszalagon rögzített művei, műsorai. Megfelelő fejlesztéssel a zenei részlegek a hangdokumentumok (hangszalagok) előállítására is berendezkedhetnek.

Technikai kivitelüket tekintve a képdokumentumok közé sorolhatók a *mikrofilmek* és a *másolatok* is. Közös sajátosságuk — s ennyiben különböznek az előbb tárgyalt típusoktól —, hogy nem eredeti források. Jelentőségük mégis rendkívüli: a kutató számára lehetővé teszik a helyben nem található, nehezen hozzáférhető vagy valamilyen okból fokozottan óvott periodikák, könyvrészletek, képek stb. használatát, megtakarítva ezzel tetemes időt és energiát.

Közismert, hogy a megyei könyvtárak fiatal intézmények. Ebből következik, hogy az említett forráscsoportok gyűjtésében eleve le kell mondaniuk a teljességről. Nem várható, hogy az évszázadok során született, helytörténeti szempontból értékes dokumentumok hiánytalan beszerzése valaha is sikerüljön. Azt a célt viszont minden megyei könyvtár kitűzheti maga elé, hogy *a működésével egyidejűleg keletkező, kurrens anyagból hézagmentes gyűjteményt alakítson ki*. Persze, ez sem könnyű feladat, számtalan nehézséggel kell megküzdni; ezúttal csak egyet emelünk ki példaként: bizonyos szervek, a sokszorosító műhelyek tulajdonosai nem tartják be a kötelespéldány-rendelet előírásait, így a helyi kiadványok egy részének felderítése túl nagy erőfeszítéseket igényel.

A könyvtár mint a kutatási segédletek, a helytörténeti kiadványok lelőhelye

Mielőtt egy helytörténeti kutató hozzáfog a kiválasztott téma tanulmányozásához, azaz a források feldolgozásához, tájékozódik a már megjelent kiadványokról, a hozzáférhető adatokról. Munkájának ebben a szakaszában is hathatós segítséget kaphat a könyvtáraktól, s nemcsak azok helyismereti különgyűjteményeitől. Hiszen az *előzetes tájékoztató segédesszéi* — bibliográfiák, lexikonok, adattárak, életrajzi kötetek, szintézisek stb. — többnyire nem itt, hanem a *kézikönyvtárban*, tájékoztatói segédkönyvtárban találhatók meg. A *helytörténeti tanulmányok* — akár könyvben, akár folyóiratban láttak napvilágot — már a helyismereti gyűjtemény részei, innen kérhetik azokat a kutatók.

Keveset emlegetett, ám nagyon fontos szerep az, amelyet a megyei könyvtárak (és általában a könyvtárak) a *helytörténeti kutatás eredményeinek közvetítésével, népszerűsítésével* töltenek be. A kutatás publikációs termékei — a könyvek, a cikkek —, a kutatás által feltárt új ismeretek jórészt a könyvtárak közvetítésével kerülnek az érdeklődő közönséghez, a felhasználókhoz. Az általános nyilvános (vagy közismertebb nevükön: a közművelődési) könyvtárak szerepe e tekintetben még fontosabb. Mivel a szó szoros értelmében nyilvánosak, rajtuk keresztül jutnak el a helytörténeti művek, információk a lakosság minden rétegéhez, csoportjához, azaz széles társadalmi körben forognak, és a társadalmi gyakorlat, a honismereti nevelőmunka stb. szerves részévé, hatékony eszközzé válnak.

A helytörténeti kutatómunka kiterjedése, a tárgyi és szellemi emlékek összegyűjtését, a szűkebb haza, az otthon környékének alaposabb megismerését célzó honismereti mozgalom fellendülése, egyáltalán a helytörténeti információk iránt megnövekedett érdeklődés megkívánja, hogy a *kisebb* (városi, járási, nagyközségi) *közművelődési könyvtárak is folytassanak helyismereti tevékenységet*, kivegyék részüket a helytörténeti irodalom, információk közvetítéséből, a tömegesen jelentkező igények kielégítéséből. Ehhez feltétlenül szükséges, hogy állományukban meglegye-

nek a legfontosabb, a helytörténeti tájékozódás, tájékoztatás alapvető segédeszközeinek számító munkák: a megyéről szóló összefoglaló művek, adattárak, monográfiák, az adott város, járás, község helytörténeti irodalmának darabjai, a kurrens megyei lapok (vagy azok kivágatai), s ha van, a helyi üzemi, városi újság példányai. Természetesen a tagkönyvtárak helyismereti tevékenységének megszervezése nem jelentheti azt, hogy a megyei könyvtár gyűjteményét megdőbbszörözzük. Nem párhuzamos gyűjtemények kialakításáról van szó, hanem arról, hogy a *helyismereti munka körének bővítésével fokozzuk annak hatékonyságát, társadalmi hasznosságát.*

A helyismereti dokumentumok feltárása, tájékoztatás

A könyvtárak a különféle helyismereti dokumentumokat rendszerint külföngyűjteményként kezelik. Az elválasztást az állomány többi részétől három szempont indokolja: az anyag speciális jellege, a fokozottabb védelem követelménye, s végül a könnyebb, gyorsabb visszakeresés lehetősége.

A *helyismereti gyűjtemény sokrétű, színvonalas feltárása* előfeltétele annak, hogy a helytörténeti kutatók megfelelően tudjanak tájékozódni a forrásokról és tanulmányokról. A könyvtárak igyekeznek lehetővé tenni a földrajzi, a tartalmi (tematikai) és az időrendi megközelítést. A könyvekről, könyvrészletekről, valamint az ún. tájcéikkekről katalógus készül. Az aprónyomtatványok és a képdokumentumok esetében az elrendezés módja (földrajzi→tárgyi→időrendi csoportosítás) helyettesítheti a katalógust. Ma még kidolgozatlan a hanganyagok feltárásának módszertana. A lapkivágatoknál a cikkekre, a mikrofilmeknél és a másolatoknál az eredeti dokumentumtípusra vonatkozó szabványokat követjük.

Nagyon értékes, hasznos segítség a kutatók számára, ha a megyei könyvtár létrehozza a *bibliográfiai kartotékot*. Ebben a teljes helyismereti anyag szerepel; függetlenül a dokumentum típusától s attól, hogy az megvan-e a könyvtár állományában vagy sem. Céduláin feltüntetik a lelőhelyet is, így a kutató felvilágosítást kap, hol keresheti a szóban forgó művet, adatot.

A helyismereti gyűjteményekben tárolt források, irodalom eljuttatása a kutatókhoz, érdeklődőkhöz többnyire nem közvetlenül, hanem a könyvtárosok közbeiktatásával történik. A *helytörténeti tájékoztatás* szerves része a megyei könyvtárak tájékoztató szolgálatának. Módszerei, formái nem mutatnak sajátos vonásokat; tartalma, színvonala azonban igen. A helytörténeti kutatással kapcsolatos igények zöme magas szintű, a tudományos alkotómunka folyamatában születik. Magától értetődik, hogy ezeknek az igényeknek a kielégítése csakis akkor lehetséges, ha a helytörténeti tájékoztatás színvonala is a kellő, magas színvonalon áll, ha a szak-tájékoztatók a kutatók hozzáértő partnerei. Semmi másról, csupán a *megyei könyvtárak sokat hangoztatott tudományos, szakkönyvtári funkciójának konkrét megnyilvánulásáról, érvényesítéséről, a funkció eredményes ellátásához szükséges személyi feltételek megteremtéséről van szó.*

Fontos lépés a partneri viszony kialakításához vezető úton, hogy a helyismereti munkával foglalkozó könyvtárosok maguk is végezzenek helytörténeti kutató tevékenységet.

A megyei könyvtárak mint a helytörténeti kutatás műhelyei

Hiba volna, ha a megyei könyvtárak nem élnének azzal a kínálkozó lehetőséggel, hogy hatalmas mennyiségű információ, kimagasló értékű történeti források birtokosai. Szinte felesleges a kérdés: miért ne lehetnének e kincs kiaknázói is? Nyugodtan megfogalmazhatjuk, hogy a *megyei könyvtáraknak nemcsak a helytörténeti dokumentumok gyűjtése, őrzése és feltárása a feladatuk, hanem az általuk őrzött gyűjteményi egységek, illetve az azokban rejtőző ismeretek tudományos igényű, módszerekkel történő feldolgozása is.* Három irányban, területen fejthetik ki ezt a tevékenységüket: bibliográfiai, repertóriumok készítésével; esemény- és adattárak, szemelvénygyűjtemények összeállításával; helytörténeti tanulmányok írásával és közreadásával.

Kétségtelen tény, hogy *nem minden bibliográfia* tudományos értékű. A helytörténeti kutatás számára viszont csak az a bibliográfia ér valamit, amelyik tudományos alapossággal, módszerekkel készült. A válogatás, rendszerezés, az annotálás egyaránt tudományos színvonalú munka lehet, miként az lehet a bibliográfia bevezetőjének megírása is.

Hasonló a helyzet a szintén másodlagos információközlésnek minősülő *esemény-naptárak, adattárak, szemelvénygyűjtemények* összeállításával. Ezeket sem érdemes másként, csakis tudományos színvonalon, a történetírás eszközeinek alkalmazásával összeállítani (válogatni, elrendezni, megfogalmazni stb.).

Eredeti, elsődleges helytörténeti információk előállítására is vállalkozhatnak a könyvtárak, illetve munkatársaik. A *tudományos dolgozatok*, folyóiratcikkek írása és a *forráskiadványok* sajtó alá rendezése, szerkesztése tartozik ehhez a területhez.

Együttműködés más intézményekkel, a helytörténeti kutatókkal

Ha a megyei könyvtárak erőteljesebben kapcsolódnak be a helytörténeti kutatásba, ez magával hozza a múzeumokkal és a levéltárakkal, valamint a helytörténeti kutatókkal való együttműködés szorosabbá válását. A hatékony együttműködés sokszor emlegetett követelménye a közgyűjtemények feladatainak, funkcióinak pontos egyeztetése, világos elhatárolása. Alapja a gyűjtőkörök egyértelmű tisztázása. Itt nem is annyira a párhuzamosságok elkerülése, mint inkább a *hézagmentes gyarapítás* elérése a cél; lényegi igény, hogy ne maradjon ki a gyűjtésből a helytörténeti, helyismereti dokumentumok, információk egyetlen típusa, tartalmi területe sem. Hasonló igény merül fel a szélesen értelmezett helytörténeti kutatásban érvényesíthető munkamegosztás esetében is. A hiánytalan, zökkenőmentes munka érdekében okvetlenül szükséges, hogy a helytörténeti tevékenységet folytató intézmények között megállapodás jöjjön létre, s ezt a megállapodást be is tartásák. A könyvtárak, a múzeumok, a levéltár, a pártarchívum, az egyetemek stb. megegyezésre kell hogy jussanak a gyűjtés és a közreadás legfontosabb kérdéseiben. A megegyezésre az objektív és a szubjektív feltételek egyaránt adottak. A tevékenység összehangolása, illetve elhatárolása spontán módon, vagy a személyi kapcsolatok révén már sok helyen folyamatban van. Jelenleg az a feladat, hogy az *együttműködés szervezeti kereteit részletekbe menően megállapítsuk*, esetleg általános alapelveit jogszabályban rögzítsük.

Felvetődik az a gondolat, óhaj is, hogy a *helytörténeti kutatók, a honismereti mozgalom részvevői közreműködhetnének a könyvtárak helyismereti gyűjteményeinek kiegészítésében*. Mind a kurrens, mind a retrospektív gyarapításban segíthetnek: felhívhatják a figyelmet a hagyatékokra, a kallódó és rejtőző könyvekre, újságokra stb., illetve a kötelespéldány-szolgáltatást elmulasztó intézményekre, vállalatokra. Sokat lendítenének azzal is, ha a tulajdonukban levő dokumentumokat átengednék — akár letétként — a megyei könyvtáraknak; így azok közkinccsé, mindenki számára hozzáférhetővé válnának, s ezzel megnőne társadalmi hasznosságuk.

Bényei Miklós

A helyismereti munka gondjai

Módis László A magyarországi tájbibliográfiák ügye címmel a Debreceni Egyetemi Könyvtár 1956-os évkönyvében megjelent írásában leszögezi:

„Kíváncsú, hogy a tudományos tájbibliográfiai munkákat lehetőleg egyidőben induljanak meg, a felvételek és a szerkesztési munkák azonos szempontok és módszerek szerint készüljenek... Alkalmi hozzászólásokkal nem remélhető megnyugtató szabályzat kialakítása.”

Fügedi Péterné pedig a Könyvtáros 1972. évi 12. számában A helyismereti bibliográfia helyzete és feladatai címmel közzétett cikkében így ír:

„A megyei könyvtárak helyismereti feldolgozó-feltáró bibliográfiai munkája közt nemcsak mennyiségi, terjedelmi, hanem eltérőek a bibliográfiai szerkesztési módszerei is. Kíváncsú lenne, ha legalább az alapvető bibliográfiai szerkezeti felépítése, mutatózási és címléírási gyakorlata egységessé válnék... Ma a helyismereti bibliográfia műhelyproblémáival jórészel csak a bibliográfiai megjelenését követő és a Könyvtárosban publikált recenziók foglalkoznak.”

A két idézet azonos feladatok elvégzését sürgeti, pedig megjelenésük között 17 év telt el! A helyismereti munka irodalmának szegényességét bizonyítja az is, hogy *Héthy Zoltán* Helyismereti tevékenység a könyvtárakban című bibliográfiája a kérdés általános elméleti-módszertani irodalmáról — az 1953 és 1970 között megjelent önálló kiadványok, kéziratok anyag, folyóirat- és napilapcikkek figyelembevételével — csak 64 tételt tud felsorolni. Ilyen előzmények után fokozott érdeklődéssel és bizakodással várjuk az 1972 októberében Miskolcon rendezett országos helyismereti tanácskozáson készült ajánlás 5. pontjának megvalósulását, amely kimondja, hogy a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szervezze meg a helyismereti bibliográfiai kézikönyv előkészítését célzó szakmai vitát a szaksajtóban.

A helyismereti gyűjtemény gyarapításáról, kezeléséről, tárolásáról és az állomány feltárásáról az összegyűjtött tapasztalatok és a bevált módszerek alapján hasznos tájékoztatást nyújt Takács Miklós Útmutató a helyismereti gyűjtemények keze-

léséhez és a helyismereti bibliográfiai munkához című, a KMK kiadásában megjelent munkája.

Az útmutató szerint is a helyismereti gyűjtemény gyarapítását a teljességre való törekvés jellemzi. A gyűjtőkör kiterjed: 1. a helyi vonatkozású dokumentumokra (a szépirodalomra is), 2. a helyi szerzők műveire (egyedi elbírálás alapján), 3. a helyi nyomdatermékek gyűjtésére. A gyűjteményben különböző dokumentumtípusok szerepelnek: könyvek, periodikák, térképek, kisnyomtatványok, képek, kéziratok, mikrofilmek, cikk- és közlemény-kivágatok stb.

Ilyen mértékű helyismereti munka csak nagyobb könyvtárban folyhat. Azonban a legkisebb könyvtárakban is jelentkezik igény a település múltjának s jelenének alaposabb megismerésére. Ezért szükséges és indokolt bizonyos mértékig a helyismereti irodalom gyűjtése a kisebb településeken is. A megyei könyvtárak pedig módszertani segítségükkel és reprográfiai lehetőségeikkel támogatják a hálózat helyismereti munkáját.

Az egységes gyűjtőköri és feltérési elvek hiánya

A bevezetőben közölt két idézet születése között eltelt évek száma érzékletesen mutatja, hogy mekkora lemaradást kellene a közeljövőben pótolni. Részletesen ki kellene dolgozni a helyismereti gyűjtemények gyűjtőköri szempontjait és a feltérzés módszereit, valamint a már említett ajánlás alapján létre kellene hozni a központi koordinációs feladatokat is ellátó helyismereti információ-szolgáltató szervezetet.

Az együttműködés a szervezet és a könyvtárak között csak akkor lehet eredményes, ha a résztvevők a helyismereti munka tartalmi és formai alapkérdéseiben egyetértenek, s ezeket azonos értelmezéssel és pontossággal alkalmazzák munkájukban.

Az eddigi meghatározások tág lehetőséget adnak a fogalmak többféle értelmezésére és az egymástól eltérő gyakorlat kialakítására. A továbbiakban csak felvillantjuk a helyi nyomdatermékek gyűjtésének és a „helyi szerző” fogalmának egy-egy problémáját, majd részletesebben tárgyaljuk a periodikákban található helyismereti vonatkozású anyag feltérzésének tartalmi és formai kérdéseit.

Indokolt és gazdaságos-e helyismereti anyagként gyűjteni, tárolni és feldolgozni a helyi nyomdák olyan termékeit, amelyeknek nincs nyomdászattörténeti értékük vagy helyismereti vonatkozásuk? Az elmúlt évtizedben megszorodott a különféle intézmények és vállalatok keretében folytatott helyi sokszorosító tevékenység. Az ilyen módon előállított kiadványok felkutatása és beszerzése viszont meghaladja a könyvtár hatáskörét és lehetőségeit.

Nincs részletesen megfogalmazva, hogy mit kell érteni a „helyi szerző” kifejezésen. A könyvtárak nemcsak az írott dokumentumokat létrehozó személyekkel kapcsolatos irodalmat gyűjtik, hanem olyanokét is, akik tevékenységüket más formában fejtik ki (pl. politikusok, képzőművészek, építészek stb.).

A helyi szerző megállapításának sokszínűségéről érdekes és értékes tanulságokat lehetne levonni abban az esetben, ha rendelkezésünkre állna minden megyei könyvtár névjegyzéke azokról, akiket helyi szerzőnek tekintenek. Irodalmi és kulturális életünk jórészt Budapestre összpontosult, és nagyon kevés olyan helyi szerzőt találhatunk, akinek születése, munkássága és halála egy-egy megye területére korlátozódott. A helyi szerző fogalmát több fokozatra lehet felbontani. Ezen azt értem, hogy élesen elkülönül az országos hírnévre szert tett, valamint jelentőségében a megye vagy a város határait át nem lépő, országosan kevésbé számottevő helyi szerzők csoportja.

A legtöbb megválaszolatlan kérdés azonban a periodikák repertorizálása közben adódik, mivel ez a helyismereti munka legkevésbé kimunkált, de a legnagyobb számokat felmutató területe. Minden periodikának minden megyei könyvtárban való átnézése gazdaságtalan, sőt valamennyinek beszerzésére sincs mindig lehetőség. Ezeket az országos problémákat kívánta megoldani a szegedi, a veszprémi és a szombathelyi munkaközösség, amely vállalta a különféle szempontok alapján válogatott periodikák helyismereti vonatkozású cikkeinek feldolgozását. A munka tartalmi vonatkozásainak kidolgozatlansága és a könyvtáranként változó formai megoldások a munkaközösségi vállakozásokat problematikusá, munkájukat egyenetlenné, egyes esetekben pedig hiányossá és következtetlenné is teszik. Bebizonyosodott, hogy ezt a munkát nem lehet személyhez vagy önkéntes munkaközösséghez kötni. Ezért kell egyetérteni a már ismertetett miskolci ajánlással, amelynek megvalósulása megoldaná a periodikák helyismereti figyelőszolgálatának elvégzését is.

Mit kell gyűjteni?

A folyóiratokban megjelenő helyismereti vonatkozású cikkek nagy része csak egyszer jelent meg, máshol kinyomtatva nem található. A napilapok, főleg a megyei lapok olyan eseményekről, dolgokról tudósítanak, melyeket később csak a cikkek alapján lehet rekonstruálni. Módos Lászlónak a helyi lapok repertorizálását illetően abszolút teljesség igényével fellelő tervezetéről bebizonyosodott, hogy a gyakorlatban megvalósíthatatlan és szükségtelen, a helyismereti munkát végző könyvtárosnak mégis meg kell találnia a helyes válogatási elveket, amelyeket kénytelen önmaga kialakítani. A válogatás szempontjairól már megállapították: országosan kialakulatlanok, és a gyűjtés körét nem lehet egészen pontosan meghatározni.

Ha bizonyos folyóiratcikkeknek csak részei vagy hivatkozásai helyismereti vonatkozásúak, akkor annak eldöntésében, hogy milyen és mekkora anyagról készítsen címleírást a könyvtáros, csak „megérzéseire”, emlékezetére vagy gyakorlottságára támaszkodhat.

Például e sorok szerzőjének munkahelyén, a Székesfehérvári Megyei Könyvtárban bármilyen témájú statisztikai cikkről, melyhez országos és megyénkénti összefoglaló vagy összehasonlító táblázat van a tárgyalt téma adataival (és ezek között saját megyénk is szerepel), címleírás készül, a táblázatra pedig az annotációban utalunk. Más esetekben az is segít a döntésben, hogy a helyismereti vonatkozású utalást feldolgozták-e máshol részletesebben, és az hozzáférhető-e.

Előfordul, hogy egy esemény országos, sőt nemzetközi visszhangot vált ki, és hosszú ideig szerepel az újságokban. Ilyen volt például Székesfehérvár millenniuma is. Ebben az esetben a napi- és a hetilapokban közölt azonos híreket — és általában az MTI jelentéseit — nem vettük figyelembe, hiszen az eseményeket a megyei lap részletesebben ismertette, viszont minden olyan folyóirat- és napilapcikkéről készült címleírás, amely a fentieknél többet tartalmazott.

Eldöntetlen az is, hogy mi legyen a sorsuk azoknak a tanulmányoknak, amelyeket a megye területén levő, országos jellegű tudományos kutatóintézetek munkatársai publikálnak az intézetekben végzett kutatásaikról, kísérleteikről. Ilyen például a Martonvásáron dolgozó Rajki Erna tanulmánya, mely Az izolálás hatása az izolátorok alatt fejlődött búzaszemek csírázására címmel a Növénytermelés-ben jelent meg. Ez esetben egymásnak ellentmondó álláspontok alakulhatnak ki: 1. a kutatást vagy kísérletet a megye területén levő tudományos intézetben végezték, tehát jellemző az intézményre és a megye tudományos életére, ilyen formán helyismereti szempontból érdekes; 2. a cikk tárgyában nem kötődik a megye területéhez, tehát nem helyismereti anyag.

Mi a teendő a sporteseményeket ismertető tudósításokkal? A szombathelyi munkaközösség rendszeresen megküldi a Fejér megyei Könyvtárnak a Népsportban megjelent, NB I-es labdarúgó-mérkőzésekről szóló tudósítások címleírását, ha bennük a megyében levő egyesületről is szó van. Egyáltalán nem küld azonban címleírást az alacsonyabb osztályok mérkőzéseinek ismertetéséről, továbbá az egyéb sportágakról, a kosárlabdától kezdve a tekesportig. Rögtön felvetődik a kérdés: egy hetenként ismétlődő játék- és mérkőzéssorozat alkalmankénti eredményeinek nyilvántartása a helyismeret feladata-e? (Minden napilap közli sportrovatában, és létezik még a Népsport és a Képes Sport is!) Nem volna elég csak olyan cikkeket leírni, amelyek nem egy-egy mérkőzésről, hanem magáról az egyesületről, a csapatról vagy sportolóról szólnak, elemezve sportbeli jártasságukat, taktikájukat stb? Különösen azokat a cikkeket kellene figyelni és felvenni, melyek egy-egy bajnoki év eredményeit foglalják össze, részletesen elemzik és értékelik a csapat és a játékosok teljesítményét, a szakvezetés munkáját.

A megjelent cikkbibliográfiák tartalmi mélységét és keresztmetszetét nehéz megállapítani. Maradjunk a sportnál. A Budapest történetének bibliográfiája a főváros sportéletének bibliográfiáját negyedik kötetében 77 oldalon 2063 tételben sorolja fel. A Komárom megye a sajtóban 1945–1965. című cikkbibliográfia (Péter László foglalkozott vele a Könyvtáros 1971. évi 5. számában) 46 oldalon át 883 tételben közli a megye sportéletéről a felszabadulás után megjelent cikkek címleírásait. A Borsod megye fejlődése a megyei lapok tükrében 1945–1964 című bibliográfia a sportéletéről 225 tételt ad; a Veszprém megye irodalma 1945–1969 című munka, amely a megyei bibliográfiák közül a leghosszabb időt fogja át, a megye sportját 106 tételben mutatja be, amiből 37 tétel csak a sporthorgászatot tárgyalja. Az utóbbi adatokból kitűnik a rendkívül erős válogatás.

A címleírás gondjai

Rácz Arankának 1955-ben a Magyar Könyvszemlében megjelent, a helyismereti munkát tárgyaló alapvető cikke nem tekinthette feladatának a helyismereti dokumentumok címleírási részletkérdéseinek taglalását, és sajnos, a későbbiekben nem publikáltak e témában átfogó, de a részletekre is kiterjedő tanulmányt.

Az újságcikkek címleírásának kérdéseivel Péter László foglalkozott a Könyvtáros hasábjain: „Sem a címfelvételi szabvány, sem az eddigi gyakorlat nem ad elegendő útbaigazítást az újságcikkek címeinek bibliográfiai átírására” állapítja meg a Könyvtáros 1970. 5. számában Újságcikkek címleírása címmel megjelent írásában. Tárgyalja a cím, alcím, rovatcím és főcím problémáját, az impresszum adatainál pedig ésszerű elhagyásokat javasol. Sajnos, egyetlen cikk nem képes egységes, országosan elterjedő gyakorlatot kialakítani. Az elhagyásokkal kapcsolatban csak jelezni kívánjuk, hogy a folyóiratok kötet-jelzésének mellőzése visszakeresési bonyodalmakhoz vezethet, mert ilyen esetekben a kötet száma tartja össze a folyóirat számait, illetve füzetait, és nem a megjelenés éve. A szerző leírása különbözőképpen történhet. Gyakorlatunk szerint, ha a cikk szerzője nem a nevét közli, a teljes nevet szögletes zárójelben előrevetítjük, és utána írjuk le a szerző álnevét abban a formában, ahogy a periodika megadja:

[Gyulai Pál] g. p.

(A munkaközösségek mindig megfordítva adják ezeket az adatokat, és így állandó korrigálásra kényszerítik a könyvtárost.) De található más szabványos példa is. A Külföldi Magyar Nyelvű Folyóiratok Repertóriumának 2. évf. 1973. 1. füzetében a 37. lapon a következő forma szerepel:

[Duba Gyula]

A népdal él. (...) [Írta] —duba—

Vajon melyik formai megoldást választja majd munkája során a leendő helyismereti információ-szolgáltató szervezet?

Vessük össze az eddig kiadottak közül a már említett bibliográfiáknak a napilapok-hetilapok, havi vagy nagyobb időközben megjelenő folyóiratok cikkeire hivatkozó címleírásait.

Példa a havi vagy nagyobb időközi megjelenésű folyóiratra:

Budapest	= M. Kvszle 1911. p. 227—242.
Komárom megye	= Növénytermelés 1956. 255—270. 1.
Veszprém megye	= Növ. term. 10. 1961. 207—220. 1.

Példa a hetilapra való hivatkozásra:

Budapest	= Élet és Irod. 1959. No. 40. p. 10.
Komárom megye	= Nők L. 1964. 48. sz. 10—11. 1.
Veszprém megye	= Él. és Irod. 7. 1963. 27. sz. 6. 1.

Példa a napilapra való hivatkozásra:

Budapest	= Népszava 1922. júl. 2. p. 5—6.
Komárom megye	= Népszava 1948. ápr. 20. 6. 1.
Veszprém megye	= Népszab. 21. 1963. 126. sz. 4—5. 1.

A példák közül világosan kitűnik, hogy mennyire nem egységes a cikkekre való hivatkozás formai megoldása. A bibliográfiai hivatkozásokat a szabvány a folyóirat-cikkig szabályozza, tág teret engedve a teljes és a rövidített hivatkozás alkalmazására. A heti- és a napilapok cikkeire való hivatkozáskor csak a szabvány szellemét lehet alkalmazni. Hogy mi a szükséges és elengedhetetlen forma, azt a könyvtáraknak kellene közös megegyezéssel kialakítaniuk, mert csak így képzelhető el a hatékony együttműködés. Ellenkező esetben a más helyről kapott címleírásoknak a könyvtárak csak átdolgozás után vehetik hasznát.

Ugyancsak az egységesség hiányából adódó munkatöbblettel találkozunk a különféle munkaközösségektől kapott címleírások felhasználásakor. Hasonlítsuk össze a szegedi és a szombathelyi munkaközösség által megküldött címleírások típusát hetilapok esetében. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy egyik munkaközösség sem tért el a szabvány adta lehetőségektől, csak eltérően oldották meg a szabvány szellemének alkalmazását.

Szeged

A cikkekre való hivatkozást
= jel nélkül, új sorban indítja.
Rövidíti a címekeket.
Nem közli a megjelenés dátumát.
Példa: M. Mezőgazd. 1964. 19. évf. 39. sz. 2. p.

Szombathely

A cikkekre való hivatkozást
= jellel, folytatólagosan indítja.
Nem rövidíti a címekeket.
Közli a megjelenés dátumát.
Példa: = Képes Újság, 1972. 13. évf. aug. 12.
33. sz. 3. p.

A Székesfehérvári Megyei Könyvtárban, a régebben kialakult gyakorlat miatt, a következő munkafázisokat kell elvégezni a cédulákon: a szegedi anyagnál az = jelet beírjuk és jelezzük a sorok folyamatosságát; a címekeket az általunk kialakított rövidítésekre javítjuk; a cím és az év utáni vesszőket a bibliográfiai hivatkozási szabvány példáját figyelembe véve pontra változtatjuk; az év-évfolyam sorrendet (figyelembe véve a szabványban közölt részletes hivatkozás sorrendjét) évfolyam-év sorrendre cseréljük; dátumot csak a napilapoknál tüntetünk fel, tehát a hetilapra való hivatkozásnál töröljük; a p. jelölést — hagyományainkhoz híven — l.-re javítjuk. Mivel könyvtárunk a felszabadulás utáni periodikák helyismereti vonatkozású cikkeit fénylukkártyán tárja fel, a kapott anyag annotálását is részletesebbé kell átdolgozni, hiszen egy „Fejér megyei vonatkozásokkal” jellegű annotációt nem lehet tárgyszavazni. Mindezek után a cédulákat átgépeztetjük.

Mindegyik megyei könyvtár kialakította már valamilyen formában a saját gyakorlatát, amely részben vagy egészen eltér más megyei könyvtárak gyakorlatától. A könyvtárakat köti a hagyomány, és ha el is határoznák magukat formai változtatásokra, még mindig fennáll a veszély, hogy a központosított, egységes és összehangolt — a helyismereti vonatkozású cikkanyagot feltáró — munka megindulása esetén újra formát kell változtatniuk.

Péter László sajtócikk-bibliográfiákkal kapcsolatos recenzióinak és észrevételeinek nem támadt sajtóvisszhangjuk. (Lásd még a Könyvtáros 1962. 12., 1967. 4. és 1970. 11. számát is.) Érdektelenek volnának? Nem, nem ez a helyzet, hanem valószínűleg az, hogy míg az alapkérdések sem tisztázódtak, addig nehéz bármilyen részproblémához hozzászólni!

Ezért kell rendkívül körültekintően és széleskörűen előkészíteni és megszervezni a szakmai vitát és az információs szervezet munkáját. A kötetek vázlatából úgy tűnik, hogy a helyismereti kutatás tervezett kézikönyve inkább a helytörténeti kutatást és tájékozódást kívánja támogatni, és nem a könyvtári helyismereti gyűjtő és feltáró munka elméleti és módszertani gondjait megoldani. Ennek kapcsán mégis lehetőséget kellene teremteni az alapok részletes kimunkálására, a felmerülő kérdések megvitatására és az együttműködés lehetőségének megteremtésére.

*

Az elmúlt húsz évben nem történt meg a helyismereti munka elméletének és gyakorlatának részletes kidolgozása. Emiatt következett be az, hogy mindegyik könyvtár, amely helyismereti munkát végez, saját maga alakította ki elképzeléseit és rendszerét, így nincs két, csaknem egyforma gyakorlattal rendelkező könyvtár sem. Ebből fakad a hatásos együttműködés minden nehézsége, mert érthető, hogy egyik könyvtár sem kíván eltérni a már kialakított és számára megfelelő módszerektől.

Nem tértem ki a helyismereti gyűjtemény minden ágának (pl. a külföldön megjelenő anyag, a kisnyomtatványok és hangfelvételek gyűjtése, képgyűjtemény stb.) tartalmi és formai részletkérdéseire, hanem főként a periodikákban megjelent helyismereti vonatkozású cikkek kurrens repertorizálásának tartalmi és formai gondjaira hívtam fel a figyelmet.

Meggyőződésem, hogy eredményes helyismereti tájékoztató munka csak egységes és következetes feldolgozó-feltáró munkára épülhet. Ezért kell rendkívül alaposan és körültekintően kialakítani a központi koordinációs feladatokat is ellátó, helyismereti információkat szolgáltató szervezet munkáját.

Kégli Ferenc

A helyismereti gyűjtemény alapjainak lerakása egy községi könyvtárban

Amikor 1967-ben elsőként a megyében a mi községünk, *Fehérvárcsurgó* avatott klubkönyvtárat, a tágas és barátságosan berendezett helyiségekben az volt az első gondolatom, vajon mi minden újat csinálhatunk majd a megváltozott viszonyok között. Bevallom, izgalomba hoztak a népművelési munka új lehetőségei is, azonban inkább azon töprengtem, hogyan lehetne *korszerűbbé tenni a könyvtári tevékenységet*, az alapszolgáltatásoknál valamivel többet nyújtani olvasóinknak. Kezdek megérni a feltételek a régebbi könyvtáros tanfolyamokon hallottak megvalósítására: lényegesen megnövekedett és jó összetételű kézikönyvtári anyagot tartalmazó állományunk teljes egészében szabadpolcra került, megoldódott a helybenolvasás, szép számú napi-, hetilapot és folyóiratot tehetünk ki tárlóra. A korábbi években csak ritkán tartott könyvtári rendezvények gyakorivá, rendszeressé váltak. Sok tapasztalat-cserére érkező csoportot, köztük neves kül- és belföldi vendégeket fogadtunk, intézményünk néhány évre az érdeklődés középpontjába került. A Fehérvárcsurgón megrendezett *népművelési hetek* és tanfolyamok is klubkönyvtárunkhoz kötődtek. A község neves szülötte, *Amerigo Tot*, a Rómában élő világhírű szobrászművész magyarországi látogatása, kiállítása a Múcsarnokban és Tihanyban, élénken foglalkoztatta az egész magyar sajtót. Már ezt megelőzően sűrűsödtek a *Fehérvárcsurgóról* szóló *publikációk* a Fejér megyei Hírlapban; magam is írtam a könyvtárról, s küldtem rendszeresen híreket, tudósításokat az eseményekről.

A könyvtár jó elhelyezése nemcsak több olvasót vonzott, hanem megnövelte az intézmény tekintélyét is; általában többet vártak tőle, mint az átadás előtti, szerényebb, „észrevétlen” korszakban. Nőtt a könyvtárat használók köre, és egyidejűleg változtak, differenciálódtak az igények is. A különféle vetélkedőkhöz, dolgozatok írásához, beszámolókhöz szükséges ismeretekért jogosan fordultak mind többen a könyvtárhoz. Azáltal, hogy az olvasók legkülönbözőbb igényeit sikerült kielégítenem — akár a nehezen beszerezhető művek *könyvtárközi kölcsönzésével* is —, nemcsak bizalmukat nyertem meg, de további kérésekre is ösztönöztem őket. A kultúraltabb, megváltozott olvasószolgálati munka körülményei között kedvet kaptam, hogy mind többet nyújtsak a könyvtárat felkereső embereknek. Hogyan? Úgy, hogy helyismereti dokumentumok gyűjtésére vállalkozom, olyan állománytest kialakítására, amelynél a teljességre törekvés elve — legalább is nagy vonalakban — bizvást érvényesíthető egy községi könyvtárban is.

Kezdetben minden segítség nélkül, saját elgondolásaim szerint láttam munkához. A legtöbb községi vonatkozású írás a Fejér megyei Hírlapban jelent meg. Ezt rendszeresen figyeltem 1964 óta, és kivágatok formájában egy dossziéban gyűjtöttem a minket érdeklő anyagot. (Az első kivágat könyvtári vonatkozású, s a lap 1964. december 16-i számából való. Örömkö és gondok a könyvtárban a cikk címe.) Később a kivágatokat felragasztottam önálló lapokra, amelyeken feltüntettem a periodika címét és a megjelenés idejét. A lapokat egyelőre fűzve, időrendben tartottam. Nyolc év alatt néhány könyv, továbbá folyóiratokban, heti- és napilapokban megjelent cikkek, tudósítások, riportok, kishírek sokasága gyűlt össze.

A feldolgozott lapkivágatok száma — az *Amerigo Tot* gyűjteménnyel együtt — jelenleg mintegy 110 db. Az anyag megítélésem szerint csak a Fejér megyei Hírlap tekintetében teljes, mert a könyvtárnak nem járó, de helyismereti vonatkozású közleményeket tartalmazó periodikák közül nem sikerült mindent megszereznem. Ugyanakkor érdekességgé megemlítem, hogy az eredeti kivágatok mellett másolatok is vannak gyűjteményünkben, olyan dokumentumoké, amelyekhez csak ebben a formában juthattam: pl. a New Yorkban megjelenő *Amerikai Magyar Népszava* egyik, 1969-ben kiadott számából egy *Amerigo Tot*-ról szóló, egész oldalas cikk. Ugyancsak másolatként került a könyvtár gyűjteményébe — noha nem feltétlenül odavaló — néhány, a Tanácsköztársaság 50. évfordulójára a Fejér megyei Levéltártól megszerzett, helyi vonatkozású dokumentum. A gyűjteményben egyébként több dokumentumtípus szerepel: a lapkivágatokon kívül néhány könyv és kisnyomtatvány is található. A jövőben ezek körét bővíteni szeretném: kiterjeszteni a gyűjtést a térképekre, fényképanyagra, sőt a kéziratokra is. Abban a kérdésben, hogy tartalmaz-e mi kerüljön a helyismereti gyűjteménybe, a rendelkezésemre álló szűk lehetőségek határain belül nem volt nehéz dönteni: egyelőre minden fehérvárcsurgói vonatkozású anyagot őrzök, amit felkutattam.

A gyűjtemény valamennyi eddig beszerzett darabjáról *címleírást* készítettem, a Könyvtárellátótól kapott, szabványos méretű katalóguscédulákra. A könyvek feldolgozása nem érdemel külön említést; a könyvekben található részleteket elem-

zően from le. A kivágatok esetében felveszem a szerző teljes — ha szükséges, kiegészített — nevét, a cikk vagy közlemény címét, ha van, és szögletes zárójelben közlöm a műfajmegjelölést is. Egyenlőséggel után adom meg a periodika címét, a megjelenés pontos adatait (napilapnál az évfolyamot, évet, hónapot, napot; folyóiratnál az évfolyamot, évet és számot), végül a lapszámot, ahonnan a kivágatot kiemeltem. Ezek az adatok, úgy vélem, elegendőek ahhoz, hogy a gyűjteményt használó megbízható bibliográfiai hivatkozáshoz jusson. A címleírások nincsenek annotálva.

Már az eddig leírtakból is kiderül, hogy legnagyobb gondom a *gyarapítás olyan módon történő megszervezése*, hogy legalább a fontos sajtóközlemények ne maradjanak ki. Igaz, elég sok lapot átnézek rendszeresen, jóval többet, mint amennyi jár a könyvtárnak, mégis nyilvánvaló, hogy ez nem lehet elegendő. Tudok pl. néhány Amerigo Totról szóló publikációról, amelyet minden igyekezetem ellenére sem sikerült megszereznem. Mint tiszteletdíjas könyvtárosnak, meglehetősen korlátozottak a lehetőségeim. S itt nem a munkára fordított időt említem elsősorban, hanem az anyagiakat: többször kellene utaznom ez ügyben Móra, Székesfehérvárra, s erre nincs fedezet. Mint kis könyvtár, néha elemi beszerzési gondokkal küszködünk: *a Könyvtárellátó Major Máténak Amerigo Tot-ról szóló könyvét törölte rendeléseink közül*, vagy a tihanyi kiállítás katalógusát saját pénzemen kellett megvásárolnom.

A gyűjtemény gyarapításának problémáit a jelenlegi helyzetben mégis megoldhatónak tartom: 1. Megkeresem olvasóim köréből azokat a fiatalokat, akiket érdekel a község történetének kutatása, akik szívesen gyűjtenek erre vonatkozó dokumentumokat, segítségükkel több periodikát figyelhetünk majd rendszeresen. Mindenképpen szükség van erre, hiszen egy magamfajta, tiszteletdíjas könyvtáros nem tudja ellátni egyedül ezeket a tennivalókat. 2. Részben az eddigi anyag rendezéséhez, részben a továbbiakhoz igénybe veszem *a megyei könyvtár segítségét*. Ezáltal — a megyei helyismereti gyűjtemény átnézésével — visszamenőleg is pótolhatom a hiányosságokat másolatok formájában. 3. A jelenlegi gyűjteményt bibliográfiai kartoték készítésével kívánom kiegészíteni, mely már annotált lesz, és a legnagyobb bőségben — valóban a teljességet megközelítve — nyújt képet a község helyismereti vonatkozású dokumentumairól. 4. Kérem a község vezetőinek hatékony segítségét a gyűjtemény teljesebbé tételéhez oly módon, hogy a község történetével foglalkozó, már felkutatott kéziratos munkák, továbbá régi térképek, valamint bizonyos magán-személyek birtokában levő és ezután készülő fényképek — akár másolatok formájában is — a könyvtár tulajdonába kerüljenek.

Tudom, nem kevés a hátralevő és a majd folyamatosan végzendő munka, és sikere nem is csak tőlem függ. Nagy szükség van nemcsak a megyei könyvtár megértő segítségére — a bibliográfiai kartoték és a dokumentumok másolatainak elkészítésében —, hanem az *áldozatkész helyi támogatásra* is ahhoz, hogy az eddig le-rakott alapokon valóban kialakíthassuk Fehérvárcsurgó helyismereti gyűjteményét.

Sáfar Sándorné

Nagy László ex librise

Révész Ferenc, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója ünnepi beszédet mond. A kép bal-szélen Horváth Károlyné, a III. kerületi tanács elnöke

Ötven éves az óbudai kerületi könyvtár

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 8-as számú kerületi könyvtára ez év október 20-án ünnepelte alapításának 50. évfordulóját. Az ebből az alkalomból rendezett jubileumi ünnepségen részt vettek a III. kerület párt- és tömegszervezeti vezetői, a könyvtár régi olvasói, barátai, volt munkatársai. Horváth Károlyné, a III. kerületi Tanács V. B. elnöke és Révész Ferenc, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója méltatták a fél évszázada működő közművelődési könyvtár eddigi tevékenységét, s kiemelték azt a tényt, hogy hosszú időn keresztül szinte egyedüli — a lakosság minden rétegét kielégítő — művelődési intézmény volt Óbudán a 8-as könyvtár. A kerület arculata az elmúlt években lényegesen megváltozott. A régi külvárosi Óbuda földbesüppedt házai helyén új, korszerű város emelkedik. Az újjáépülő Óbuda lakossága nagy részben átrétegződött, a kulturális igények is rohamosan növekednek. Ezeknek az igényeknek egyik kielégítője, bázisa továbbra is a könyvtár lesz. A jövő tehát biztató, az 50 éves fennállását ünneplő könyvtár előtt óriási lehetőségek és feladatok állnak. A meleg hangú, szívélyes légkörben lezajlott ünnepségen oklevéllel és a jubileumra készült „Az óbudai 8-as számú könyvtár ötvenéves története” c. kiadvánnyal ajándékozták meg a könyvtár régi olvasóit. A 72 oldal terjedelmű, képekkel illusztrált füzetet a könyvtár egykori és jelenlegi munkatársai, Bakó Jánosné, Jancsovics Klára, Vásárhelyi Edit és Varsányi Livia írták. Ennek felhasználásával készült az alábbi rövid összefoglalás a jubiláló könyvtár eddig eltelt fél évszázadáról.

•

Az egykori Fővárosi Könyvtár 8-as számú fiókját 1923 szeptemberében nyitották meg a Kórház utcai iskolában. Szűkös körülmények között, két tanteremben kezdte meg működését: az egyik szobában volt a felnőtt kölcsönző, a másikban a szabadpolcos berendezésű gyermekkönyvtár. Könyvvállománya 4389 kötetet számlált, s már kezdetől fogva nagy súlyt fektetett kölcsönzési rendszerének kialakítására: kezdeményezései közé sorolható a *Walter Hofmann* (I. a Könyvtáros 1969. évi I. számát) elképzelései nyomán létrehozott egykártyás, indikátoros kölcsönzés.

Tíz év alatt könyvvállománya és olvasóinak száma olyan mértékben gyarapodott, hogy a két kis tanteremben semmiképpen nem tudta ellátni feladatát. Amikor a Fő tér 2. sz. házba költözött, már 18 031 kötetettel rendelkezett, olvasóinak száma 1400 volt, akik egy év alatt 88 884 kötetet kölcsönöztek. Annotált katalógusának kiéptítése ebben az időben úttörő kezdeményezésnek számított.

Feljődését a harmincas évek anyagi nehézségei sem törték meg, sőt a háborús

években is egyre gyarapodott olvasóforgalma. Könyvtárosainak áldozatkészsége folytán a könyvtár 1944 karácsonyáig, a fővárost elérő harcok kezdetéig ellátta olvasóit.

1945 elején romok, hulló vakolatú és víztől csöpögő falak között fogtak újból munkához a könyvtárosok. Fűtetlen helyiségekben indult a kölcsönzés, és két év is beletelt, amíg a körülmények normalizálódtak. 1948-ban már sor kerülhetett a könyvtár kulturális munkájának átszervezésére: az új tartalom és az új módszerek következtében egyre növekedett hatásugara, az olvasók száma rohamosan emelkedett.

A tanácsok megalakulásával az óbudai könyvtár irányítását a III. kerületi tanács népművelési osztálya vette át, csupán a módszertani és szakmai vezetés maradt továbbra is az FSZEK módszertani osztályának hatáskörében.

Az óbudai könyvtár történetének első huszonegy évéről szólva meg kell emlékezni két nagy nevű író-olvasójáról: Krúdy Gyuláról és Gelléri Andor Endréről. *Krúdy Gyula* — aki élete utolsó éveiben Óbudán lakott — a harmincas évek elején volt a 8-as fiók beiratkozott olvasója, egészen 1933. május 12-én bekövetkezett haláláig. Ugyanebben az időben látogatta szorgalmasan a könyvtárt Óbuda másik nagy fia, a tragikus sorsú *Gelléri Andor Endre*, aki korai műveiből dedikált példányokat is adott az akkori könyvtárvezetőnek.

A felszabadulás után rövid ideig a 8-as fiókkönyvtár dolgozója volt *Bárany Tamás* író is. „Téves kapcsolás” c. novelláskötetében külön kis elbeszélésben örökíti meg óbudai könyvtárosi emlékeit.

Az ötvenes években a könyvtár tevékenysége az egész kerületre kiterjedt. Az 1951-ben nyilvántartott 26 071 kötetes állomány 1956 végére 33 095 kötetre növekedett, s Óbuda akkor 70 000 lakosának átlagosan 5—6 százaléka volt a könyvtár beiratkozott olvasója. Ebben az időben kezdődött az általános és a középiskolákkal való kapcsolat megalapozott és következetes kialakítása.

1957-ben a kerületi könyvtárakat szervezetiesleg újra a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjához kapcsolták. Az 1958—59. évektől kezdve változatosabbá váló könyvkiadás elősegítette az állomány minőségi fejlesztését, s ezzel összefüggésben az olvasók növekvő igényeinek kielégítését, alakítását is. Ennek érdekében az 1960-as évektől rendszeressé vált az egyes állományrészek elemzése.

A könyvtári munka fejlesztésében a szabadpolc kialakítása volt — 1963-ban — a következő lépés.

A hatvanas évek közepétől több kísérlet történt a sokrétűbb olvasószolgálati módszerek kidolgozására, s érdekes próbálkozás volt néhány kiemelt művel kapcsolatban az ún. hatásvizsgáló beszélgetések (mélyinterjúk) lebonyolítása. „Folyóirat-forum” alakult, ahol a fiatalok társadalomtudományi, irodalmi cikkeket vitattak meg a könyvtáros vezetésével. A kerületi művelődési házzal és a Hazafias Népfronttal közösen előadássorozatot szerveztek.

Óbuda 1968-ban elkezdődött rekonstrukciója egy ideig megakasztotta a könyvtár

A könyvtár régi olvasói az ünnepségen (Braun Tamás felvétele)

fejlődését. Az olvasók száma, mely 1968-ban 2636 volt, 1970-ben 1757-re csökkent. Időközben a könyvtár belső átalakítása lehetővé tette egy viszonylag elkülönített olvasótér kialakítását. Itt helyezték el a kézikönyvtárt és az Óbudára vonatkozó helytörténeti gyűjteményt, ide kerültek a folyóiratok. Pest, Buda és Óbuda egyesítésének centenáriumi időszakában megélénkült az érdeklődés a kerületben szinte egyedülállóan gazdag forrásanyag iránt. A könyvtár gazdag gyűjteményével mind jobban vonzza az Óbudára költözőket, de korszerűtlen, szűk otthonában egyre nehezebben tud eleget tenni a növekvő igényeknek.

A 8. sz. gyermekkönyvtár 1963-ban vált önállóvá, addig a kerületi könyvtár gyermekrészlegeként működött. Az önállósodásból adódó új személyzeti, gazdasági lehetőségek következtében a gyermekrészleg állománya és beiratkozott olvasóinak száma is meglehetősen megnövekedett. A könyvtárban olvasótermet rendeztek be. A könyvtárosok gondot fordítanak arra, hogy otthont nyújtsanak a környékbeli gyermekeknek, lehetővé váljék, hogy kulturált körülmények között tölthessék el szabad idejüket, tanulhassanak, művelődhessenek.

A gyermekkönyvtár a 8. sz. kerületi könyvtár 50 éves jubileumával egyidőben ünnepelte működésének tizedik évfordulóját.

Új könyvtár Soroksáron

Nagyon ideje volt már, hogy a főváros XX. kerületében, Soroksáron új könyvtár nyissa meg kapuit. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 35. sz. kerületi könyvtára 22 évvel ezelőtt nyílt meg a soroksári művelődési otthonban, 60 m²-es szobában, 5000 kötet könyvvvel. 1955-ben az olvasók száma 1015, a könyvállomány 44 500 kötet volt. A művelődési otthonban már sehogysem fértek el, azért 1958-ban a jelenlegi épület helyén kaptak 140 m²-es helyiséget. Ekkor vezették be a szabadpolcos kölcsönzést és választották külön a gyermekrészleget. 1962-re az olvasók száma elérte a 2200 főt, a könyvforgalom pedig a 75 000 kötetet. A következő tíz év volt a könyvtár életének legnehezebb korszaka: előbb aládúcolt helyiségben, majd egy mindössze 30 m²-es szobában dolgoztak a könyvtárosok, s ez tőlük nagy türelmet, sok áldozatot követelt, az olvasók részéről pedig megértést kívánt. Ilyen körülmények között is kitarított 1689 olvasó s a könyvforgalom meghaladta az 52 000 kötetet, a *Bárány Lajos* vezetésével dolgozó könyvtáros gárda pedig a mostoha viszonyok ellenére is a főváros legrégebben *együttműködő* kerületi együttesévé vált.

Az október 29-én felavatott új könyvtár építése 4 millió 700 ezer, berendezése 300 ezer forintba került. Alapterülete 480 m². A földszinten van a felnőttek szabadpolcos válogató tere, melyhez olvasóterem csatlakozik. Az emeleten a szabadpolcos gyermekkönyvtár és olvasóterem található, továbbá a kiállítóterem. Új szolgáltatásokra ad módot a könyvtár németnyelvű könyvanyaga, helytörténeti gyűjteménye, lemeztára és zenei berendezése. A zenei részleg berendezését a Petőfi-émlékkönyvtári akció keretében az Országos Ifjúságpolitikai és Oktatási Ta-

nács 30 000 Ft-tal támogatta, a könyvállomány gyarapításához pedig az Országos Kulturális Alap 40 000 Ft-tal járult hozzá. A Petőfi születésének 150. évfordulója tiszteletére meghirdetett pályázaton az új könyvtár méltán nyerte el a *Petőfi-émlékkönyvtár* címet.

A szépen berendezett, korszerű könyvtárépületet *Farkasinszky Lajos*, a Fővárosi Tanács elnökhelyettese adta át Soroksár lakosságának. Avató beszédének befejező részét szó szerint idézzük:

Turkálóláda a gyermekrészlegben (Braun Tamás felvétele)

Farkasinszky Lajos, a Fővárosi Tanács elnökhelyettese átadja a könyvtárat a soroksári tanács elnökhelyettesének

„Elfoglaltságunk jócskán akad, megfelelő munkánk során a társadalom, a magunk szabta követelményeknek csak úgy tudunk, ha elválaszthatatlan barátaink között ott van a könyv, az igaz értékeket magába foglaló könyv.

Ha lakóházat, vagy könyvtárat építesz, ha iskolában készülsz választott hivatásod jó ellátására, ha bonyolult gépek ura akarsz maradni, ha embereket nevelsz, vagy gyógyítasz, ha gyárban vagy földeken szorgoskods, nem nélkülözhe-

ted a hasznos és jó könyvet. Mert a könyvből szerezzük megújuló ismereteinket, a könyv segít érzelmeink gazdagításában, élményt nyújt, ha kell pihentet, vagy még nagyobb munkára, alkotásra készíttet.

Könyvtárat avatni mindig ünnep s nagy megtiszteltetés. Értéke forintban ki nem fejezhető. Valódi értéke azon múlik, hogy kincseiből hányan merítenek. Bízunk benne, hogy *Soroksár legtöbbet látogatott épülete* nyitja meg most kapuit s hivatásának megfelel, míg fennáll.”

A KGM vállalatok szakkönyvtárosaik tájékoztató konferenciája

A Kohó- és Gépipari Minisztérium Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézete 1973 októberében a hálózathoz tartozó szakkönyvtárak részére tájékoztató konferenciát rendezett. A konferencia a hazai és külföldi, hagyományos és magnesszalagos formában megjelenő referáló kiadványokkal és a dokumentáció nemzetközi szervezeteivel foglalkozott.

Hegyi Nándor (Csepel Autógyár) a hazai és a külföldi referáló folyóiratok iparvállalati felhasználását elemezte. Megállapította, hogy különbség van a külföldi és a hazai referáló lapok hasznosítása között. A külföldiek használatában személynévi és ehhez szorosan kötődő nyelvi és szakmai nehézségek jelentkeznek. A különböző folyóiratok különböző típusú bázist dolgoznak fel — azaz több nyelvű és rendszerű referáló kiadvány felhasználása szükséges, s ez létszám- és

anyagi gondot okoz. Mivel egyetlen területen sem létezik tökéletes referáló lap, a könyvtárak felesleges túlkínálattal és a párhuzamosság fokozódásával találják magukat szemben.

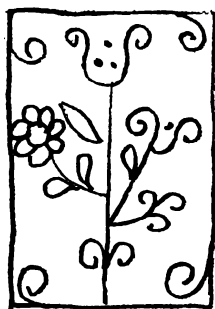
A hazai ipari tájékoztatói gyakorlatban a külföldi referáló folyóiratokat az önálló kutatási bázissal rendelkező nagyvállalatok, a regionális (különálló szakterület) ellátásban nem részesülő, vagy éppen a regionális feladatokat ellátó, illetve a nagy választékú és gyorsan változó termékeket előállító vállalatok használják. Az iparvállalatok többsége hazai referáló kiadványokat használ. Ezek a különféle tájékoztatói intézmények másodlagos és az egyéb intézmények másod- és harmadfokú kiadványai. A vállalati tájékoztatás természetes törekvése, hogy biztosítsa a folyóiratainak feltárását, ezért igyekszik felhasználni más intézmények referátu-

mait, s így pótolni saját feldolgozó kapacitásának hiányát. Vannak ezzel ellentétes törekvések is; például helyenként a vállalat elsődleges anyagát maga referálja, és a kapott referátumokkal kiegészítve próbálja szakterületének irodalmát feltárni.

A referáló folyóiratok fontosságának növekedésével felmerül az igény a külföldi és hazai — főleg iparvállalati — referáló folyóiratok regisztrálására. A kiadványok közötti eligazodás céljából olyan kiadványra lenne szükség, amely ismertetné és értékelné a megjelenő és a felhasználható referáló kiadványokat.

Az iparilag fejlett országok egyes dokumentációs intézményei ma már nemcsak referáló folyóiratokat és indexeket készítenek, hanem összeállítják mágnesszalagon a szakterületük irodalmának bibliográfiáját, adattárát, és mégnesszalagos információtarakat is kiadnak. Ezek hazai felhasználásáról Veszeli Cecília (Központi Fizikai Kutató Intézet) számolt be. Előadásából kitűnt, hogy a világon ma hozzáférhetőlegesen 50 féle információtar kapható. Ezek olyan előnyökkel bírnak, amelyekkel a hagyományos — nyomtatott — formák nem rendelkezhetnek. Közülük a legfontosabb az, hogy az információ útját, a nyomtatás hosszú átfutási ideje nem lassítja, lerövidíthető az irodalomkutatásra fordítandó idő, az információtar automatikusan válogatja az irodalmat, a legspeciálisabb témák rendszeres és folyamatos áttekintését biztosítja és alkalmas bibliográfiák automatikus előállítására is.

Magyarországra a Chemical Abstracts Condensates (kémia), az INSPEC (fizika, elektrotechnika), az IMSEC (gépészet) és az INIS (atomenergia) mágnesszalagos szolgáltatások járnak. Mindegyiket a KFKI számítógépén dolgozzák fel. Az INSPEC szolgáltatást részletesen tárgyalta az előadó. Elmondotta, hogy egy-egy szalag 6—7 ezer információs csoportot tartalmaz, s a szolgáltatás relevancia (lényeges információ) értéke 60—70 százaléknak, amely megfelel az elfogadott értéknek.

A szolgáltatás a KFKI kutatóin kívül más intézmények szakemberei számára is megteremti az igénybeveteli lehetőséget. Ugyanakkor nem tartozik az intézet profiljába egy országos szintű dokumentációs szolgáltatás szervezése.

A konferencia harmadik előadója Balázs Sándor (OMKDK) a tájékoztatás nemzetközi szerveivel foglalkozott. Két lényeges csoportot különböztetett meg: a kormányzati és kormányközi szervezeteket, valamint a nem kormányzati szervezeteket. Az első csoportba tartoznak az egyes országok hivatalos kormánysszervei (összesen 242), a másodikba a vonatkozó intézmények, szövetségek és egyesületek (összesen 2296 szervezet).

A legfontosabb kormányközi szervezet az UNESCO, az Egyesült Nemzetek Oktatásügyi Tudományos és Kulturális Szervezete, amelynek két osztálya foglalkozik könyvtári és dokumentációs kérdésekkel, a Könyvtári, Dokumentációs és Levéltári Osztály, illetve a Tudományos Részleg, s ennek keretében folynak az UNISIST — a tudományos és tájékoztatási világhálózat — szervező és végrehajtó munkái.

A szocialista országok együttműködése szempontjából a legjelentősebb a moszkvai Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ (NTMIK), amely különféle szervezési, fejlesztési feladatokat lát el, és kiadványai a tagországok információ-ellátásának fontos eszközei.

A nem kormányzati nemzetközi szervezetek közül — mint ismeretes — a legjelentékenyebb a FID (Nemzetközi Dokumentációs Szövetség) és az IFLA (Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége). Mindkettő tevékenységét a Könyvtáros már több ízben ismertette. Legrészletesebben 1972-ben, a Budapesten megrendezett IFLA-konferencia alkalmából. Az előadó ide vonatkozó közléseiből ezért elégnék látszik csak az alábbiakat idézni az olvasók emlékezetébe:

A FID keretében több bizottság működik. Sokrétű tevékenysége a nemzetközi szervezetekkel folytatott együttműködése eredményeként a közeljövőben megvalósul a világ dokumentációs szolgáltatásainak mágnesszalagon történő nyilvántartása. A könyvtártudományi, dokumentációs és tájékoztatástudományi kutatások nemzetközi információs rendszerének létrehozására és működtetésére készített tervezetét az UNESCO megbízásából kibővítette egy teljesebb információs rendszerré. Ez az ISORID. 1972-ben 417 hivatalos FID-számmal ellátott kiadványa volt.

A konferencia az ismertetett három egybefüggő téma tárgyalásával az ipari tájékoztatás fejlesztését kívánta elősegíteni. (T. K.)

A könyvtáros egyesület ötödik vándorgyűlése

Az MKE Zala megyei csoportjának meghívására a könyvtáros társadalomnak több mint 200 tagja látogatott október 25-én *Zalaegerszegre*, hogy részt vegyen az egyesület V. vándorgyűlésén. Érdeklődés, hogy a találkozón nagyobb számban a fővárosi, valamint a tudományos könyvtárak munkatársai vettek részt.

A tanácskozás az 500 éves évforduló jegyében zajlott le. Nagy érdeklődéssel várt és kísért előadások megtartására került sor.

A könyvtárosokat *Balázs Béla*, a városi tanács elnökhelyettese köszöntötte; méltatta a könyvnyomtatás 500. évfordulójának jelentőségét, majd rövid áttekintést adott a város fejlődéséről, könyvtári helyzetéről, kulturális életéről, s megemlékezett a zalai könyvnyomtatás 400. évfordulójáról is.

Ezt követően *dr. Székely Sándor*, az egyesület elnöke számolt be az ez évi IFLA-ülésről, mely Grenoble-ban került megrendezésre. Röviden ismertette az IFLA-tanácskozás fő témáját, kitért a szekciók tevékenységére, majd beszámolt az új tisztségviselők megválasztásáról.

A zalaegerszegi tanácskozás középpontjában három előadás állt: *dr. Borsa Géza*, az OSZK tudományos főmunkatársa a mai könyvtártörténeti kutatások problematikájáról tartott előadást. Beszámolt az OSZK régi könyvek feltáráásával, bibliográfiai számbavételével kapcsolatos munkálatairól. Elmondotta, hogy e munkák végzése milyen nehézségekbe ütközik, s hogy milyen segítséget várnak a közművelődési könyvtárosoktól a XVI–XVIII. századi nyomtatványok feltárással.

A következő előadásban *dr. Makka László*, az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa a könyvtártörténeti kutatás módszertani kérdéseivel foglalkozott. Előadásában plasztikusan mutatta be, hogy a kutatásban milyen hasznosan alkalmazható a statisztikai módszer, ugyanakkor felhívta a figyelmet a könyvtárak korszerűségének vizsgálatára is.

Kéki Béla a mai könyvművészet kialakulásáról tartott előadást. Hangsúlyozta, hogy a témát nem elég könyv- és könyvtártörténeti, nyomdatörténeti és technikai szempontból vizsgálni, hanem meg kell nézni annak művészettörténeti vonatkozásait is. *Kner Imre* és *Tevan Andor* munkásságának jelentőségét méltatta, majd napjainkig ismertette a legjelentősebb könyvművészek tevékenységét. Bevezésként a nyomdaipar rekonstrukciójáról szólt.

Mindhárom előadást egy-egy kiegészítő referátum követte. Korreferensek voltak *dr. Tarnai Andor*, *dr. Remete László*, valamint *Németh Lajos*, aki akadályoztatása miatt a vándorgyűlésen nem vehetett részt, s írását *Kövendi Dénes* olvasta fel.

Móna Ilona, a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola könyvtárosa a XVIII–XIX. századi magyarországi zeneműkiadással kapcsolatos tízéves kutatómunkájának eredményeit és problémáit ismertette.

Az előadásokat követő hozzászólások során *dr. Varsányi Livia*, az MRT Tömegkommunikációs Központ könyvtárában folyó kutatás helyzetéről számolt be, majd *Kövendi Dénes* a könyv- és könyvtártörténeti kutatások mellett az olvasókutatás szükségességére hívta fel a figyelmet.

A találkozó keretében a *műszaki szekció* külön vitautulást tartott a műszaki könyvtáros személyiségéről, a könyvtár információs helyéről és szerepéről.

Az előadások szünetében a résztvevők felkeresték a zalaegerszegi Göcseji Falumúzeumot, majd a megyei könyvtárba látogattak el. Megtekintették az új múzeumi épületben megrendezett zalai népművészeti kiállítást, valamint a *Németh János* Munkácsy- és SZOT-díjas kerámikus alkotásaiból készült gyűjteményes kiállítást. A megyei könyvtárban az erre az alkalomra készített „A zalai nyomdászat kezdetei” című, *Hoffhalter Rudolf* alsólendvai nyomdájának 1573/74. évi munkásságával foglalkozó kiállítást láthatták. S végül autóbussz kiránduláson vettek részt: megtekintették Zala megye néhány műemlékét, ismerkedtek a zalai tájjal.

Úgy érezzük, hogy sikerült a megjelentekkel némiképp megismertetnünk Zala megye könyvtárügyének helyzetét, fejlődési tendenciáit, s talán megszerettük a zalai tájat, embereket.

Németh László

Az iskolai könyvtár segítése a történelemórákon

Az elmúlt tanévben a budapesti *Fazekas Mihály Gyakorlóiskola* 5. osztályos tanulóival az iskola falai között kísérletsorozat kezdődött. A kísérletet az iskola egyik történelem szakos tanára — e sorok írója — végezte *Könyves Tóth Lilla* iskolai könyvtáros közreműködésével. Célunk az volt, hogy a könyvek, illetve az iskolai könyvtár segítségével és könyvvállományának felhasználásával korszerűbbé tegyük a történelemtanítást és -tanulást. Szerettük volna elérni, hogy lényegesen fejlesszük a *tanulók önálló ismeretszerzési készségeit*, gazdagítsuk a történelmi fogalmak jelentéstartalmát, bemutassuk a tárgyalt időszak irodalmát, s mindezekben felül felkeltsük magát az olvasási kedvet, egyszersmind a könyvek változatos használatára is megtanítsuk a tanulókat.

Segítségül a tananyagegységeként kiválasztott, a könyvtárunkban több példányban megtalálható könyvek szolgáltak, amelyeket — s ez volt kísérletünk lényege — nem a tanár használt fel szemléltető eszközként, hanem a *tanulók forgattak* az önálló ismeretszerzés munkaeszközeként.

A könyvekkel való munka színhelye általában az iskolai könyvtár, de az ilyen kísérleti órák alkalmával sok esetben a tanterembe vittük a könyveket, melyeket a gyerekek a saját könyveikkel, illetve más könyvtárakból kölcsönzött könyvekkel is kiegészítettek. Az iskola könyvtára rendelkezik a szükséges könyvvállománnyal, a Kislexikonból és az értelmező kéziszótárból például 10—10 példánya van.

Milyen eljárásokat alkalmaztunk leginkább a könyvekkel végzett kísérleti órákon?

A módszerek és a felhasznált könyvek

Módszerünk lényege: Közös munka a bevezető órán, ezt követően egyéni és csoportmunka, majd ismét közös foglalkoztatás az összefoglaláskor, továbbá a tanulók órán kívüli gyűjtőmunkája otthon, az iskolai könyvtárban, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi gyermekkönyvtárában.

A feladat jellege minden alkalommal azonos volt: a tananyagban való előrehaladáshoz szükséges információk (nevek, adatok, fogalmak, események) gyűjtése a tankönyv ismeretanyagának pontosabbá tétele, elmélyítése érdekében. Mindezt a tanulóknak a könyvekkel végzett önálló munkája segítségével, de mindenkor gondosan figyelve arra, hogy a gyerekeknek adott feladatok ne lépjenek túl a tantervi követelményeket. A könyvek felhasználásával a szerzett ismeretet több oldalról világítottuk meg, s az új információk elmélyítését fokozta a sikerélményből fakadó aktivitás. Módszerünket — mint említettem — az egyik ötödik osztályban alkalmaztuk, és a korszerűsítési kísérlet különösen az összefoglaló órákon, ismétlések alkalmával bizonyult eredményesnek, de néhányszor sor került rá új anyagot feldolgozó órán is. Itt kell megjegyeznem, hogy mielőtt a tanórai ismeretszerzési folyamatba iktattuk volna a különféle könyveket (lexikonokat, segédkönyveket, ismeretterjesztő és szépirodalmat), az iskolai könyvtáros néhány alkalommal elméleti és *gyakorlati tájékoztatást* adott a gyerekeknek a könyvre, a *könyvtárra* vonatkozó általános tudnivalókról. Bemutatta a különféle kiadványokat, ismertette az impresszum főbb adatait, a könyv belső felépítését, felhívta figyelmüket a kézikönyvtárra és a kézikönyvekre, használatuk nélkülözhetetlenségére. A foglalkozásokat az iskolai könyvtárban, illetve a területileg illetékes Szabó Ervin gyermekkönyvtárban tartottuk. A kísérletet április végén kezdtük és az utolsó tanítási órán fejeztük be, tehát 12 alkalommal iktattuk be a tanítás folyamatába a könyvek használatát. A kísérlet során a könyvtáros és a pedagógus tevékenysége egymásba kapcsolódott.

Első alkalommal — a római birodalom történetének egy részösszefoglalásakor — még különféle könyvtípusokból kaptak feladatokat a csoportok: az első csoport lexikonokból, a második szépirodalmi művekből, a harmadik ókori művészeti albumokból gyűjtött információkat. Mivel az óra csak egyes mozzanataiban volt sikeres, elhatároztuk, hogy a továbbiakban a tanulók „kutató munkáját” az összefoglaló segédkönyvek és lexikonok használatára szűkítjük le. Már kezdetben észrevettük ugyanis, hogy az önálló ismeretszerzést akadályozza, hogy a *gyerekek könyvhasználati készsége* még igen kezdetleges, és ezt az oktatási feladatok megoldásával egyidejűleg kell fejleszteni. A két feladat megoldása viszont csak úgy lehetséges, ha egyetlen könyvfajta — jelen esetben kézikönyv — használatát tanulják meg.

A következő órákon tehát ilyen jellegű segédkönyvekből kellett adatokat gyűjteniük akár új anyagot feldolgozó, akár összefoglaló vagy év végi ismétlő órákra került sor. Az egymás után következő órákon lassan kibontakoztak a könyvek tanítási órán való felhasználásának lehetőségei:

A tanulók a tanítási órán feladatokat oldanak meg, azaz előre meghatározott könyvekből kikeresik a szükséges adatokat; maguk választják ki a feladat megoldásához szükséges legmegfelelőbb könyvet a tanterembe vitt könyvek közül (*a könyvtárban tartott óra* ennek a módszernek legalkalmasabb formája); a nagy vonalakban megvilágított új téma részkérdéseit tanítási órán kívül, önálló könyvtári munkával tisztázzák, munkájukról vázlatfüzetükbe rövid jegyzetet készítenek (a délutáni „kutatómunkához” természetesen szükség van a könyvtáros tanácsaira, irányítására); s végül a tanulók tájékoztatást kapnak egy bizonyos kor irodalmáról, hogy arról valamilyen átfogóbb képet formálhassanak maguknak. Ezeknek a módszereknek az összegezéséeként — kísérleti munkánk vége felé — összefoglaló órát tartottunk a könyvtárban. Nemcsak módszereink hatékonyságát akartuk ellenőrizni, hanem az oktatási cél is összegezés volt, hogy ti. az ókori Athénra vonatkozó legegyszerűbb, de leglényegesebb tudnivalókat rögzítsük olyanformán, hogy ez a későbbiekben — az önálló munka készségeinek birtokában — bővíthető legyen.

Az összefoglalás formája alkalmazkodott az eddig végzett munkánkhöz: egy képzetbeli, gyermekek számára készülő lexikonnak az ókori Athénra vonatkozó cikk-vázlatát készítettük el közösen. A „nyersanyag” együtt állt: valamennyi gyerek füzetében ott voltak az egyszer már kikeresett, röviden feljegyzett adatok: az ókori Görögországgal kapcsolatos fogalmak, események, nevek. Ezeket a gyerekek az órán, a megfelelő időpontban felolvashatták. Azonkívül elhozhatták a kézikönyvtár polcairól bármelyik könyvet, amelyet a „lexikon”-cikkhez szükséges fogalmak kikereséséhez alkalmasnak ítélték. Így lépésről lépésre alakult ki az ókori Athénra vonatkozó gyermeklexikon cikke — vagyis összefoglalása mindannak, amit az ókori görögök történetéről, Athénról fontosnak tartottunk megjegyezni az ötödikes tanulók számára.

Az óra lefolyása

A tanítás tárgya: az ókori Athén, az órátípus: év végi ismétlő összefoglalás, az óra színhelye: az iskolai könyvtár olvasóterme. Az óra előkészítése során legelőször számba vettük, mit tartalmaz a tankönyv; hol szükséges a tankönyv anyagát élet-szerű jelenségekkel kiegészíteni; milyen fogalmakat és egyéb adatokat kerestek ki eddigi munkájuk során a gyerekek (mit kell csak feleleveníteni); mit foglaljon magába a táblai vázlat, milyen részletekből, „tárgyszavakból” álljon a lexikon Athénra vonatkozó cikke; mit kell ehhez még az óra folyamán a gyerekeknek kikeresniük. Ismeretes, hogy a táblai vázlatnak rendkívül rövidnek, tömörnek kell lennie. Ez alkalommal nemcsak a szokásos okok miatt (a másolás nehézségei az ötödik osztályban, időhiány stb.) volt erre szükség, hanem az olvasóteremben elhelyezhető tábla kis mérete miatt is. Végül a táblára felkerült szöveg pontokba felsorolta a legfontosabb tudnivalókat: városállam, melynek fénykora az i. e. V. század volt; társadalma földbirtokosokból (arisztokraták), parasztokból, kézművesekből, kereskedőkből (demokraták) és rabszolgákból állt stb.

A városállam, az arisztokrata, a demokrata, a demokrácia fogalmak, a görög-perzsa háborúk eseményei már az előző ismétlések alkalmával tisztázódtak részben az órán, részben könyvtári „kutatás” segítségével. A tanítás célja az volt, hogy a tanulók a rendelkezésükre álló jegyzetekből kiemeljék a leglényegesebbeket, amelyeknek egy lexikonban feltétlenül szerepelniük kell. Amikor ebben megállapodtunk, egy-egy felszólított tanuló füzetéből felolvasta a fogalom meghatározását. Akadt azonban olyan gyerek is, akinek nem volt jegyzete, ő utánanézett az Új Magyar Lexikon vagy az értelmező kéziszótár megfelelő helyén. Az elmúlt kísérleti órák során szerzett könyvhasználati készségük fejlődéséről két fogalomnak és egy névnek a tanítási órán történő kikerestetésével akartunk meggyőződni.

Úgy gondoltuk, hogy az athéni demokrácia megértését legjobban az szolgálja, ha kibovítjuk a népgyűlésről eddig tanultakat. A feladat tehát az volt, hogy a gyerekek először magát a fogalmat találják meg, utána ismertetjük egy népgyűlés lefolyását. A tanulók először a legismertebb, legtöbbször használt kézikönyvhöz, a Kislexikonhoz nyúltak — ahol érthetően — a „népgyűlés”-t nem találták. A fűgőbb gondolkodásúak viszont nagy örömmel jelentették, hogy az értelmező kéziszótár tartalmazza a fogalom meghatározását, amelyet valamennyien meg is hallgattak. Egy népgyűlés leírását — előre megadott oldalszám alapján — a Képes történelem sorozat Hellas c. kötetéből felolvasta egy tanuló.

Izgalmas része volt az órának Periklész személyének ismertetése. Két feladatot kellett a gyerekeknek megoldaniuk: a rá vonatkozó fontosabb adatokat, azonkívül portréját kellett kikeresniük. Az adatokat hamar megtalálták a Kislexikonban, az Új Magyar Lexikonban, sőt levették a polcra az 1894-es kiadású Ókori Lexikont is. Nehezebben ugyan — mivel bonyolult a képek jegyzéke —, de sikerült Az ókor nagyjai c. képes albumban rábukkanniuk a szobor képére is. Ugyancsak a tartalomjegyzék böngészése után került elő Periklész képe a Hellas c. kötetből.

Megpróbáltuk ezen az órán bővíteni a politika szó fogalmát is. A tanulók felolvasták szótárból (Idegen szavak szótára), lexikonból, de a meghatározások keveset segítettek a szó valódi tartalmának megközelítéséhez. Az bizonyos, hogy a fogalom görög eredetét megjegyezték azzal együtt, hogy a későbbiek folyamán hol nézhetnek utána. A vázlatban Periklész személyéhez kötve akartuk a fogalmat érthetőbbé tenni, közelebb hozni a tanulókhoz.

Eredmények — tanulságok

A könyvtárban tartott óránkat a tanítási év utolsó órája követte. A táblára hat, történelemmel kapcsolatos kifejezést írtam fel. A tanulóknak emlékezetből meg kellett nevezniük azokat az eddig forgatott kézikönyveket, amelyekben a legnagyobb valószínűséggel megtalálhatók ezek a fogalmak, illetve nevek: fáraó, Babilon, demokrácia, kereskedelem, birodalom, Árpád. A feladat megoldását azonnal értékeltük és megállapítottuk, hogy legtöbbször a Kislexikont és az Új Magyar Lexikont említették, az értelmező kéziszótár használata nem rögződött meg, így a birodalom és a kereskedelem fogalmához is az említett lexikonokat jelölték meg forrásul. Megállapítottuk azt is, hogy a történelmi korok és események időrendje sincs még tartalommal töltve, mert értelmes tanulók is például Az ókor nagyjai-ban keresték Árpád fejedelem képét.

A kísérlet eredményét akartuk ellenőrizni olyanformán is, hogy a legjobb jegyzetet összeállító gyerekeket felszólítottuk, füzet nélkül mondják el, amiről írtak. Kiderült, hogy a szerzett ismeretek rögzítésére még nem fordítottak kellő gondot, így keveset tudtak felidézni a jegyzet használata nélkül. Nyilvánvaló, hogy a jövőben — a kísérlet a mostani tanévben is folytatódik — erre is gondot kell fordítanunk: az önálló munkával szerzett kiegészítés épüljön szervesen a tanítás—tanulás folyamatába.

Végezetül — pedagógusok, tanulók számára egyaránt — megfogalmaztuk a könyvek használatának legfontosabb szabályait:

Elsősorban a tankönyv tényanyagát kell bővítenünk, ezért igyekezzünk a segéd-könyvekből az új, a tankönyv adatait kiegészítő információt kiválasztani. A jegyzetelés során vigyázzunk a pontos másolásra, a használt könyv adatait jegyezzük fel, hogy szükség esetén újra kereshessünk belőle, s végül ne feledjük, hogy az új ismeretet meg is kell tanulni!

Búcsúzóul megkérdeztük a gyerekek véleményét a könyvek munkaeszközként való felhasználásáról. Íme, a válaszok: „nagyon szórakoztató volt”, „egyedül találtam meg az új leckét”, „sok érdekes könyvet ismertem meg”, „beleéltük magunkat a kutatómunkába”, „bármelyik könyvtárban használni tudom a lexikont”.

Devecseri Lászlóné
a Fazekas Mihály Gyakorlóiskola tanára

Póka György ex librise

Az OKDT közművelődési tagozatának ülése

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács közművelődési tagozata október 31-én tartotta őszi ülését. A tanácskozás elején *dr. Jóboru Magda* elnök bejelentette, hogy a művelődésügyi miniszter *Arató Attila* állami-díjas könyvtárost bízta meg a tanács egyik alelnöki tisztének ellátásával és a közművelődési tagozat vezetésével. Az ülésen ezután *Arató Attila* elnökölt.

A tagozat 1973/74. évi munkaprogramjának elfogadása után az ülés megvitatta *Tóth Gyula* szombathelyi főiskolai docens *A központi szolgáltatások igénybevétele a megyei könyvtárakban* című tanulmányát. Az előadó a használat oldaláról vizsgálta a központi szolgáltatásokat, s számos javaslatot tett a könyvtárközi kölcsönzés és a bibliográfiai ellátás javítására, az elavult művek és fölös példányok kivonásának megoldási módjára. Bár az előterjesztés nem foglalkozott a Könyvtárellátó működésével, a felszólalók többsége szóvá tette, hogy annak szolgáltatásai nem fejlődtek, hanem romlottak. Az a baj — állapították meg —, hogy e szerv munkája a könyveladás függvénye. Többen javasolták bibliográfiai intézet megszervezését, sürgették új állományvédelmi és könyvtárközi kölcsönzési jogszabály megszerkesztését és a központi szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak rendszeres állami támogatását.

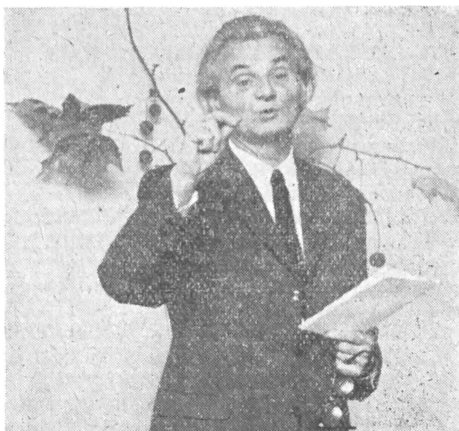
Kondor Istvánné, a könyvtárügyi osztály vezetője bejelentette a sürgött jogszabály közeli megjelenését. Szóvá tette a könyvtárközi kölcsönzés forgalmának

szegényes voltát, s megjegyezte, hogy e szolgáltatás jobb működése nem csupán jogszabályon múlik. *Zircz Péter* bejelentette néhány központi szolgáltatás fejlesztését. A tanács végül az előterjesztést elfogadva úgy határozott, hogy javaslatait megküldi a Művelődésügyi Minisztériumnak és az Országos Széchényi Könyvtárnak annak hangsúlyozásával, hogy a szolgáltatások eredményesebb felhasználását a jobb, az olvasó igényeit még inkább szem előtt tartó *könyvtári közszellem* sokkal magasabb színvonalra emelheti.

A tanács ezután rátért *Sallai István A tanácsközművelődési könyvtárak építésének távlati terve (1976—1990)* című előterjesztésének megvitatására. A felszólalók megállapították, hogy igen sok C-típusú könyvtár létesült az utóbbi években, ezek többsége azonban nem tudja kielégíteni az olvasók igényeit. Ezért helyes, hogy a terv középpontjában az A- és B-típusú könyvtárak létesítése van. A legfontosabb feladat a fővárosi könyvtárügyének fejlesztése; sajnos a fővárosi tanács máris redukálta a tervezet javaslatait. *Sallai István* előadói válaszában kijelentette, hogy a vita hozzásegítette a KMK-t jobb távlati fejlesztési terv készítéséhez. *Arató Attila* elnök végül megállapította, hogy a tanács egységesen foglalt állást a tervezés kérdésében. Teljesíthető tervet kell készítenünk, s azt jó időpontban, a közművelődési pártározat nyilvánosságra hozatala után közzétenünk.

AZ ÚJPESTI TEXTILES körzeti könyvtár a Magyar Pamutipar szocialista brigádklubja részére szőlőkóstolással egybekötött szüreti irodalmi délutánt rendezett. A program keretében Miklós Róbert irodalomtörténész (képünkön) a magyar költészet szőlővel, szürettel, borral kapcsolatos verseiről szolt; az üzemi irodalmi színpad tagjai anekdotákat, vídám szüreti verseket, tréfás székely sírfeliratokat mondtak el, Muzsáy András népénekes pedig angol, ír és skót bor-, sör- és rumdalokat énekelt a mintegy százfőnyi közönségnek. (T. J.)

Szigeti Ernő felvétele

ÚJ SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRIGAZGATÓK.

A zalaegerszegi SZMT központi könyvtár igazgatójává *Kisgyörgyi Erzsébetet*, az SZMT kulturális bizottságának munkatársát nevezték ki. *Öry József*, a könyvtár eddigi igazgatója a megyei művelődési központban kapott igazgatóhelyettesi beosztást. — A vegyipari szakszervezet központi könyvtárának igazgatójává *Dr. Varga Györgynét*, a Vegyipari Építő- és Szerelő Vállalat könyvtárvezetőjét nevezték ki. *Sőptei Jánosné*, a könyvtár eddigi igazgatója a Csepel Vas- és Fémművek könyvtárvezetője lett. (G. I.)

A TÖRÖKSZENTMIKLÓSI VÁROSI TANÁCS és a Hazafias Népfront helyi szervezete pályázatot hirdet a város felszabadulásának 30. évfordulójára Törökszentmiklós város története 1919-től 1945-ig címmel. A pályázatok műfaja kötetlen. Pályázni lehet monográfiával, dokumentum-gyűjteménnyel, tanulmánnyal stb. Előnyben részesülnek azok a pályaművek, amelyek a város munkásmozgalmának történetét dolgozzák fel. Pályadíjak: I. díj 5000 Ft, II. díj 3000 Ft, III. díj 2000 Ft. Beküldési határidő: 1974. szeptember 1. Az érdeklődők forduljanak a városi tanács művelődésügyi osztályához.

A BUDAPESTI PÁRTBIZOTTSÁG propaganda és művelődési osztálya megbeszéléssel egybekötött tájékoztatást tartott a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban a kerületi pártbizottságok közművelődési felelőseinek a könyvtárak pártirányításának feltételeiről és módszereiről, különös tekintettel a munkásolvasók számának emelésére, valamint az ifjúsági és oktatáspolitikai párthatározatok végrehajtására. (Z. I.)

Hírek

A VESZPRÉM MEGYÉ-ÉRT érdemérem arany fokozatával tüntette ki a megyei tanács végrehajtó bizottsága *Könczöl Imrét*, a Várpalotai Városi Könyvtár és *Tilhof Endrét*, az Ajkai Városi Könyvtár igazgatóját. Az érdemérmek evről évre azoknak adományozzák, akik kiemelkedő munkájukkal hozzájárulnak a dunántúli megye fejlődéséhez.

A DER BIBLIOTHEKAR, az NDK könyvtári folyóirata szeptemberi számában hírt ad a magyarországi könyvnyomtatás és könyvkiadás 500 éves jubileumáról és az ünnepi év programjáról. Ugyanitt megemlíti, hogy folynak az új címleírási szabványtervezet magyarországi munkálatai. A lap mindkét hírrel kapcsolatban a Könyvtárosban megjelent beszélgetésekre utal.

KIRÁNDULÁST SZERVEZETT a zirci gyermekkönyvtár a székesfehérvári gyermekkönyvtárba. A résztvevő 23 gyermekolvasó a könyvtár megtekintése után megismerkedett a város nevezetességeivel is, majd a látottakat odahaza játékos vetélkedőn újra felidézték. (T. D.)

A IV. DUNAMENTI FOLKLÓR-FESZTIVÁL alkalmából *Baján, Kalocsán és Kecskeméten a könyvtárak a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének közreműködésével kiállítást rendeztek a népművészettel kapcsolatos irodalomból. A kiállítást szép számmal tekintették meg a városok lakói, valamint a fesztivál vendégei. (K. L.)*

48 ÉVES KORÁBAN ELHUNYT *Vajda Józsefné*, a Sásdi Nagyközségi és Járási Könyvtár nyugdíjas igazgatója. 1949. óta tevékenykedett a könyvtárügyben, s mindvégig Sásdon dolgozott. Nemzedékeket tanított meg a könyv szeretetére, amiért többször részesült kitüntetésben is. (K.)

VESZPRÉM MEGYÉBEN járt a *trencsényi megyei könyvtár négytagú küldöttsége Dr. Jura J. Gönczi igazgató vezetésével. A szlovák könyvtárosok tapasztalatcserét folytattak a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár munkatársaival, majd látogatást tettek az ajkai és a devecseri városi, illetve nagyközségi könyvtárban. Jártak a Balatonnál is, megtekintették Balatonfüreden az irodalmi pantheont és a tihanyi múzeumban Kondor Béla emlékkiállítását. Útjuk vizsonzása a veszprémi könyvtárosok tavalyi trencsényi látogatásának. A két könyvtár a jövőben nagyobb csoportok cseréjét is tervezi. (H. B.)*

A KINCSKERESŐ-ben meghirdetett irodalmi totópályázat megfejtésére csoportos foglalkozást tartottak 42 gyermekolvasó részére a pestimrei, 31-es kerületi könyvtárban. (Z. I.)

A KISKUNHALASI Városi-Járási Könyvtár 16 ezer forintot kapott jutalmul az ifjúsági klubjában és a szakmunkástanulók körében kifejlesztett eredményes munkájáért annak a pályázatnak keretében, melyet a Bács-Kiskun megyei Tanács művelődésügyi osztálya hirdetett meg az ifjúsággal legeredményesebben együttműködő intézmények részére. A jutalom összegét az ifjúsági klub felszerelésének kiegészítésére fordítják. (K. L.)

Kosztolányi Dezső:

Hogyan születik a regény?

A költő ihlete pillanatokig vagy órákig tart, aztán ellobban, csak pörnyéje marad ott. *Merőben különbözik ettől a regényíró ihlete.* Az hosszú távra szól, gyakran évekre is kiterjed. Amíg a regényíró dolgozik, változik körülötte az élet, s a regényíró is változik az életben. A hőmérő süllyed és emelkedik, eső esik, hó hull, kivirágzanak a fák, majd rekkenő kánikula következik, ő maga pedig soványodik vagy kövéredik, csalódik vagy megbetegszik. Munkájában mégis olyannak kell lennie égaljnak, légkörnek, időjárásnak, világnézetnek, vérmérsékletnek, mintha minden egyszerre, varázsütésre keletkezett volna. Ez az *egység teszi remekművé a regényt.*

Ennek a pusztán elképzelt világnak is éppoly csodálatos, változhatatlan törvényei vannak, mint annak a világnak, melyben élünk. Két regényalak például találkozik egymással egy kávéházban. Ez a kávéház — írás közben — kényszerképzetként rémlik föl a regényíró előtt. Esetleg hasonlít valamelyikhez, amit már látott, vagy emlékeztet arra, de esetleg egyáltalán nem hasonlít semmiféle eddigi kávéházhoz. Mindenesetre egy megálmodott, ködből való kávéház ez. Mégis tökéletesen tájékozódni tud benne a regényíró. Ismeri kilincseit, ablakait, egész berendezését, hiszen ő maga építette. Ha alakjait be kell ide vezetnie, akkor habozás nélkül ajtót nyit nekik, leülteti őket valahova. Nem mindegy, hogy hova. Ezek az emberek föltétlenül a kávéház bal sarkába telepednek, oda a pénztár mögé, a nő háttal neki, úgyhogy nem is láthatja arcát, a férfi pedig vele szemben, úgy, hogy láthatja arcát. Az, hogy máshova üljenek, mondjuk, a kávéház jobb sarkába vagy mondjuk, megfordítva, a férfi háttal neki s a nő szemben vele, teljes képtelenség. Mihelyt így próbálja megjelentetni őket, képzelete nem működik tovább, mert egy nem ismert kódex szerint *minden alaknak megvan a maga helye*, akár a sakktáblán a báboknak, s mihelyt vét e kódex ellen, fölborul a játszma.

Azok a tárgyak, melyek alakjait körülveszik, szintén nem közönyösek neki. Ezekről nem vezet leltárat. Szükségtelen minden holmit felsorolni. Előfordulhat, hogy egész regényben egyetlenegy sem emleget. De azért pontosan tudja, hogy milyen bútorok állnak itt vagy ott, s ha megkérdeznék tőle, hogy abban a szobában, ahol ez vagy az a jelenet lejátszódott, volt-e szobahőmérő, vagy a kandalló előtt kaparóvas, ő határozottan bólintana, vagy határozottan rázná a fejét. Általában napokig tudna még beszélni hőseiről. *Nem mond el róluk mindent, csak azt, ami legfontosabb.* Ezért művészi a munkája.

Számára döntők a nevek is. Ezek együtt jelennek meg alakjaikkal. Ha van nevük, akkor már élnek is. Téves azt hinni, hogy a regényíró neveket keresgél nekik, s tetszése szerint ennek vagy annak hívja őket. Csak az életben lehet miniszteri engedéllyel nevet változtatni. A képzelet birodalmában ez még sohase sikerült. Egy regényem írása közben felöltött bennem a gyanú, hogy a főszereplő neve csengésében hasonlít egy ismert emberéhez, s esetleg azt a hitet keltheti, mintha rá céloznék. Elhatároztam, hogy a nevet megváltoztatom. Miután már jócskán előrehaladtam, körülbelül száz oldalon kellett visszamenőleg kitörölnöm az eredetileg önként kínálkozó nevet, s egy másikkal helyettesítenem. Erre megbénult a tollam. Hetekig hevert ott kéziratom, anélkül, hogy hozzányúltam volna. Undorodtam tőle. Nem volt kedvem folytatni. Végre cselhez folyamodtam, újra visszaállítottam mind a száz oldalon az eredeti nevet, s akkor megint úgy ment minden, mint a karikacsapás. Közben azzal áltattam magam, hogy hősömet majd akkor keresztelem más névre, ha kéziratom nyomdába adom. Természetesen erre se került sor. Ezekkel az álomfigurákkal nem lehet tréfálkozni; bosszút állnak rajtunk.

Édes Anna neve is ilyen hallucináció. Jólesett mondogatnom, leírnom. Talán azért tudtam vele annyi szeretettel foglalkozni. Én az Anna nevet régóta szerettem. Mindig a mannát hozta eszembe, azonkívül egy kacér és nagyon nőies föltételes módot is. A vezetéknev, mely ösztönösen társult melléje, nem egyéb, mint e hódolatom kifejezése. A kettő együtt — vezeték- és keresztnév — a maga lágy zeneisé-

gében egy másik, ősi és végzetes szókapcsolatot idézett föl bennem: az édesanyát. Most, miután időben eltávolodtam regényemtől, így elemzem a szóvarázst, mely mindjárt a kezdetben megbabonázott, de amíg dolgoztam, nem is sejtettem, hogy mi tart rabul.

Az élmény, mely ennek a munkámnak alapja, szintén tisztázatlan előttem. Nyilván én is sokszor olvastam az újságokban megjelenő kis napi hírt, mely arról szól, hogy egy jó cseléd „minden ok nélkül” agyonverte jó gazdáját. Regényem megjelenése után tényleg levelet kaptam egy budapesti ügyvédtől, aki nem kis ámulatomra azt közölte velem, hogy Édes Anna tényleg él, ő védte azt a cselédleányt, aki gazdáját baltával ölte meg, ezt is Annának hívják, Schmidt Annának, s most a márianosztrai fegyházban raboskodik, akár az én hősöm. Ez csak véletlen lehet. Arcát az első pillanattól fogva határozottan láttam. Szőghajú volt, kékesszürke szemű. Talán egy falusi cselédleány lehetett mintája, akit évekkel ezelőtt egy nyári délelőtt lestem meg az utcán, valami budai ház kapujában, amint fehér fogával beleharapott egy zöld almába. Akkor önkéntelenül eltűnődtem, milyen lehet ennek az élete és sorsa. Ez az almába harapó lány gyakran kísértett. Valószínűleg ez a *kristályosodási pont*. Köréje rakódhattak le később a jegecek. Ilyenkor az ember folyton álmodozik. Terv és cél nélkül jeleneteket kohol, mondatokat sző. A folyamatot nem lehet megállítani. Akkor is folytatódik, mikor lefekszünk, mosdunk vagy a fogorvos székében ülünk, s az a fogunkat fúrja. Eleinte tiltakozunk a megírás ellen, mert az gyötrellem. Miután az anyag fejünkre nőtt, könnyebbség ez a gyötrellem is. Természetesen a *papíron dől el minden*. Ezen a síkon az ábrándok másképp helyezkednek el, mint gomolygó állapotukban. Ott az egész anyagból sokszor csak egy ködfoszlány marad meg. Azt is megemlíthetem, hogy én az Édes Anna írása alatt — nem tudom miért — mindig a temetési szertartás latin verseit mondogattam és énekeltem. Ez azonnal visszazökkentett hangulatomba. Ez volt az alaphangja. A főszege, ókori versekből merítettem erőt.

Hasonló semmiségeket árulhatok el egyéb regényeimről is. Néró-regényem, *A véres költő* bizonyára ifjúkori benyomásaimra vezethető vissza, egy kávéházat láttam, ahol egymás hegyén-hátán nyüzsgöttek a süldő költők, írók és vérszomjas műkedvelők. Semmi köze ennek a latin történelemhez. Ezt csak később kezdtem tanulmányozni, miután befejeztem. Az *Aranyárvány*-hoz az első lökést tízéves érettségi találkozónk adhatta. Szerettem volna ismét diák lenni, és meg is valósítottam ábrándomat. A *Pacsirta* akkor támadt bennem, amikor megpillantottam egy szegény vénleány apró, feketésen csillámló romlott fogait. *A rossz orvos* hősnőjéről mindössze annyit tudok, hogy nyáron fehér kalapot viselt, cseresznyedisszel. Ezek a külsőségek mindaddig, míg el nem intéztem őket papíron.

Most veszem észre, hogy nemigen tudnék beszélni munkám keletkezéséről és íme, alig tudom abbahagyni. Úgy látszik, hogy a költő ebben is hasonlít az anyához. Mihelyt gyermekeiről érdeklődnek, megered a szava és beszél-beszél: a szeretet fecsegővé teszi.

Kovács Gyula linómetszete

A Csokonai-évforduló kiadványai

A változatos ünnepségsorozatban részt vállaló szerveket, intézményeket, testületeket s különösen a könyvkiadást nem érte váratlanul és készületlenül a felhívás, hogy nagyságához, jelentőségéhez méltóan ünnepeljük Csokonait születésének 200. évfordulóján.

Hogy Csokonait nem kell felfedezni a jubileumi évforduló ünnepnapjaira, hogy élete, költői munkássága, írói ténykedése széles körben ismert, szocialista könyvkiadásunk évtizedes fáradozásának eredménye is. Összes verseinek gyűjteménye több kiadást megért az elmúlt évtizedekben, és készültek kisebb-nagyobb válogatások is. A műveit értékelő-méltató munkák és az életével kapcsolatos dokumentumok közreadásában is történt előrehaladás. Imponáló számok, kedvező tapasztalatok szólnak könyvkiadásunk eredményes munkálkodásáról, de önáltatás volna azt hinni, hogy Csokonai művei eljutottak már mindenhová, ahol igény, érdeklődés mutatkozik irántuk. S az is tény, hogy egyben-másban fogyatékosak, vagy éppen elavultak az ismereteink Csokonairól, mert — az összefoglaló szakmunkák, életrajzok, monográfiák hiányában — a tudományos kutatás eredményei lassan és elégtelenül mentek át a köztudatba, így hát az évforduló fontos és sürgős tennivalókra kötelezte könyvkiadásunkat is.

Nagyszabású vállalkozásokról számolhatok be: Csokonai műveinek kiadásában korszakos fordulat következett be, s az életét, életművét méltató, összefoglaló munkák sora is korszerű, nélkülözhetetlen kiadványokkal gyarapszik. Külön öröm, hogy nemcsak a hivatásos kiadók szívügye lett a nagy költő szellemének idézése, nagyságának tudatosítása.

Csokonai műveinek kiadása

Két nagy vállalkozás teszi jogossá a megállapítást, hogy korszakos fordulatot hozott az évforduló Csokonai műveinek kiadásában.

Az egyik a *Szépirodalmi Könyvkiadóé*. Csokonai Vitéz Mihály minden munkája címmel az idei könyvhétre jelentette meg a költő kétkötetes, mindezideig *legteljesebb* életmű-gyűjteményét. Vargha Balázs gyűjtötte össze s gondozta a szövegeket, s ő írta a jegyzeteket is. Az utószóban elmondja, hogy a kiadás — mint a nagyközönség számára készült szövegkiadás — nem adhatja a költő minden fennmaradt írását. A kéziratok hagyatékból nem kerültek be a gyűjteménybe a különféle listák (verslajstromok, szósorozatok, rímötletek), a nem irodalmi érdekű följegyzések (árucikkek jegyzéke, költség jegyzék egy építkezésről), a bibliográfiai cédulák és a mások műveiből kiírt magyar és idegen nyelvű idézetek, szemelvények. Kevés híján tehát a teljességét találjuk a gyűjteményben annak, amit a kutatás ma Csokonai életműveként tart számon. A gyűjtemény tagolását, beosztását is az a szándék magyarázza, hogy a nagyközönségnek készült. A fölvetett írások nem időrendben, nem keletkezésük sorrendjében következnek, hanem műfaji csoportba osztva. A műfaji csoportokban Vargha Balázs természetesen érvényesíti az időrendet. (Minden reményt felülmúlt a gyűjtemény sikere, ezért készül már második kiadása!)

Az évfordulóra időzített másik nagy vállalkozás az *Akadémiai Könyvkiadóé*; elindította Csokonai teljes életművének 10 kötetre tervezett kritikai kiadását. Nyomdában van már az első kötet, amely az 1785 és 1790 között írott verseket tartalmazza, részletes jegyzetanyaggal. A tíz kötetre tervezett sorozatból 5 könyv verset, 3 prózai anyagot, kettő pedig színműveket tartalmaz majd. Az egyes kötetek szerkesztőinek, Julow Viktornak, Pukánszky Kádár Jolánnak, Szilágyi Ferencnek, Vargha Ba-

lázsnak, roppant nehézségekkel kell megküzdeni, hiszen sok Csokonai-mű keletkezésének dátumát homály fedti, s egy-egy versének számos változata van.

Az *Akadémiai Kiadónak* van egy másik évfordulós vállalkozása is: *hasonmásnyomásban jelenteti meg Csokonai verseinek, fordításainak legkorábban kiadott 7 kötetét*. Ezek — *Diétai Magyar Muzsa, A Tavas, Dorottya, vagyis a dámák diadala a farságon, Lilla, érzékeny dalok, Odák, Alkalmatosságra írt versek, Anakreoni dalok* — még a költő életében, vagy közvetlenül a halála után jelentek meg. A hasonmás-kiadásno, Vargha Balázs írt bevezetőt. Ebből ismerheti meg a mai olvasó a kötetek kiadásának bonyodalmakkal és viszontagságokkal teljes történetét.

A költő műveiből készült három kisebb válogatás is. A *Tankönyvkiadó* 2. kiadásban jelentette meg a *Vitéz Mihály ébresztése* címmel 1970-ben kiadott Csokonai-breviáriumot. Szilágyi Ferenc kitűnő válogatása elsősorban iskolai célokat szolgál. Ugyancsak iskolai használatra, az általános iskola felső tagozatos diákjainak szánva, jelentette meg a *Móra Ferenc Könyvkiadó* a Csokonai műveiből összeállított *műsorfüzetet. Főhadnagy Fazekas Urhoz* címmel Debrecenben emlékfüzet látott napvilágot Csokonai 10 versével. A könyvecske — debreceni grafikusok illusztrációi díszítik — belépőül szolgált mindazokra a rendezvényekre, amelyekre Debrecenben 1973-ban sor került.

Kiadványok Csokonairól

Az időszerű kérdésre: ki volt Csokonai, mi a lényege, jelentősége életművének, mi az élő, a mához szóló írásaiban — több kiadvány segít feleletet adni.

Csokonai koszorú címmel *Debrecenben* jelent meg a magyar költők Csokonairól szóló verseiből és prózai írásaiból összeállított antológia. A szülőföld tiszteletét kifejező gyűjteményt Bényei József állította össze, kitűnően. Kettős tükör a válogatás: benne nemcsak Csokonaihoz kap az olvasó kalauzt, hanem magukhoz a vallomástevőkhöz is. Az irodalomtörténetben jártas olvasóknak is újat mond a gyűjtemény azzal, hogy megmutatja: milyen színekkel árnyalódott koronként, generációnként a magyar költők Csokonai-képe.

Három — más-más igénnyel számoló — *életpálya-összefoglalás* is készül. Az általános iskola felső tagozatos diákjainak szánt könyvet (*Igy élt Csokonai Vitéz Mihály*) a Csurgón diákoskodó, s ma Pécsen élő költő, *Bertók László* írta. Szerencsés volt a *Móra Kiadó* választása; Bertók László kitűnően ismeri Csokonait, s azt is jól tudja, mit érthet meg, mit foghat föl Csokonai életéből és műveiből az értelmes diák. Az egyik legjobb Csokonai-kutatónk, *Vargha Balázs* életpálya-összefoglalását a *Szépirodalmi Könyvkiadó* a népszerű *Arcok és vallomások*-sorozatában jelenteti meg a jövő évi könyvhétre. Vargha Balázs Csokonait és korát, az élet- és korrajzot s a műveket a tudós avatottságával és egyúttal az igényes, világos-szellemes népszerűsítés megvalósíthatóságát példázva ismerteti, elemzi. *Julow Viktor*, az Akadémiai Kiadónál elindult kritikai kiadás főszerkesztője, Csokonainak szintén tudós, szakértője, a *Gondolat Könyvkiadó Nagy Magyar Írók*-sorozatába írta tíz íves tanulmányát a költőről. Az életrajzi keretben Csokonai stílusának gazdagságát vizsgálja.

A dunántúli Csokonai kultusz gyümölcseként jelent meg a *Csokonai Komáromban* című kiadvány. Évtizedekig Dunaalmáson élt a költő Lillája, Vajda Julianna, s a hagyomány szerint 1802-ben Csokonai is megfordult itt. A Dunaalmáson élő lelkes helytörténész-orvos, Dr. Ferenczy Miklós ezeken az alapokon teremtette meg a Lilla-emlékmúzeumot 1971-ben, s állította össze a könyvet.

Hagyomány, hogy a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* a jeles évfordulók megünneplését fontos, hasznos kiadványokkal szolgálja. A könyvtárak, iskolák, közművelődési intézmények igényeit szem előtt tartva két Csokonai-kiadványt is készített a könyvtár (*Bibliográfia, Dokumentumok*). Mind a két kiadvány Mitru Ibolya munkája. A Bibliográfia-ban az 1945 után napvilágot látott Csokonai-kiadások, monográfiák, tanulmánykötetek és a folyóiratokban, lapokban megjelent fontosabb tanulmányok, cikkek feldolgozását kapjuk, jól áttekinthető csoportosításban. A Dokumentumokban kéziratok, első kiadások, régi metszetek, szobortervek, szobrok, épületek és újabban kiadott művek fényképeit találjuk.

Csokonainak nagy séréme volt a kortársi értetlenség. Megélte, megírta, hogy sokkal inkább a tehetségtelen, mint a tehetséges költők boldogultak az ő idejében. A XX. vagy a XXI. században reménykedett. Abban, hogy a „boldogabb maradék” megérti, megbecsüli majd.

A már megjelent és a készülő könyvekről való futólagos tájékoztatást nem számíthatom másként: könyvkiadásunk iparkodik méltó lenni a nagy költő bizalmára.

Rádics József

BIBLIOGRÁFIA

Megjelent kiadványok

- Csokonai Vitéz Mihály minden munkája.** 1–2. Összegyűjtötte, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta Vargha Balázs. A latin nyelvű műveket Muraközy Gyula fordította. Szépirodalmi, 1973.
- Vitéz Mihály ébresztése.** (Csokonai breviárium). Válogatta, bevezette és a jegyzetet írta Szilágyi Ferenc. Szerkesztette Papp János. Közreműködtek a békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium és Szakközépiskola növendékei. 2. kiadás. Tankönyvkiadó, 1973.
- Csokonai Vitéz Mihály.** Műsorfüzet 5–8. osztályosoknak. Válogatta, az előszót és a rendezői utasításokat írta Tótfalusi István. Móra, 1973.
- Főhadnagy Fazekas Úrhoz.** A bevezetőt dr. Barta János írta. Kiadta a Debrecen Megyei Városi Tanács V. B. Művelődésiügyi Osztálya, Debrecen, 1973.
- Csokonai Koszorúja.** Magyar költők versei Csokonairól. Válogatta és szerkesztette Bényei József. Kiadta a Hajdú-Bihar Megyei Tanács V. B. Művelődésiügyi Osztálya. Debrecen, 1973.
- Bertók László: Így élt Csokonai Vitéz Mihály.** Móra, 1973.
- Csokonai Komáromban.** Csokonai és Lilla emlékei. Összeállította dr. Ferenczy Miklós. A Bábolnai Állami Gazdaság támogatásával kiadta a Hazafias Népfront Komárom megyei Bizottsága. Dunaalmás, 1973.
- Csokonai Vitéz Mihály. Bibliográfia.** Összeállította Mitru Ibolya. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1973.
- Csokonai Vitéz Mihály. Dokumentumok.** Szerkesztette Mitru Ibolya. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1973.

Készülő kiadványok

- Csokonai Vitéz Mihály művei. Kritikai kiadás.** 1. köt. Akadémiai, 1974.
- Csokonai Vitéz Mihály verses művei.** Hasonmás kiadás 7 kötetben + 1 magyarázó füzet. Akadémiai, 1974.
- Vargha Balázs: Csokonai Vitéz Mihály.** Szépirodalmi, 1974. (Arcok és vallomások.)
- Julow Viktor: Csokonai Vitéz Mihály.** Gondolat, 1974. (Nagy Magyar Írók.)

Irodalomtörténet-írásunk helytörténeti feladatai*

A magyar irodalom vidékről indult el, s vidékiségből mindig megőrzött valamit. A központosítás gondolata csak a XVIII. század végén merül fel, de midőn Kármán 1793-ban azt írja, hogy Pest hivatott a központ szerepére, Pest még mindig kisváros, melynek múltja nincs, csak jövője. Öt év múlva Virág Benedek Budára költözik, ám szinte egymaga jelenti az egész pestbudai irodalmat; ma is álló háza zárandokhely lesz, ahol a fiatal Horvát István éppúgy megfordult, mint az ünnepezt Berzsenyi. Az irodalom igazi központja ezekben az évtizedekben *Széphalom*, itt futnak össze a szálak, s Kazinczy ítélete megfellebbezhetetlen. Aki szemben áll vele, nyílt ellenfél, s amikor a veszprémiek a Mondolat címlapján számárára ültetik, voltaképp irodalmunk szakad ketté, nemcsak Széphalom szupremáciája válik kétségesé. Előbb néhány évre *Keszthely* kerül előtérbe, ahol a szorgalmas Péteri Takács megalapítja az első magyar könyvkiadó vállalatot, a Magyar Minervát, majd Veszprém következik, a dunántúli ortológusok itt emelik föl a vélt hazafiság zászlaját a neológusok ellen.

Amit időben fölvezoltunk, alig két évtized: a kassai Magyar Múzeum megjelenésének éve 1787, Péteri Takács a századfordulón tevékenykedik Keszthelyen, a Mondolat pedig 1813-ban jelent meg. S e rövid idő alatt nemcsak a helyszín változik; mily változatosság az eszmékben is! S tegyük hozzá, amit ha „regionális feladatokról” beszélünk, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, mindez nem elszigetelt jelenség, nem elzárt közösségek felelnek egymásnak, hanem a világirodalom áramkörébe kapcsolva él minden. Még az ortológusok és neológusok harca is. Mert az ortológusok se voltak afféle Istentől elrugaskodott sötét maradiak, miként Kazinczyék képzeltek, s ahogy jobbara ma is élnek a köztudatban. Az ortológia: a folyton gyanakvó hazafiság, amit felborzol egy új szó is, hisz ki tudja, hogy a „náj módi” nem a bécsi abszolutizmust, a Martinovicsékon triumfáló császárt szolgálja-e? Európai megfelelőjéért se kell messze mennünk, hisz Európa nagyobbik felét az erősödő nemzeti öntudat fűti, s aligha tévedünk, ha azt hisszük, hogy az ortológusok híte is ott lobog a Zalán hexamétereiben, a reformkor egész nemzetet egyesítő szándékában.

De maradjunk még a *világirodalom* fogalmánál. Goethe 1827-ben mondja ki először ezt a szót, de csak nevet adott egy mozgalomnak, mely már régóta élt és hatott. Nálunk is Batsányi Ossziánért lelkesedik, Kisfaludy Itália földjén, Provánsz „daltelt mezőin” talál ösztönzést, Kazinczy Molière-t, Shakespeare-t fordítja és Goethét

* A cikket a Tolnai Könyvtáros 1973. 2. számából vettük át.

idézi, sőt életvitelében is fölismerhető a nagy példakép, Péczeli Voltaire-t ülteti át, galánthai Fekete János pedig borral és francia versekkel táplálja Voltaire-hez fűződő barátságát. De nemcsak az írók, az olvasók is *európai fogalmakban gondolkodnak*. Ekkor alakulnak ki a jelentős magánkönyvtárak, hogy nem sokkal később közülük nem egy közgyűjteményeinket gyarapítsa. Csak egyetlen példát ebből a korból: Vörösmarty előtű két bonyhádi pap barátja könyvtárában táru ki Európa, s nélkülük bizonyára más irányt vett volna pályája.

Ez a policentrikusság a XVIII. század végéig jellemzője irodalmunknak. Közben számos jele van annak, hogy megindul a központosítás. Talán a nagyszombati egyetem áthelyezése az első jel, s midőn 1777-ben a búcsúzó diákok szomorúan éneklék, Vale ergo parva Roma, mintha egy szellemi életformától is búcsúznának, hisz sok parva Roma volt az országban. A folyamat megállíthatatlan, s mintha már mai panaszt hallanánk kicsendülni Szemere Pál személyes folyóiratából, az Élet és Literatúrából, midőn 1826-ban ezt írja: „Szerencsés író ki a Fő Városban magának ha csak egy félig vizes, és harmadnyira setét kamrácskát is árendálhat! Ő előtte nyitva állanak a tiszteletnek és halhatatlanságnak kapui.” Pontosan két évtized múlva 1846-ban Garay János már a *pesti irodalomról értekezik, s megállapítja, hogy a pesti író a közvéleményt „mintegy fokra emelé a vidéki író fölé... mert pesti.”* Ami ezután következik, minőségileg más: a központ egyre inkább mérce is lesz, miközben kialakul egy sajátosan pesti irodalom, melynek humora, érzelmessége, eseménye s enyhe ízléstelensége csak az új világváros talaján szökhetett szárba, eljutva nemegyszer a gyanús világhírig. Ennek a világnak és világszemléletnek jeles dokumentuma Ambrus Zoltán méltatlanul feledett Berzsenyi családja.

A korábbi policentrikusságot most sajátos magyar vidékiség váltja föl, melynek lényegét egy negáció határozza meg: *vidéki az, aki nem él a fővárosban.* Pest magába olvaszt minden irodalmi törekvést, s amit ugyancsak nem hagyhatunk figyelmen kívül: a humor függetleníti magát, mint „könnyű műfaj” igyekszik polgárjogot nyerni s nagyon rövid idő alatt valószínűsággá iparaggá alakul, amelyben a pillanatnyi hatás és felhasználhatóság helyettesíti gyakran az esztétikai minimumot is. Aminek ma is tanúi vagyunk: nem egy műfaj válik ki az irodalomból és a zenéből, hanem egy öntörvényű képződmény jön létre, melynek ügyetlenségeit, sőt otrombaságait is fölmenti a fetisizált szórakozás és szórakoztatás. De mindez már egy másik szférában történik, s elsősorban lélektan, nem pedig esztétikai kérdés.

Egy tényről nem feledkezhetünk meg: *a vidék, mely épp policentrikusságában jelentett korábban szellemi egységet, sajátos megkülönböztetéssé vált, melynek legfőbb jegye az alkotói magány, Juhász Gyula szegedi sorsa, Oláh Gábor vagy Gulyás Pál debreceni eltemetettsége nem kivételes egyedi tragédia, inkább jelkép: a vidék immár képtelen arra, hogy saját gravitációs teret teremtsen, s a századfordulón Nagyvárad jelentősége is csak átmeneti lehetett. A két háború között mind sürgetőbbé vált a decentralizáció, de a Sorsunk című folyóirat volt az egyetlen, amely Pécsen átmeneti otthont tudott adni a szellemnek.*

Ez a sebtében fölrajzolt vázlat két dologra talán figyelmeztet. Nálunk az urbanizáció sajátos körülmények között ment végbe, s a közigazgatás központosítása szellemi centralizációt is jelentett. Ugyanakkor — és ezt fontos hangsúlyoznunk — szellemi életünk soha nem vált provinciálissá, mindig együtt haladt Európával. Amennyivel több, vagy ha úgy tetszik, amennyiben más; a patrióta indítás, a politikai felelősségtudat, ami Zrínyiben vagy Bethlen Miklósból éppúgy föllelhető, mint Juhász Gyulában. Ebben a nagyobb eszmekörben minden egyéb szempont elveszíti jelentőségét, s ebből következik az is, hogy bárhol is vizsgáljuk irodalmunk regionális vetületét, *mindenütt világirodalmi párhuzamosságokat találunk.* Tehát a következő képlet áll előttünk: *egész a múlt század elejéig egyértelműen vidéki volt irodalmunk;* mert nem volt olyan városi-polgári központunk, amely minden szellemi törekvést egyesíteni tudott volna. De ez a vidékiség nem szellemi, hanem topográfiai tény, *udvarházak, falusi kúriák ablakán egyaránt Európa napja ragyog be, s Kisfaludy sümegei vagy Kölcsey szegényes csekei portájáról talán a horizont nagyobb darabját fogja be a tekintet, mint Párizsból vagy Bécsből. Mert a nemzeti és az európai, az egyedi és az általános együtt jelentkezik, nem szemben áll, hanem egymást növeli,* erősíti még akkor is, ha látszólagos belső frontok alakulnak ki, mint az ortológusok és neológusok esetében.

Van azonban egy másik kérdés, ezt kicsit távolabbról kell kezdenünk. Amikor Goethe világirodalomról beszélt, még éltető-ható egységben látta az egybefonódó nemzeti irodalmakat, hisz mielőtt a szót kiejtette volna egy kínai regény s Béranger költeményeinek szelleméről elmélkedett. Az ipari termelés felgyorsulása, szerencsére, a könyvtermelésre is kihatott, s ma már egy kétezres kötetes könyvtár, amit például Kölcsey minden áldozatra kész élete alatt gyűjthetett csak egybe, mindenki számára könnyen elérhető. Am épp a termelés felgyorsulása vet fel új kérdéseket.

A világirodalom egyre kevésbé jelenti azt az otthonosságot és áttekinthetőséget, amit Goethének; a mennyiséget egyre inkább a divat, üzleti hírverés, vagy akár piaci irracionális szezektálja, s bármily kívánatos is lenne egy világkultúra szintézise, úgy tűnik, egyre messzebb kerülünk ettől. Ez pedig szükségszerűen azt ígéri, hogy a kisebb egységek mind nagyobb jelentőséget kapnak, még egy-egy nemzeti kultúrán belül is. Tenát a nagy világirodalmi sémák helyett arra kényszerülünk, hogy nemzeti és helytörténeti sémákban gondolkozzunk, s ezek az új megközelítések nemcsak kényszerrel jelentenek, hanem új lehetőségeket is kínálnak. Csak egyetlen példát. A már említett bonyhádi pap, Egyed Antal nevének nincs világirodalmi csengése, szerepe a magyar irodalomban is periférikus. Az Egyed Antal-kutatás önmagában legfőljebb egy oktan lokálpatrióta büszkeséget szolgál, mely jobb híján a középszerűt emeli a legjobbak sorába. Ha azonban arra gondolunk, hogy ez a falusi plébános Vörösmarty első ösztönzője volt, később pedig, több jelentéktelen irodalmi kísérlet után olyan tanulmányokat írt, amelyek fontos kortörténeti adalékok, sőt a magyar szociográfia első megnyilatkozásai, szerepe jelentőséget kap, mert bár korában élt, korához kötötte, s minden megnyilatkozása Eötvös szavával „a kor érzeményét” fejezte ki, mégis fölismérhető szála vezetnek tőle a világirodalomhoz, s előkészítője lett olyan új műfajnak, melynek jelentőségét maga sem ismerhette.

S itt rövid kitérőt kell tennünk, mert épp a helytörténeti kutatás veti föl a kérdést, hogy mi érdemi megfigyelünket, mi tartozik az irodalom körébe. Azt mindenképp tudomásul kell vennünk, hogy nem minden irodalom, amit leírtak, nem jelent föltétlenül hagyományt minden, ami múlt, vagyis a helytörténeti kutatás semmiképp sem mennyiségi kérdés. Aki régi újságokat lapozgat, azt tapasztalja, hogy a legkisebb vidéki hetilap körül is kialakult egy költői csoport, éveken, évtizedeken át ismétlődnek konokul ugyanazok a nevek s a helyi közvélemény rendszerint ezekben látta megtestesülve a költőt. A századfordulótól Babits haláláig terjedő majd félszáz év alatt a székszárdi lapok is sűrűn közöltek verseket, s voltak állandó szerzők, afféle házi poéták is. Ha verseikből akarnánk megítélni a magyar líra akkori állapotát, nagyon siralmas képet kapnánk. Ám sokkal fontosabb ennél, hogy milyen volt az akkori olvasók, lapszerkesztők viszonya a közöttük élő „világsszemhez”, Babitshoz? Teljesen egyértelmű: értékelésükben két-három helyi lantverő ugyan csak megelőzte, s még halálakor is ezt írta a város hivatalosan elismert költője: „Az életben más utakon jártunk: Én mentem erre, ő pedig arra”; s ez a dölyfös dilettáns úgy képzelte, hogy más különbség igazán nem volt közöttük.

Rossz költők mindig voltak, lesznek is, s hozzájuk a halál sem irgalmas. Esztétikai jelentőségük nincs, de nemegyszer fontos vallomást tehetnek koráról, korizlésről. Mint a székszárdi példában is: a felfuvalkodott dilettantizmus s vele együtt gyakran jó szándékú tájékozatlanság egyenlőségi jelet tesz vers és vers, költő és költő közé.

Azt hiszem itt van a dolog nyitja. Az örömdetesen megnőtt helytörténeti érdeklődést ugyanis mindenekelőtt egy új pozitívizmus veszélye fenyegeti, mely adatot adatra halmoz s a mennyiség bővületében mindent aranyknak néz. Persze adatok nélkül nem lehet rekonstruálni egy kort, de a jelentéktelen adatok könnyen megtévesztők lehetnek. Például önmagában semmi jelentősége sincs annak, hogy száz évvel ezelőtt ki volt Zalában az alispán, mert olyan volt a közigazgatási rendszer, hogy egyetlen megyét se hagytak alispán nélkül. S ha valaki összehordja a száz év előtti vármegye tisztikarának teljes névsorát, még akkor sem mondott semmit, hisz ezek a beamterek egy gépezet részei voltak, nem vágyaik, képességeik határozták meg helyüket, hanem a hivatal tehetetlenségi ereje. Aki a száz év előtti életéről akar beszélni, másutt kell keresnie. A hatalom figurái tökéletesen sematikusak, a kiszolgáltatott népnek azonban ezer arca van, benne tükröződik a kor, a maga valóságában. Egy népi rigmus, levélrészlet, árverési hirdetmény árulkodhat a kor szelleméről, az alispáni installáción elhangzott ünnepi beszéd soha. S itt még valamit nem hagyhatunk figyelmen kívül. A helytörténészek önkéntes csapatának tagjai nem egyforma képességűek, így is mondhatnánk, nincs egységes helytörténeti alalműveltség. Nem is lehet, már csak azért sem, mert a helytörténeti kutatás örömdetes mozgalma spontán fejlődött ki, s a magányos levéltári keresgéléstől a szervezett, kollektív kutatásig sok formája van. A dilettantizmus veszedelme vitathatatlan, hisz nincs önmagáért való helytörténeti kutatás, minden hely története egybefonódik más helyekével, tehát egy nagyobb egység része csupán. Ez a „nagyobb egység” egyre tágul, a szorosan vett helytörténet egy országrész, ország történetével fonódik egybe. Ha mondjuk Deák Ferencet vesszük példának, élete első évtizedei kifejezetten Söjtört idézik, ám ez a helytörténeti feladat rögtön ki is tágul, s messze túllép Söjtör határára: a fiatal Deák győri évei alatt a kor egyik legnagyobb tudásával, Fejér Györggyel kerül kapcsolatba, aztán Vörösmarty vallhatja barátjának, s talán már ez a két név is sejteti, hogy az, ami az első pillanatban söjtöri kérdésnek tűnt, az egész magyar szellemi életet átfogja. S ebből már az is következik, hogy a helytörténet nem

valami speciális stúdium, amit bárhol tanítani lehetne, éppen ellenkezőleg, komplex kutatást jelent, hisz bár *helyhez kötött, de a kor egészét akarja megjeleníteni*. S ez fokozottan vonatkozik az irodalomtörténeti kutatásra, mely mindig túlmutat önmagán, s még a nagyobb egységek kizárólagosságát sem engedi meg. A sokat emlegetett „pannon szellemre” gondolok, ami valami közösséget, titkos konfraternitást jelentett egy időben szóhasználatunkban. *Pannon szellem azonban ebben az értelemben nincs*, mert nemcsak Horatius hatott, az udvarházak kedvelt latin auktorai mellett Bécs közelségének szerepét kár lenne figyelmen kívül hagyni. A közvetlen német hatás néha szinte megtréfál bennünket, mert például *Kisfaludy* előidőkből datált regéi közönséges német másolatok, *csupán a helyszínt tette a Balaton a környékére*. S ezzel már ahhoz a ponthoz érkeztünk, amit korábban érintettem: irodalmunk állandóan a világirodalom vonzáskörében élt, provincializmusa, helytörténeti jellege minden valamire való írónál állandó egyensúlyban volt a kor legjobb törekvéseivel. Ez pedig minden helytörténeti kutatás célját is meghatározza. Azt jelenti, hogy nincsenek, nem lehetnek külön helytörténeti feladatok, hisz a magyar irodalom vidéken eresztette gyökereit, de Csekéről vagy Sümegről, Nikláról vagy Szekszárdról *egész Európát be lehetett látni*. Ezért van az, hogy amikor egy-egy hely történetéről beszélünk, rögtön szinte kitágul a látóhatár, s minden hang a világirodalom kórusában zeng: *irodalmunk regionális vetületeiből a legnemesebb törekvések rajzolódnak ki, melyek mindig összhangban vannak azzal, ami itthon és a közös kultúrát jelentő Európában a haladást, a jövőt szolgálta*. S minden hely történetéből csak ennek van jelentősége. Szerb Antal írja, milyen elrettentőek azok az irodalomtörténetek, amelyekben a teljesség kedvéért mindenkit fölsorolnak, s a végén a „jellemzően hajdúnánási írók még” címszó alá is kerül néhány név. Ez a veszély a helytörténeti kutatást is fenyegeti, mert ugyan hol nem írtak verset az emberek? De nem minden vers költészet, nem minden leírt szó irodalom. Persze a rossz költő is lehet fontos tanú, példázhatja a korízlést, a lángész ellen összefogó kisszerűséget, ám ez már nem esztétikai kategória, szerepe is más.

Azzal kezdtem: a magyar irodalom vidékről indult. S ez egyértelműen azt is jelenti, hogy *regionális vetületei mindig az egészet jellemzik, arról mondanak el valami fontosat*. A helytörténeti kutatásnak is ezt kell szolgálnia, különben elmerül a mellékes részletekben, s ahelyett, hogy gazdagítaná, teljessé tenné irodalomtörténetünket, elmossa a határt *érték és talmiság, fontos és jelentéktelen* között. Ha helytörténetről beszélünk, és nem a mennyiség kritikátlan növelésére gondolunk, mert akkor végül valóban eljutunk a „jellemzően hajdúnánási írók” címszóig is. Ezzel azonban nem mennénk sokra. A múlt önmagában és mindenestől nem szent és áhítatot gerjesztő hagyomány, s kutatása nem mennyiségi feladat. Arra van szükség, hogy pontosan kirajzoljuk irodalmunk fejlődését, megértsük, milyen cél vezette, milyen akadályok állták útját, s közelebb kerüljünk ahhoz a csodához, amit hazát, emberséget, jövőt szolgáló irodalmunk jelentett és jelent.

Csányi László

Bor István metszete

Vallomás és tanítás

Beszélgetés Varga Domokossal

1966-ban lett országoshírű íróvá; olyan témából teremtett magas irodalmi értékű „bestsellert”, amelynek ezer a buktatója: megírta az apai lét önvallomását, mely a szülői érzelmeket a gyermekek, fejlődésével kölcsönhatásban ábrázolja és amely „a család” általános érvényű tükörképe. Nem volt első e téren, *Németh László* már utat tört előtte a Lányaaim-mal, de a nagy elődnél is líraibb alkat lévén, tanulmány helyett igazi szépirodalmi művet alkotott, önvallomást, Rousseau-i őszinteséget.

A kézzől-kézre adott mű a Kutyafülek, azóta három kiadást ért meg, ma is „hiánycikk”, az író pedig bármilyen műfajban szólalt is meg — írt szociográfiát, regényt és főleg igen kiváló ifjúsági ismeretterjesztő munkákat —, mindig népszerű maradt gyermekek, felnőttek között egyaránt. Elmélyült tudása, szép magyar nyelve, közvetlen hangja is indokolná ezt a vonzást, mégis több van mögötte: a személyiség ereje, hitele, minden soron átsűrítő szuggesztivitása.

Az emberi lélek dinamikája, mozgalmassága azokból az ellentétekből ered, amelyeken mint szélső pólusokon a személyiség átível, egységbe fogva őket. *Varga Domokosban* egyszerre van jelen az érzékeny idegrendszerű, szomorúságra hajló lírai alkat s az elpusztíthatatlan elevenségű örök kamasz; a játékoskedvű, nyughatatlan gyermek, a sokfelé irányuló kíváncsiságtól hajszolt felfedező és a töprengő, a dolgok mélyére leszálló gondolkodó; ez a sokféleség egyetlen lélekben viaskodik, ez adja műveinek vibráló elevenségét, sokszínűségét, köznapian szólva: izgalmasságát.

Úgy három évtizeddel ezelőtt ismertem meg: népdaléneklésre tanított bennünket, kollégistákat. A hosszú, sovány, borzas fiút, aki óriási hangerővel zendi-

Garas Kálmán felvétele

tett rá minden óra elején az Argyélus kismadár-ra, zeneakadémistának néztük, aztán kiderült, hogy végzett erdőmérnök. Volt később újságíró, rádiós, tíz esztendeig erdészkedett is, végül eljutott a független író szabad életformájához, fölnevelt hat gyermeket és neveli a hetediket (naponta őt egyetemista, egy gimnazista és egy óvodás indul útnak a családi fészekből), közben hol finnül, hol magyarul vált szót a család épp jelenlevő tagjaival, s a kézikönyvek seregével bélelt falak között, kilenc együttélő ember tornyosuló tárgyainak fedezékében hol ének, hol furulyaszó kíséretében — dolgozik.

A pályatévészts használ

Beszélgetésünk kezdetén az évtizedek óta bennem bújkáló kérdés kívánczik elő: — *Miért lett erdőmérnök? Hogyan választja ezt a pályát egy nyelvi, népzenei érdeklődésű, írói tehetséggel megáldott fiatal ember?*

— Nem annyira én választottam, inkább a csarádóm. Egyik unokatestvérem fiatalon halt meg, és én nyurga, sovány természetemmel a korai elmúlás következő jelöltjének, potenciális tébécésnek látszottam. Egészséges foglalkozás, jó levegő — ez lett a jelszó, tehát Sopronba küldtek. Még annyi közöm sem volt az erdőhöz, mint más vidéken az erdőjáró gyerekeknek, hiszen *Kunszentmiklóson*, fátlan alföldi mezővárosban nőttem föl. Belenyugvással fogadtam mégis a családi határozatot, mely — mint később kiderült — keserves erőfeszítésre kárhoztatott: a főiskola tananyaga új fogalmakkal teli, elvont világ volt számomra, kásahegy, amelyen lelkiismeretesen, de kevés örömmel rágtam át magam. S nemcsak a fogalmak világába kellett bele-tanulnom, a sokfelé ágazó tudásanyaggal megküzdennem, mely a talajbiológiától a

vasútépítésig s a légi térképezésig annyi mindent felölelt, de azzal az árvasággal is, amit a számomra idegen, akkor még jórészt német nyelvű város tartogatott.

— *Árvaságában fogódzót keres a lélek.*

— Rajtunk múlik: az otthonos légkört mindenütt megteremthetjük. Barátaim főiskolai folyóiratot szerkesztettek, *Bástyánk* címmel, ez közölte első írásaimat. Magam az ifjúsági körben a kulturális ügyeket intéztem, s csakhamar összebarátkoztam *Csaba József* tanárral, Németh László barátjával, a népi írók hívével és másokkal, akik megerősítették bennünk, fiatalokban az érzést: a magyar műveltség őrei vagyunk itt a nyugati határszélen, a nagy német birodalom torkában. Akkor, a második világháború idején Sopront nem ok nélkül láttuk erősen veszélyeztetett városnak.

— *Mindez csökkentette az idegenséget. De adott-e perspektívát?*

— Nekem nem. Pályatévészett ember voltam, aki becsülettel végezte munkáját, de céltalanul. Nem tudtam, hová vezet az utam, csak azt éreztem, hogy az erdőmérnöki pályára nemigen. Ezért nem kértem állami ösztöndíjat sem, hogy le ne kösssem magam, pedig elég szűk koszon éltem, hisz ami pénzem volt, azon is inkább könyveket vásároltam. A nehéz stúdiumok ellenére sokat olvastam ebben az időben, és tanítottam is: finn nyelvet az evangélikus liceumban. Finnül még 16 évesen kezdtem tanulni, egy kinn töltött nyár és a szenvedélyes „rokoni” érdeklődés eredményeként.

— *Valamilyen hasznót mégiscsak hoztak ezek az „elpazarolt esztendőik”. Ha mást nem, az erdő szeretetét.*

— Ez is csak jóval később ért meg bennem. Hanem a haszon más volt: megszoktam a főiskolán — mely valójában a Műegyetem soproni kara volt — a fegyelmezett szellemi munkát. Mérnöki aggyal, matematikán edzett, egzakt gondolkodással dolgozom ma is. Ott és akkor szoktam rá, hogy szigorú logikai munkával tegyek mérlegre mindent, hogy a lényegyet keressem a dolgokban, az érvényességet, a pontosságot, a törvényszerűséget. Merész kirándulásaim más tudományágakba ezen a gondolkodáson alapulnak.

Tanítva tanulunk

— *Például a történelemben. Érdeklődése nyilván találkozott a kiadó kívánságával, így született meg a késő középkor hazai történetéről írott munkája.*

— A *Magyarország virágzása és romlásá-t* még aránylag egyszerűbb feladat volt megírnom, bár ebben sem csak a közismert események közérthető elbeszélésére törekedtem, hanem önálló véleményalkotásra, eredeti műre, természetesen a szaktudomány legújabb — és ma is érvényes régebbi — kutatásaira támaszkodva. Lehet, hogy az elmondottak néhány évtized múltán részben elavulnak, de mai ismereteink szerint legyen „naprakészen modern” a munka. Izgalmasabb volt azonban számomra az épp megjelenőben levő *Ős napkelet* megírása. *In statu nascendi* — mindenben a dolgok születése izgat — akartam meglesni az írott emberi történelem kezdeteit, ezért vállalkoztam rá, hogy bár sem történész, sem keleti nyelvész nem vagyok, és magyarral elérhető forrásokból sem volt elég merítelem, mégis megírom a fiatalok számára az ókori Kelet népeinek történetét.

— *„Tanítva tanulunk.” Saját kíváncsiságának kielégítése közben tanítja az olvasót és ébreszti föl kíváncsiságát. Nem erről van szó?*

— De ilyesmiről. Némi öngúnnal úgy is mondhatnám: vak vezet világtalant. Vagy ha ép szemmel is, de gyakran olyan területeken kalauzolok másokat, ahol magamnak is meg kell tanulnom a járást. S ez nemcsak az ismeretterjesztő könyveimre vonatkozik. *Herman Ottó*-regényemet is hosszadalmas könyvtári, folyóirat-tári, levéltári kutatómunka előzte meg, hisz a jó öreg igazi polihisztor volt, foglalkozott pókokkal, halakkal, madarakkal, az ősi magyar halász- és pásztorélet tárgyi és nyelvi emlékeivel, régészettel, jellemtanával, politikával, pokolgép-gyártással és még sok minden mással. De még erdész-könyveimet, az *Erdőkerülőben* című irodalmi szociográfiát, sőt a gyerekeknek szóló *Erdei esztendő-t* sem csak a kisujjamból szoptam: a saját élményeimet, tapasztalataimat összevettem másokéival is, nehogy valamilyen tévedni találjak.

Magánügy — vagy propaganda?

— *A tanítás szándéka bizonyára a családban leli kezdetét. És itt, ha megengedi, visszakannyarodom kérdésemmel a Kutya-fülűk-hez. Ahogy az egyes fejezetek dátumait nézem, a könyv elég sokára jelent meg.*

— Hat évig vártam rá, hogy kiadják. A Szépirodalmi azzal küldte vissza, hogy magánügy, amit megírtam benne. Nem tartozik az olvasókra. A Magvető végül elfogadta — még hálás is vagyok, hogy a lektorok hozzáírták a könyvhöz az eredetileg hiányzó két utolsó fejezetet —, de a kiadás ott is elég lassan ment. Holott én

éreztem, tudtam, hogy ezzel a könyvvel váltam tollforgatóból írónyi íróvá, ebben jutottam el a részizagságoktól a teljes igazságig, az általános érvényű mondanivalóig. Hisz amit a gyerekeimről elmondtam, az minden gyerekre érvényes, s amit önmagmról, abban minden apa magára ismerhet.

— *Ezért lett olyan sikeres a könyv. Más családok mintegy tükörbe nézhetnek általa, s meg is nyugodhattak: a nevelés kisebb-nagyobb nehézségeiben a tipikusat ismerhették föl, azt, amitől nem kell túlságosan megijedniük. De hogyan született a mű? Együtt a gyerekekkel?*

— Amikor a gyerekeim megszülettek, nem kerestem bennük irodalmi tárgyat és élményt. Talán soha meg nem írtam volna a Kutyafulűeket, ha 1957-ben el nem szakít tőlük a kényszerű távollét, s nem kell őket magam mellé képzelnem. Ez a muszáj-messzeség adta a megrendülést, amiből a mű létrejött.

— *A Kutyafulűek, ha nem ennek szánta is, jó értelemben vett propaganda. Mások akkoriban vitatkoztak a népesedésről, Varga Domokos bepillantást engedett a nagy család életébe.*

— És volt, akit elijesztett a több gyerektől, volt akinek kedvet csinált. Ez már nem rajtam állt. En ezt a könyvet nem érzem eleve propagatív hatásúnak, hisz a gondokat, a terheket, fájdalmakat sem hallgatja el. Bár a harmónia talán mégis uralkodik benne, a diszharmóniák felett is. Megmutatja, hogy az árva emberi léleknek milyen menedéke a család, a gondok és a bajok hogy teremnek boldogságot, ha nem is felhőtlen.

— *Lesz-e folytatása?*

— *A Kamaszkrónika olyasféle volt...*

— *...de a Kamaszkrónika inkább a saját ifjúságáról szóló önvallomás.*

— Persze, mert a gyerekeimet ebben már nem adhattam úgy ki a világnak. Hogy a kicsikorukról mit írtam, az nem nagyon zavarja őket, mert egy serdülő sem érzi magát azonosnak a gyerekkori énjével, a kamaszkorival azonban haláláig azonos marad az ember. Ezért nem tárhattam a nyilvánosság elé az ő kamaszkodásuk féltve őrzött titkait — ez az ő magánügyük. A magaméit vásárra vihettem, elvégre az írói mesterség ezzel jár. De nem is olyan fontos, hogy kiről szól a könyv, ha egyszer nemcsak a benne foglalt dolgokkal hat, hanem az általa keltett képzeletársításokkal is. Ha az olvasó akarva-akaratlanul saját emlékeire ébredt — amint ez sokakkal megtörtént —, akkor már elértem a céloim. Főleg, ha sikerült olyan indítást adnom, hogy ne csak eseményekre, színhelyekre, hanem gyerekkori, kamaszkori lelkiállapotaira is pontosan visszaemlékezék valaki.

— *Gondolom, éppen ez a nevelés legfőbb titka. Csak aki emlékszik a maga volt érzéseire, tudja beleélni magát gyermekének lelkivilágába, tud közös nyelvet találni vele. A sok félresiklott nevelési törekvés talán ebből a memória-hiányból, vagy inkább empátia-hiányból, a beleérző képesség nélkülözéséből ered.*

— Igen. Ha valamilyen szempontból nevelési szempontúknak, vagy inkább hasznosnak lehet mondani ezeket a könyveimet, akkor talán ezért: emlékezni és megérteni tanítanak.

A szuper-egyke

— *De van a Varga családban egy új jelenség is, egy néhány éve született kicsi-lány: Varga Julcsa. Mint nevelési kérdés is érdekes: sok testvér közt növe egyke, akit a kisebbik néniától is 14 év választ el. Nyolc felnőtt ember közt valójában ő az egyetlen gyerek. Olvasunk-e róla?*

— Öröla magáról személy szerint nem nagyon. Megírom, hogyan rontjuk egye-sült erővel? Hisz magam is úgy vagyok vele: várjuk ki a végét. Hátha mégis jóra-való, derék nőszemély válik ebből a szuperegykéből. De az ő korosztálya — s helyel-közzel saját maga is — *Költyökköstolgotó* c. Kosmosz-kiadású könyvemben megje-lenik majd. Születésének friss élménye, hatása a családra, ránk szüleire: még oly elevenen él bennem, hogy bőven van mit megírnom az egy-két éves kicsigyerekekről, akik az első hónapok kényszerű hentergése után kibújnak a pólyából, megteszik az életbe első lépéseiket. Még egy könyvem készül, régi tartozás. Már jó két éve, hogy szerződést kötöttem a Kossuth kiadóval egy igazi „propaganda” mű írására *Fészkek és fiókák* címmel, azt kellett volna ábrázolnom benne, hogy alakul ki a család, mint közösség, kezdve két ember testi-lelki összekapcsolódásán. De hát én nem vagyok elméleti író, és a Rousseau-i őszinteségnek is van határa. Mégis rájöttem a megoldásra: kivetítem mondanivalómat más környezetre; leveleket írok egy saját sorsú valaki-nek, azokban közlöm vele és a világgal, amit a témáról tudok.

— *Mint Mikes Kelemen az édes néniével?*...

— En inkább az édes húgommal. Fiataloknak, házasulandóknak szánom a könyvet, *Levelek Évához*, ez lesz a címe. De ebben sem állítom, hogy biztos boldogság

a szülők számára a több gyerek. Embere és asszonya válogatja, ki érzi nagyobbak a terhet, ki az örömet. Hanem hogy a gyerekeknek jobb, ha több testvérük van, azt biztosan állíthatom. Ebben az elidegenülő, elárvult világban a testvér a legnagyobb ajándék. Akkor is, ha játszótárs, akkor is, ha veszekedő, sőt verekedő partner. A nagyobb családi közösségben még beszélni is jobban megtanul a gyerek, önállóbb lesz, sokféle gondolat vibráló-serkentő hatását érzi, és mivel jobb a gyermek-felnőtt arány, szülei is könnyebben maradnak meg derűsnek, fiatalnak.

A felfedezés öröme

— Aki ennyit foglalkozik a gyermeki lélekkel, s ennyit tanítja könyvein keresztül az olvasó fiatalokat, az tulajdonképpen egy tanárt is őriz elmulasztott lehetőségeinek mélyén. Hogyan látja a mai fiatalok életében a tanulás és olvasás kölcsönhatását? Mennyit ad az iskolai tudáshoz az önálló ismeretszerzés, az olvasás?

— Valóban tanár szerettem volna lenni, de rossz tanár lettem volna, a tanterv ellen folyton lázadó, a szabadon szárnyaló gyermekkíváncsiságnak könnyen engedő, elkalandozó. Ezért jobb is tán, hogy könyvekkel nyitogatom a gyerekek esztét, szemét, s így élem ki a belém rekedt pedagógiai ambíciókat. Az ember kíváncsi lényként érkezik a világba, és folyton új felfedezésekre vágyik. Az iskola viszont, kénytelen-kelletlen tananyagot sulykol a fejébe, s ezzel felfedező lendületét könnyen letöri, kíváncsiságát unalomba fojtja, bár egy-egy jó tanár rengeteg sokat tehet ez ellen. Nekem több kitűnő tanárom is volt, például a történelmi stúdiumokra is már a gimnáziumban kaptam rá — mielőtt még elvitték volna meghalni a háborúba — a sokunk számára feledhetetlen ifj. Miklóssy János tanár úr. De az iskolai tanulás nehezen tágítható kereteit sokszor mégis inkább a könyvek törlik át. Az önálló felfedezés örömét a könyv adja meg, s ez az öröm a diák iskolai létére is hat, arra serkenti, hogy felfedezéseit elmondja, szellemi társakra leljen, s kis művelődő közösségeket hozzon létre. Egysszóval aki megőrzi azt a kisgyerekkori képességét, hogy minduntalan rácsodálkozzék a világra, az élet különféle jelenségeire, az nem unatkozik az iskolában sem. Ha ismeretterjesztő könyvet írok, nem iskolán kívüli „gyermek-népművelés” a célom, hanem sokkal inkább ennek a kielégíthetetlen kíváncsiságnak a költögetése, ébrentartása.

— Néha nem kis megrökönyödést okoznak az iskolában az olvasó gyermekek kérdései. A 45 perces órakeretbe bajosan férnek be. De akkor is sokat érdek, s a jó tanár időt és módot talál a válasza.

— A Kutya-fülekben én is idéztem néhány ilyen kérdést. Például: „Mi lett volna, ha az ember nem abból a majomféléből, hanem az oroszlánból fejlődik? Akkor most sokkal erősebbek volnánk?” „És most már nem fejlődnek emberek?” „Mi lett volna, ha nem az európaiak fedezik fel a világot, hanem minket fedeznek fel az indiánok, vagy a kínaiak, japánok?” „Aki a világon régen a legerősebbek voltak, azok mért lettek gyöngébbek? Miért mindig más a legerősebb?” — És így tovább. Én mindig örültem az efféle kérdéseknek. A szellemi fejlődést nem a dresszúra hozza meg, hanem ezek az önkéntes agymozdulatok.

— Ismeretterjesztő műve is van készülöben?

— Van. Egy vidám nyelvművelő könyv, nagyobb gyerekek számára, pontosabban: „Egyszerű módszerű, korszerű köszörű, éles eszű, de életlen nyelvű honfiak és honleányok használatára, röviden: NYELVKÖSZÖRÜ.” A nyelvészkedés izgalmát igyekszik fölkelteni a fiatal olvasókban, hogy érezzék: milyen öröm jól köszörült nyelvvel hozni mások tudomására mondanivalójukat, vagyis találóan és érzéketesen beszélni.

— Remélve, hogy a gyermekkönyvtárakban rövidesen ennek a korszerű nyelvköszörülésnek is tanúi leszünk, megköszönöm a beszélgetést.

Bözöky Éva

M Ű V E I

- Megújhodó magyar tájak. 1952. Népszava
Edes hazánk. 1954. Népszava
Ipiapacs. 1964. Magvető
Kutya-fülek. 1966. Magvető (új kiadások: 1967. Magvető; 1973. Móra)
Herman Ottó. 1967. Móra
Magyarország virágzása és romlása. 1970. Móra
Népek kenye. 1970. Móra
Erdőkerülőben. 1970. Szépirodalmi (Magyarország felfedezése)
Kamaszkrónika. 1971. Kossuth
Fiúkfalva. 1972. Móra
Erdel esztendő. 1973. Móra

Kiállítás a magyar könyv 500 évéről

A jubileumi kiállítás rendezői arra törekedtek, hogy eredeti emlékekben is szemléltethető legyen könyvkultúránk kibontakozása. A Magyar Nemzeti Múzeumban rendezett kiállítást az Országos Széchényi Könyvtár dolgozói hozták létre közösen a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésével és a Nyomda-, a Papíripar és a Sajtó Dolgozóinak Szakszervezetével.

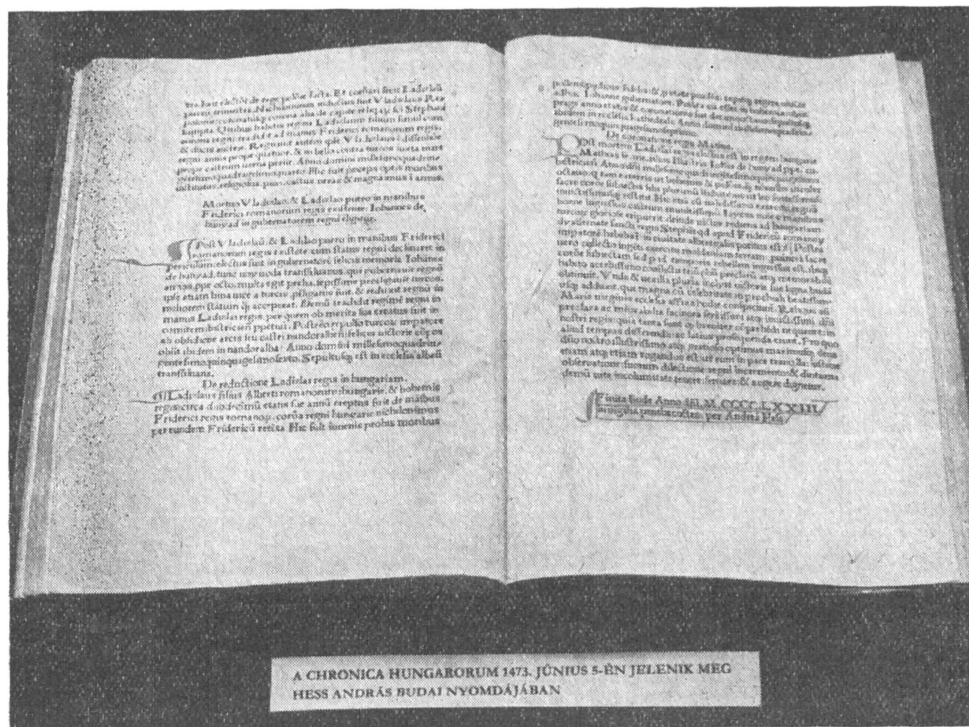
A kiállítás egyrészt a korábbi századok, másrészt a felszabadulás utáni idők fejlődését bemutató részekből áll. Az első rész hármas tagolódású: 1. Könyvnyomtatásunk kezdete az első évszázadok során (1473—1711); 2. Könyvkiadásunk 1712 és 1849 között; 3. A polgári korszak könyvtermése és sajtója 1850-től 1944-ig. A második rész: A magyar könyv a felszabadulás óta és Könyvtáraink és nyomdaiparunk fejlődése.

A Rómából Budára hívott Hess András a *Chronica Hungarorum* után ugyancsak 1473-ban Basilius Magnus (Nagy Szent Bazil) és Xenophon egy-egy művét tartalmazó kötetet adott ki. Ezután évtizedekig nem dolgozott könyvnyomdász az országban. Csaknem háromszáz könyvet nyomtattak ki viszont külföldön

Magyarország számára, illetve az Európa-szerte olvasott magyar írók műveiből.

A magyar művek kiadására berendezett első sajtót Erdősi Sylvester János kezdeményezésére Nádasdy Tamás országbíró alapította *sárvár-újszigeti* birtokán. Itt jelent meg 1541-ben a Magyarországon nyomtatott első magyar nyelvű könyv, az *Új Testamentum*. Buda török megszállása után az olvasókat a kolozsvári és a debreceni nyomda látta el magyar könyvekkel. A reformáció eszméit terjesztő vándor nyomdák üldöztetésük, anyagi nehézségeik ellenére is olyan tipográfiai remekeket adtak közre, mint Huszár Gál énekeskönyve (Komjáti, 1574) és a *Vizsolyi Biblia* (1590).

A gazdagon illusztrált, művészi kötésű nagyszombati kötetekkel szemben a protestáns kiadványokon főként csak a hosszadalmas cím tipográfiai elrendezése utal az uralkodó barokk korizlésre. A protestáns sajtók közül a gyulafehérvári és a sárospataki fejedelmi nyomda, valamint az ország könyvtermésének húsz százalékát előállító löcsei nyomda tűnik ki nyomtatványainak tartalmi és alaki értékeivel. *Tótfalusi Kis Miklós* Amster-

Landerer és Heckenast nyomdagépe
Bojár Sándor felvételei

damban tanult. Ott nyomtatott „Aranys Bibliá”-ja és zsoltárkiadása után hívták haza Kolozsvárra. Kilenc év alatt több mint száz hasznos és olcsó könyvet hozott forgalomba. A kezdeményezéseit támadó vadakat utasította vissza Ment-ségében.

A török hódoltság alatti magyar és német nyomdák majdnem mind olyan helyen működtek, amelyek ma már nem tartoznak hazánkhoz.

Az ország nyomdái között a XVIII. század első felében a nagyszombati egyetem nyomdájának jutott a vezető szerep. Kiadványainak azonban több mint fele latin nyelvű volt.

A XIX. század első évtizedeiben a magyar művelődési viszonyokat a politikai téren elfojtott, de a szellemi életben érvényesülő liberális eszmék és a magyar nyelv megújításáért vívott harc jellemezték. Nagyon fontos tény volt, hogy Pest a magyar irodalmi és tudományos élet és egyben a könyvkiadás központjává vált. A vezető szerep a jezsuitáktól állami tulajdonba vett és Budára telepített Egyetemi Nyomdáé és a pesti Trattner-nyomdáé lett, valamint a Landerer és Heckenast cégé és a könyvkereskedőből lett neves kiadóé, Emich Gusztávé.

Az 1848. március 15-e megszabadította a sajtót és a könyvkiadást a cenzúráról. Gyors egymásutánban a nyomdák egész sora létesült. Megindultan állunk meg a Landerer és Heckenast műhelyből származó sajtó előtt, amelyen a Nemzeti dal és a tizenkét pontot kinyomtatták.

A Bach-korszakban szűkös és fojtó volt a szellemi élet. „Az ifjúság legszebb szakát — írta Gyulai Pál — mély honfímban éltem át.” 1867 után a nyomdászat és a könyvkiadás nagy fejlődésnek indult. A magánvállalkozást a nagytőkével rendelkező részvénytársaságok, mint az Athenaeum vagy Franklin Társulat vették át. A jobb, nagy teljesítményű nyomdai gépek lehetővé tették a tömegtermelést.

A XIX. század második felében néhányan megteremtették a könyvművészet archaizáló stílusát, majd kibontakozott a hajdani kézműipari ízlést megújító nyomtatás (Kner, Tevan).

A nyomdászat gazdasági fejlődése a nyomdászok számának és társadalmi tudatának növekedését is magával hozta. A szervezett nyomdászok fontos szerepet játszottak a munkásmozgalomban, majd az 1918–19. évi forradalmakban.

*

A könyvnyomtatás fejlődését a kiállítás általában eredeti nyomtatványokkal szemlélteti. A tárlókban és vitrinekben a fontosabb műhelyek termékei és a magyar irodalom nagyjainak első kiadásai láthatók Hess András nyomtatványaitól kezdve a híres *gyomai* Kner nyomda kiadványaiig. A kiállításon bemutatott művek a könyvkötészet és könyvillusztráció művészetének fejlődését is szemléltetik.

A kiállítás *Könyvtárak—olvasók* c. része bemutatja a régi közművelődési könyvtárakat és a maiakat, a tudományos és a szakkönyvtárakat, az olvasómozgalom adatait. A könyvtári hálózatok átfogják az egész országot. Minden településen és valamennyi száz főnél többet foglalkoztató munkahelyen működik közművelődési könyvtár. Összesen 8720. Az ország minden ötödik lakosa beiratkozott olvasó, a közművelődési könyvtárakban összesen 2 253 275. Az 1935 tudományos és szakkönyvtár közül a 600 legnagyobb több mint 230 000 beiratkozott olvasót, 2 700 000 látogatót és csaknem 5,5 millió kölcsönzött dokumentumot tartanak számon egy-egy évben.

Mindez a magyar könyv 500 éves múltja után eljövendő századok közműveltségének és közízlésének megkapó jövőjét is ígéri.

A kiállítás pompás kivitelű kalauzát az Országos Széchényi Könyvtár adta ki.

Katona Jenő

Varga Rózsá — Patyi Sándor: A népi írók bibliográfiája

1920 — 1960

A szakbibliográfia nem könnyű műfaj. Különösen, ha olyan „szakba” nem sorolható témáról készül, mint a népi írók mozgalma. Irodalmi, politikai, ideológiai, társadalmi indítékok keveredtek ebben és ezeknek megfelelő művek, meg egymástól felfogásban is nagyon különböző írók tevékenysége. Mindenképpen a 20. század egyik legjelentősebb — ha nem a legfontosabb — magyar szellemi mozgalmának számbavételére vállalkoztak a szerzők és a munka gondozását ellátó MTA Irodalomtudományi Intézete. A téma választásáért és a több mint 80 nyomtatott ivnyi cimanyag összehordásáért csak dicséret illeti őket. Ha a siker mégsem teljés, abban nagy része van a *téma nehezségének*.

Nagyon nehéz, szinte lehetetlen századunk magyar szellemi életéből elkülöníteni, kívágni egy szeletet. A népi írók mozgalma, annak szereplői ezer szállal kapcsolódtak a szellemi élet egészéhez. Víták és válaszok, vélemények és csoportosulások kötik őket másokhoz, nem egyszer az ellentétes póluson állókhoz a legszorosabban. Az irodalom- (vagy a társadalom- és politika-) történetben meghúzhatók a határok, a metszésvonalak, de bibliográfiában nehéz elhagyni akár egy cikk címeírását is, ha a teljes kép megrajzolásához akar segítséget nyújtani. A vállalkozás dilemmája abban rejlik, hogy olyan elemzéshez, *szintézishez kell alapul szolgálnia*, amelynek léte feltétele lenne magának a bibliográfia elkészítésének. Kik tartoztak e mozgalomhoz (Móricz Zsigmond pl. nem, de lapja a Kelet Népe igen), mik voltak az előzményei (a bibliográfia sokat feltár, de Gunda Béla még egy sort tesz melőlük a Magyar Tudomány 1973/4. számában), csak a legfontosabb olyan problémák, amelyeket a kellő történeti elemzés hiányában a szerkesztőknek kellett megoldaniuk. Az *úttörők bátorsága* az övék, és ez indokolja a hosszú, helyenként túl-magyarázó előszót. A határesetekben, a problematikus kérdéseknél egyébként — helyesen — azt a megoldást választották, hogy *inkább többet vettek fel, mint kevesebbet*: a későbbi értéklőre bízva a válogatást. A teljesség kritériumának — amely minden ilyen vállalkozásnak elengedhetetlen feltétele — mégis csak korlátozottan tudtak megfelelni. A mondot-

takból — meg szerkesztési elveikből — következik, hogy művük a 20. századi magyar irodalom egész sereg jeles alakjának életmű-bibliográfiáját is tartalmazza az adott időhatárok között. Az olyan személyi bibliográfiák, mint például a közelmúltban megjelent, *Juhász Gézáról* szóló bibliográfia, teljesebbek lehetnek, de ebből sem maradhatott volna ki pl. *Illyés Gyulának* Balogh Józseffel és Keresztury Dezsővel közösen írt és 1944-ben különnyomatban is megjelent „Hírünk a világban” című cikksorozata, vagy 1956-ban — igaz sokszorosítva — 3 nyelven közreadott előadása „A költészet egyetemességéről”. Az ikonográfiából pedig hiányzik Illyés 1956-os fényképe a Kézfogások című kötetből. Vitatható az a megoldás is, hogy Kovács Imrétől és Szabó Zoltántól csak idehaza publikált műveiket szerepeltetik; 1947 után, az emigrációban írtakat — kevés kivétellel — nem. Pedig pályájuknak (de bizonyos fokig a mozgalomnak is) épp úgy szerves részét alkotják ezek a művek, mint itthon maradt társaiknak a felszabadulás után írt könyvei, cikkei. További kétségeket kelt a teljességet illetően a bevezetés néhány megjegyzése: a napilapokat korlátozottan dolgozták fel, *Tamási Aronról* csak a magyarországi publikációkra nézve ígérnek a többi íróval egyenrangú bemutatást. A 17. oldalon a mozgalomra vonatkozó összes *íráss* anyagot ígéri, de a 19-en „bevallják”, hogy a levéltári és kéziratári fondokat (pedig e harcos mozgalomról sok mindent rejtegethetnek a bírósági, belügyminisztériumi levéltárak) nem tartalmazza a kötet.

A gyűjtött anyag rendszerezése legalább akkora gondot adott — nagyrészt ugyanazon okokból — mint összeszedése. A túlzottan nagy rend akarása, a valóban összetett mozgalom valamennyi rész-kérdésének már a bibliográfia szintjén szándékolt megoldása sok következtetésre vezetett, és már-már a bibliográfia eredendő célját: a feltárást, az anyagban való könnyű eligazodást veszélyezteti. Egy *kezdésből bonyolult*, a bibliográfiai munka bevált fogásait és fogalmait következetesebben alkalmazó módszer talán eredményesebb lett volna. Az első két főfejezet a népi írók műveit és a rólu-
luk szóló irodalmat tartalmazza, tehát tu-

lajdonképpen személyi bibliográfiák sorozata, de — nem tudni, mi okból — kétértelmű. A kutatót a művel együtt érdeklí annak visszhangja, ezért célszerű lett volna megmaradni a bevált gyakorlatnál: *rögtön a mű után szerepeltetni a róla szóló írásokat*.

Az I. fejezet további bontása arra mutat, hogy a szerkesztők tudatosan az életművek sokoldalú bemutatására törekedtek. E szempontból a legfontosabb a „kiadások” szóval jelölt alfejezet. Nem tudni, mit takar e fogalom, mi tartozik ebbe a fejezetbe. A bevezető és a tartalomjegyzék szerint az önálló kiadások, szépirodalmi művek, műfordítások, szerkesztések, válogatások, sajtó alá rendezések, míg a következő, „közlések” alfejezetbe a versek, elbeszélések, műfordítások és publicisztikai cikkek. A „politikai vagy más szakjellegű írások” a mozgalomról szóló rész megfelelő fejezetéhez kerültek. Nem beszélve arról, hogy a nem, vagy nem csak szépirodalmat művelő szerzők (*Erdei Ferenc, Veres Péter*) nem irodalmi célú műveit mégiscsak (helyesen) a „kiadások” fejezet sorolja fel, az egyes szerzőkön belül is sok a következetlenség. Illyésnek a „Honfoglalók között” című riportsorozata, kiáltványa „a parasztság művelődése ügyében”. Erdeinek „A magyar társadalom” című Kolozsvárott 1945-ben megjelent füzeté, Veres Péternek „A protestantizmus és politika” c. munkája nem itt, hanem néhány száz oldallal hátrább a „mozgalom” megfelelő fejezetében szerepel. A teljes életmű bemutatása azt követelné, hogy a szerző valamennyi műve egy helyen, időrendben kerüljön felsorolásra.

A kronológia — amelyet a bevezető fő rendezési elvnek tekint — a III. „Mozgalom” fejezetben is csak másodlagosan érvényesül. Itt az elsődleges egy, az ETO-hoz lazán kapcsolódó szakrend és ezen belül az időrend. Ez a felosztás indokolt és elfogadható, hiszen a mozgalom különböző kérdésekről vallott nézeteinek fejlődését szemlélteti. A szakcsoportok megválasztása több problémát vet fel, de ezek megint csak a mozgalom

összetettségéből adódnak. Így például „A mozgalom kialakulása, élete. Program-cikkek, viták”, valamint „A mozgalom politikai, szervezeti élete” alfejezetek sokkal szorosabban összefüggnek, mint szerkezeti helyük mutatja. Eppen ezért sok közöttük az átfedés. Mi több: „A népi írók irodalmi irányzatáról általában” c. alfejezet is — a benne levő anyag tanúsága alapján — inkább ebben az összevont fejezetben lenne a helyén, mint a II. főfejezet végén. Rendszerezési szempontból a legsikerültebb a IV. főfejezet, amely az előzményekkel és a rokonmozgalmakkal foglalkozik.

A sok átfedés, meg a gazdaságos helykihasználás és a könnyebb keresés miatt célszerű lett volna a bevált *tételszámozást alkalmazni*. Vagy ha a nagy cím-anyag miatt ez kivihetetlen volt, az oldalszámozás helyett legalább hasábszámozást adni. Az alkalmazott megoldás amelyhez még a sűrű sedés is járul, *nagyon megnehezíti a visszakeresést*. Hozzánk korban viszonylag közelálló irodalomról van szó, mégis sok a feloldatlan betűjel és álnév. Legalább az olyan közismerteket kellett volna megadni, mint pl. azt, hogy a Haladásban megjelent Kultúrbotrány! c. cikk A. G.-je Antal Gábort jelöli (768. oldal), hogy Márkus László készítette a történészek népi vitájáról szóló M. L.-lel jelzett összefoglalót (479. old.) stb. Néhány esetben azonos cikkről két különböző annotációt adnak (vö. Veres Péter ugyanazon cikkét a 698. és a 787. oldalakon). A szerkesztők tíz évig tartó munkája nem volt hiábavaló. Az elmondottak ellenére is hasznos kézikönyvet hoztak létre. Bibliográfiájukat nem nélkülözheti senki, aki a 20. század magyar irodalmát, történelmét, politikáját, társadalmi fejlődését stb. tanulmányozni akarja. Nagyon sok tudományág szakemberének adtak munkaeszközt. Egy — jellegéből következően — összetett és szerepét tekintve igen fontos mozgalom hívebb feltárásához készítettek kulcsot. (1972. Akadémiai Kiadó 940 l. 175 Ft.)

Kiss Jenő

HONISMERETI HÍRADÓT ad ki a Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága. Az 1—2. összevont szám elé *Ortutay Gyula* írt beközönlőt. A tájékoztató kiadványnak az a célja, hogy országosan ismertté tegye a megerősödött mozgalom helyi csoportjainak, helyi vezetőinek érdemes munkáját, továbbá, hogy kapcsolatot teremtsen az országban öntevékenyen megindult helyismereti tevékenység sokféle fajtája között. A szervező szerepet betöltő folyóiratnak ott van a helye a könyvtárak polcain is, mivel a könyvtárak — más intézményekkel együtt — szintén bázisai a helyismereti mozgalomnak. A kiadvány kéthavonként jelenik meg, s rovataiban helyet ad a mozgalom időszervi feladatairól való tájékoztatásnak, beszámol országos megmozdulásokról és a helyi eseményekről, számon tartja a megjelent honismereti kiadványokat. Külön bibliográfia rovatot is rendszeresített, s az első számban Csomor Tibor Magyarországi című honismereti bibliográfiájával foglalkozik.

Csomor Tibor: Magyarország

Bibliográfia készítése a tudós szerkesztő munkák közül bizonyára a legnagyobb áldozatvállalással és lemondással járó feladat. A bibliográfus mások helyett fáradozik, munkája egyáltalán nem látványos, eredményéről — az elkészült bibliográfiáról — csak néhány szakmai folyóirat közöl ismertetőt; általában „nem dülnek” igényes elvi viták körülötte. Csomor Tibor *Magyarország* című honismereti bibliográfiája is „csendben” jelent meg, de könyvtárosok, helytörténészek és amatőr honismereti kutatók boldogan nyúltak utána, hogy a régóta nélkülözött kalauzt segítségül hívják. Magam is mint a honismeret egyik művelője, csendes meglepődéssel vettem tudomásul, hogy ez a bibliográfia „végre” megjelent. Azonnal szolgálatba is állítottam — s mint az ember frissen szerzett autójával tené —, kipróbáltam, mit tud a gyakorlatban. Feljegyzéseim nem akarják a bibliográfiát ismertetni — hiszen használói már jól ismerik —, hanem *a használat során felmerült* aggályaimat szeretném közölni, akár vitára serkentve, akár tanulságot. Az anyag részleteivel kapcsolatos megjegyzéseim is elsősorban az általam alaposabban ismert szakirodalom körébe vágnak.

A bibliográfia ismertetői felsorolták e mű erőnyeit, melyeket a gyakorlat igazolt. *Úttörő vállalkozás* a felszabadulás utáni bibliográfiai irodalomban, hiszen a szükséges előmunkálatokat a tájegységi, megyei honismereti bibliográfiák még csak elszórtan végezték el. *Méretei* ennek ellenére *imponálóak*: több mint 10 000 tételét majdnem 2000 földrajzi név és fogalom köré csoportosítja. Felvett anyagát a sokoldalúság és a műfaji gazdagság jellemzi, hiszen a néprajz, földrajz, természet tudomány stb. területéről a riporttól a monográfiáig rengeteg tanulmányt, cikket is felölel. A szerkesztő kb. 250 periodikát dolgozott fel, köztük olyanokat is, amelyek a Magyar Folyóiratok Repertóriumában sem szerepelnek. Anyagát erősen válogatta, s így jórészt kimaradtak a fontoskodó című, de semmi lényeges információt nem tartalmazó írások, amelyek áradatában a gyanútlan összeállító elveszhetett volna. Csak üdvözlölni lehet a minden igényes bibliográfiában fellelhető *analitikus feldolgozási módszer*, az annotációk alkalmazását, a rejtett bibliográfiák következetes feltárását, és az elemző leírással feldolgozott műveknél a lapszám megadását.

Csomor Tibornak a könyv bevezetőjében írt soraiból kiderül, hogy bibliográfiájával irodalmi eligazítást szeretne nyújtani a helytörténészeknek, krónikaíróknak, a néprajzi anyagok és a mun-

kásmozgalmi hagyományok gyűjtőinek. Azt hiszem, hogy a használók körének ilyen kiterjesztése okozza azt a felemésztést, hogy komoly igényeket kielégítő művek társaságában szájbárogós ismétlések vannak, a szerkezet a szakembernek kusza, az amatőr honismereti gyűjtőnek és kutatónak bonyolult. Úgy vélem, hogy célszerűbb lett volna az összeállításnál a múzeumok, könyvtárak és levéltárak tudományos munkatársait, a *helytörténészeket és a tájékoztató könyvtárosokat* figyelembe venni, és csillaggal vagy más más jellel jelölni azokat a tételeket, amelyek az amatőröket igazítják el.

A bevezető ugyan megemlíti, hogy a bibliográfia csak a többivel együtt használható, mégis nagy hiányosságának tartom, hogy *kimaradtak* belőle olyan fontos munkák mint *Kosáry Domonkos és I. Tóth Zoltán* történeti bibliográfiái, a Mezőgazdasági Múzeum kiadásában megjelent magyar *mezőgazdasági szakirodalmi könyvészet*, a *Magyar geodéziai irodalom 1498—1960* stb. Nem találok a honismereti kutatásban oly kitűnően használható kiadványokat, mint Endrei Walter: *Magyarországi textilmanufaktúrák a 18. században*. Bp. 1969., Varga János: *A jobbagyfelszabadítás kivívása 1848-ban*. Bp. 1971., Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában. 1. köt. Dunántúl. Bp. 1970., H. Takács Marianna: *Magyarországi udvarházak és kastélyok (XVI—XVII. század)* Bp. 1970., Schram Ferenc: *Magyarországi boszorkányperek 1529—1768*. Bp. 1970. 1—2. kötet stb. Bizonyos szakterületeket mellőzött a szerkesztő: például a jog, sport, egyházak, könyvtárak stb. tárgyköreit. Nincs tárgyszava az oktatásnak, a politikai életnek, történelemnek stb. sem.

Győr-Sopron magyénél nem találtam a Győri Állami Levéltár fondjainak jegyzékét (Bp. 1963.), (a Vas megyei Levéltáré szerepel a könyvben!), Sándor Pál: *A parasztbirtok történeti statisztikai vizsgálata Moson megyében* (Stat. Szle. 1968. 4.) és Vörös Antal: *A belterjes gazdálkodás és az állattenyésztés Moson megyében 1896—1914.* (Agrártört. Szle. 1964.) című alapvető tanulmányát. A bibliográfia nem tünteti fel következetesen a kiadásokat: A Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár történetének csak a második, erősen átdolgozott és bővített kiadását írja le.

De — most már elszakadva szűkebb hazánktól — miért csak az elmúlt két évtizedi irodalmából válogat? Miért nem említi *Bodor Antal* könyvészetét, és miért nem ott folytatja, ahol ő abbahagyta? Vajon ki és mikor pótolja majd az 1940—1948 közötti rendkívül fontos időszak

honismereti bibliográfiáját? Azután van néhány dolog, ami nem menthető a terjedelem korlátaival: szerintem egyetlen honismereti bibliográfiából sem hiányozhatnak a *térképek* és a nem magyar nyelvű művek. A túlzott óvatossággal tudom csak menteni, hogy a szomszédos országokhoz tartozó történeti magyar területekről szó sem esik. Talán ezért nincs Moson megye címszó és a Győr-Sopron megyei anyagból is ezért hiányoznak a Moson megyéről szóló tanulmányok, még akkor is, ha ezekben a mai Magyarországán levő területekről is szó van.

Sajnos, a bibliográfia használhatóságát még hiányainál is jobban nehezíti és bonyolulttá teszi a *szerkezet*. A szerkesztő szándéka szerint a földrajzi és tematikai elv keverése a hatékonyság és a könnyebb keresés érdekében született. Igaz, hogy a földrajzi nevek is felfoghatók tárgyszóként, maga a tárgyszóalkotás és a tárgyszavak kiválasztása, elrendezése, az átfedések elkerülése stb. azonban annyi buktatót rejt magában, hogy ilyen jellegű bibliográfiában nem érdemes alkalmazni. Az eredmény az lett, hogy közigazgatási, természetföldrajzi, gazdaságföldrajzi tájegységek *keverednek* a sokszor önkényesen választott tárgyszavakkal. Az utalások öletszerű és *következtelen rendszere* nem képes megvalósítani a bevezetőben említett törekvést, hogy a bibliográfia horizontális szerkezetű műként a tájegységek egymásrahatását is hivatott illusztrálni, és összevetésre, tekintésre is akarja ösztönözni a provincializmusra, beszűkülésre is hajlamos honismereti munkásokat. Éppen a szerkezet tehet róla, hogy földrajzilag egymás mellett levő tájak, a honismeret szempontjából viszonylag jól körülhatárolható egységek itt elszakadnak egymástól, anyaguk erősen szétszóródott. A Győr-Sopron megye címszónál például utalás van arra, hogy lásd még Győr, Kisalföld, de hol van a Hanság, Szigetköz, Észak-Dunántúl, Mosoni síkság stb., ahol még található a megyére vonatkozó adat? Bonyolítja a dolgot, hogy sem a *tárgyszavak*, sem a *földrajzi fogalmak rendszere és mutatója nincs meg* a könyvben. A kereső tehát nem tudhatja, hogy egy nagyobb téma vagy földrajzi egység anyagát hány helyen és hol keresheti össze. Szokatlan a címszavakon belüli tagolás is, amely néhány kiemelt fogalom betűrendi egymásutánjából áll, a rokon területeket elszakítja egymástól. Így kerül a gazdaság és az ipar közé az idegenforgalom, melynek inkább a műemlékek, művészettörténet, régészet, néprajz stb. társaságában lenne a helye; a talajföldrajz és a statisztikai adatok közé szorult a betűrend miatt a sajtótörténet, holott a művelődéstörténethez tar-

toznék. További zavart okoz, hogy míg a címszavak egyes tételei alatt a szerzők betűrendjében van az anyag, a történelemnél történeti időrendben. Ilyen kis mennyiségű tétel esetében ez inkább zavart okoz, mint segít. A helységeknek a helységnévtár alapján ott látom a közigazgatási „rang” jelölését, de az ennél fontosabb névváltozásokat a szerkesztő nem jelzi.

Rengeteg helyet lehetett volna megtagarítani, ha a szerkesztő az analitikusan feldolgozott munkákat a bibliográfia elején szakrendben, sorszámmal ellátva felsorolja, biztos alapot adván így a valamely területen tájékozódni akaróknak. Nem kellett volna tehát többszázszor ugyanazt a munkát — még ha röviden is — leírnia; elég lett volna a mű sorszámára utalni. Az elemző feltárás sokszor következtelen, pontatlan. Főlősegesen ismétli például a Duna, a Magyarország című útikönyvet, a Vártúrák kalauzát, de az analitikusan feldolgozott Magyar műemlékvédelem 1967—1968. évi kötetéből Mosonmagyaróvárnál nem szerepelteti Szakál Ernő tanulmányát; a Kisalföldnél felveszi Pethő Tibor; Budapest — Szombathely — Kőszeg című munkáját, de nem írja le a Kirándulások Győr-Sopron megyében és Horváth: Budapest — Győr-Sopron című munkáját.

Az elemző feldolgozás szándéka kétségkívül nemes és a használók számára kényelmes is, de kérdés, hogy az országos honismereti bibliográfiában az elemző feltárásnak ilyen szintjét *meg lehet-e valósítani*, hiszen minden tanulmány, monográfia minden helyi vonatkozását felsorolni hatalmas munka. Talán meg lehetne alkudni azzal a megoldással, hogy a háromnál több földrajzi tájegységről, helységről szóló irodalmat a magasabb tájegységnél illetve közigazgatási egységnél kellene felvenni, s az annotációban a lehetőségig felsorolni a helyi vonatkozásokat. Véleményem szerint el lehetett volna hagyni a községeknél a közigazgatási jelleg jelölését, mert ez gyorsan avuló adat és a honismeret szempontjából nincs nagy jelentősége. Ugyancsak elmaradhatott volna az OSZK raktári jelzeteinek jelölése az egyes tételeknél, mert ilyen viszonylag friss anyag minden nagy könyvtárban megtalálható (a tájékozatlan olvasóban a jelzetek esetleg azt a tévhitet kelthetik, hogy csak Budapesten jut hozzá a művekhez.) Az autopszia elvének érvényesítéséről a pontos címléírás és a jó annotáció győzi meg a használót, nem a raktári jelzet kiírása.

Végül néhány *technikai kifogás*: a könyvtárosoknak és a katalógusok használóinak zavaró az a és á, az e és é megkülönböztetése, különösen ha ez a

többi magánhangzóra nem vonatkozik; a lapszámnak az egyes lapoldalak belső felére helyezése nehézkessé teszi a keresést; egyszerűbb lett volna az egyhasábos elhelyezés; a címszók nem emelkednek ki eléggé a szövegből, és előfordul, hogy egy-egy bibliográfiai tétel rossz címszó alá kerül.

Sajnos, az egész munkán látszik a *síetség*, kapkodás. Talán emiatt *nem lektorálta senki*. Ez a munka *egy ember erejét meghaladja*. A *társadalmi összefogásnak* abban kellett volna megnyilvánulnia, hogy a helyismereti gyűjtéssel foglalkozó tudományos műhelyeknek, de legalább a megyei könyvtáraknak módot kellett volna kapniok arra, hogy a gyűjtőkörükbe vágó anyagot áttekinthessék, s észrevételeiket és a hiányok pótlására vonatkozó javaslataikat megtehessek.

Végül legszívesebben javaslatot tennék a bibliográfia átdolgozott és bővített kiadásának előkészítésére. Belátom azon-

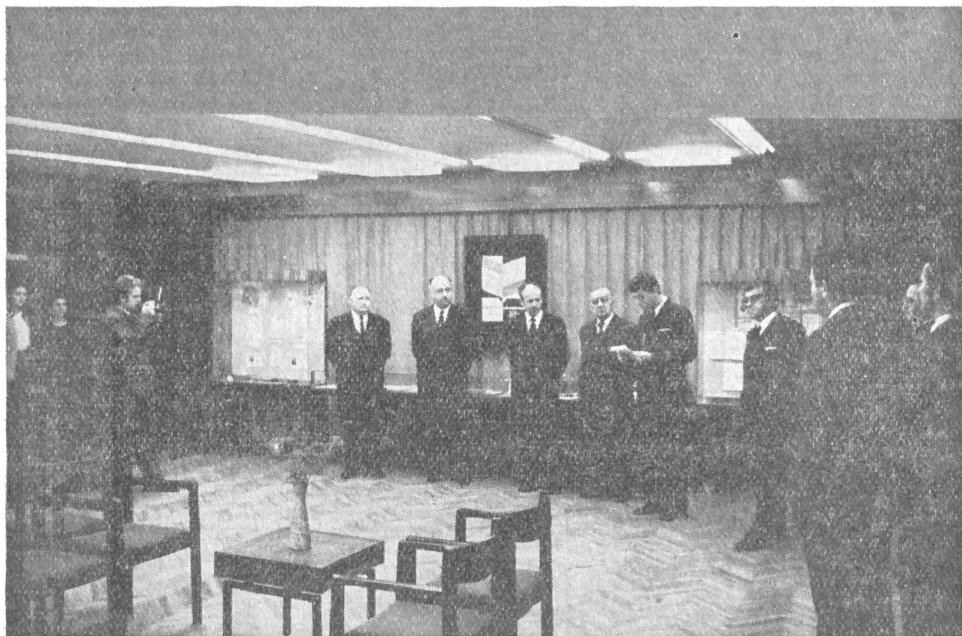
ban, hogy ilyen terjedelmű mű esetén a javaslat eleve kilátástalan. Ezért arra szorítkozom csupán, hogy felvessem egy pótlólag kiadandó, *teljes és egységes mutatórendszer közzétételét*, amely a meglevő kötet használhatóságának elengedhetetlen feltétele. Okvetlenül kellenének a következő jól szerkesztett mutatók, amelyekbe természetesen belekerülne a „Pótlás” anyaga is: *egységes és teljes földrajzi mutató, tárgyszómutató, átdolgozott névmutató*.

A vállalkozás nem tette feleslegessé egy országos helyismereti könyvészet, még kevésbé a helyi műhelyekben készülő alapos bibliográfiai feltárások megjelentetésének szükségességét. Addig — hibái ellenére is — haszonnal forgathatjuk Csomor Tibor bibliográfiáját. (Csomor Tibor: Magyarország. Honismereti bibliográfia. 1. köt. Előszó: Kovács Máté. Kiad. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Hazafias Népfront. 1972. 955 (4) l.)

Tuba László

IRODALOM

- Bényei Miklós: Csomor Tibor: Magyarország = Könyvtári Figyelő. 19. 1973. 1. sz. 116—121. l.
Csomor Tibor: Megjelent Magyarország honismereti bibliográfiája! = Honismereti Híradó. 1973. 1—2. sz. 82—84. l.
Hársfalvi Péter: A legújabb honismereti bibliográfia. = Honismereti Híradó. 1973. 1—2. sz. 85—86 l.
Folytassuk a honismereti bibliográfiát! = Honismereti Híradó. 1973. 1—2. sz. 84. l.

Könyv és jószomszédság címmel a magyar—jugoszláv könyvkiadási kapcsolatokat bemutató kiállítást rendezett a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárban a Pomurska Založba Könyvkiadó, az Európa Könyvkiadó, a megyei könyvtár és a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése. A kiállítást *Joze Vild*, a jugoszláv könyvkiadó igazgatója és *Takács Miklós* a Vas megyei Könyvtár igazgatója nyitotta meg. Jelen volt *dr. Gonda György* és *Vámos József*, a megyei tanács elnöke, illetve elnökhelyettese is. (G. K.)

Garas Kálmán felvétele

Komárom megye közgyűjteményeinek helyismereti katalógusa

Úttörő jellegű és példamutató vállalkozás ez a kiadvány: Komárom megye — gyűjteményi szempontból számottevő — közgyűjteményeinek összesített helyismereti kötetkatalógusa. Az összeállítás sokféle hasznából talán az a legfontosabb, hogy az intézményekben szétszór, egészében azonban tekintélyes forrásanyag így együtt táruul az érdeklődő elé. Ugyanakkor az állományfejlesztés — különösen a nagy nehézségeket jelentő retrospektív beszerzés számára — is észszerű iránymutatást adhat, mert feltérképezve a meglévő műveket, tulajdonképpen kijelöli azokat, melyek a megyében sehol sem lehetők fel, így beszerzésük különösen fontos, sürgető. (Jellegzetes példn: az 1962-ben kiadott megyei sajtóbibliográfia több mint 200 periodikájának alig negyede található meg a közgyűjteményekben.)

A kötetben a megyei könyvtár — természetesen leginkább számottevő — helyismereti állománya mellett felvételre került két járási-városi, illetve városi könyvtár (Esztergom, Komárom), két múzeum (a Tatai Kuny Domokos és a Komárom megyei Munkásmozgalmi és Ipartörténeti Múzeum), a megyei Állami Levéltár helyismereti könyvállománya is, sőt — többet adva, mint amennyit a cím ígér — egy magángyűjtemény anyaga is. Mivel tájékoztatói szempontból a lelőhelyjelzés elsőrendűen fontos, az intézmények kriptogrammját érdemes lett volna kiemelni a rövidítések közül, sőt pontos címüket is közölni. Bizonyára nem elvi, hanem gyakorlati okok miatt maradt ki az egyházi intézmények (pl. az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár) nélkülözhetetlen helyi vonatkozású állománya. Reméljük, hogy egy hasonló jellegű későbbi vállalkozás ilyen irányban is szélesíteni tudja anyagát.

A megyei könyvtár legutóbb 1963-ban vékony füzetben adta ki helyismereti gyűjteményének katalógusát; a gyarapodás, mely a gyűjtemény növekedését és ennek a kiadványnak a többletét egyaránt jelenti, tetemes: az akkor leírt 398 tétel helyett az új kötet 2397 tételt vesz számba. A növekedésbe persze belejátszik az is, hogy a katalógus — természetesen — a könyvanyagon kívül térképeket, periodikákat és *kéziratokat* is szerepeltet (tanulmányokat, pályázatok, disszertációkat) a megyei könyvtári állományból, s jelzi a szaporodó mikrofilmre vett anyagot (főként hírlapokat) is.

Az ETO rendszere szerint szerkesztett anyag világos, áttekinthető, a terjedelmnek megfelelő fejezetekben sorakoztatja fel a témaköröket. A kilenc főosztályt egy függelék jellegű fejezet egészíti ki, melyben a periodikák kaptak helyet. Igaz ugyan, hogy a folyóiratok külön csoportosításában némi következetlenség látszik, hiszen néhány címet a szakcsoportban lehet megtalálni, azonban ennek is haszna van: az ilyen esetekben az egyes számok tartalmáról részletes feltárás készül. A fejezetcímek után általános, a további rokon tárgyú egységekre való utalás található; a szöveges jelzés helyett azonban praktikusabb, kézenfekvőbb lett volna a szakszámokat szerepeltetni. Itt jegyezzük meg: a katalógus szellős tipográfiája (egy-egy oldalra 5—8 tétel került) kellemes és jó összképet ad.

A kiadvány nem egyszerűen lelőhelykatalógus: a helyismereti tájékoztatás számára igen fontos, hogy a *gyűjteményes kötetekről, illetve a fontosabb helytörténeti monográfiákról analitikus feltárást is ad*. Bár ezt a munkát csak a megyei könyvtár állományából kikerülő művek esetében végezhetnék el, eredménye így is nagy. Rejtett bibliográfiák, fontos tanulmányok, részlet-összegezesek kerültek napfényre a gyűjteményes kötetekből, évkönyvekből, iskolai értesítőkből stb. Fontos, országos jellegű kiadványok esetében (bár a válogatás itt a legbizonytalanabb: az ilyen jellegű tételek száma szinte parttalanul szaporítható) általában földrajzi utalások hívják fel a helyi vonatkozásokra a figyelmet.

A helyismereti anyag természetéből következő, hogy az annotációk, a jegyzetszerű függelékek, illetve az impresszum adatai három szempontot érvényesítenek: utalnak a tartalom helyi vonatkozásaira, a helyi szerzőre, és vannak tételek, melyek csak azért kerültek a bibliográfiába, mert helyi nyomdában készült a kiadvány. Mindegyik szempont vitathatatlanul fontos, a katalógust forgató kutató szemszögéből azonban talán jogosan vethető fel az az igény is, hogy a változatos anyag *láthatóan* (esetleg egyszerű tipográfiai jelekkel) is tagolódjék.

A kötethez háromféle indexet mellékeltek: a neveket, illetve intézményeket, a nyomdák és a földrajzi fogalmak mutatóját. Ez az utóbbi — a nagyobb és a fontosabb földrajzi egységeknél — tárgyszószerű bontást is ad, s így némileg pótolja a (technikai okokból kimaradt)

részletes tartalommutató hiányát. Sajnálatos ez a hiány: az analitikusan feltárt részletek gazdag anyagát az indexrendszer teszi több szempontból megközelíthetővé: a címleírások elemzését így lehet igazán hasznosítani, sőt a szakrendszert „merevségét” is ez hidalhatja át.

Ennek a Komárom megyei helyismereti katalógusnak — mely a helyi kuta-

tók, könyvtárosok számára nélkülözhetetlen segédkönyvnek ígérkezik — elvi jelentősége is van: példázza a közgyűjtemények *tájékoztatói* együttműködésének lehetőségét, és bizonyítja a közös munka együttes nyereségét. (József Attila Megyei Könyvtár, Tata-bánya. 398 l.)

Fogarassy Miklós

Középiskolai tanulmányi verseny

A középiskolai tanulmányi versenyekhez évente kiadott ajánló bibliográfiák ismertetése alkalmával a *Könyvtáros* a múltban mindig szövéttette, hogy az ország több megyéjében külön-külön készülő bibliográfiáknál gazdaságosabb és jobb összeállításokat eredményezhetne több könyvtár közös munkája. Az 1973-74. évi versenyekkel kapcsolatban végre *sikeressé* összefogásról számolhatunk be: az egyéb könyvtárközi munkák vállalkozásával már kitűnt és országos érdemeket szerzett *debreceni és szombathelyi megyei könyvtár közösen készített ajánló bibliográfiát*. Az együttműködésnek nemcsak az a jelentősége, hogy pénzt és munkaerőt takarít meg, hanem a munkában résztvevők nagyobb száma következtében lehetővé teszi a témák gondozásának hozzáértés szerinti, *személyre szabott szétosztását* is. Mindkét könyvtár jó szakemberekkel rendelkezik, s ez a munka átgondoltságán, szerkesztésén és továbbfejleszthetőségén egyaránt érződik. A bibliográfia ugyanis két változatban készült: az egyik az *általános tételekhez* ajánl irodalmat; s ez az ötven oldalas jegyzék az ország bármely középiskolája számára használható, függetle-

nül lakóhelyétől. Az összeállítás a két könyvtár közös munkája, magát a szépen sokszorosított kiadványt pedig a debreceniek adták ki. A pályatételeknek azt a részét viszont, amelynek *helyi vonatkozása* van, természetesen *külön-külön bibliográfiában* dolgozták ki és jelentették meg. A Vas megyeiek önálló füzetben, a Hajdú-Bihar megyeiek pedig úgy, hogy az általános rész füzetéhez hozzákötötték a helyismereti vonatkozású történelmi és földrajzi tételek 35 oldalas irodalomjegyzékét. A Vas megyei önálló kiadvány „Helytörténet” megjelöléssel jelent meg 60 oldalon, de a debreceninél levegősebb tördeléssel.

A példamutató vállalkozás továbbfejlesztésében remélhetőleg az lesz a következő lépés, hogy megvalósul az általános rész *országos igényeknek megfelelő példányszámú* előállítás és eljuttatása nemcsak a tanácsi és a nagyobb szakszervezeti könyvtárakba, hanem az iskolai könyvtárakba is. Ez megkíméli a hálózati központokat a munka nagyobb részétől, s lehetővé teszi, hogy erőiket a területükre vonatkozó tételek kidolgozására összpontosítsák. (G.)

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

A DEBRECENI MEGYEI KÖNYVTÁR folyóirat-állományával ismerteti meg olvasóit a könyvtár 113 oldal terjedelmű füzetes folyóirat-katalógusa. A betűrendben összeállított jegyzék egyaránt felsorolja az ún. régi, azaz 1945. előttről származó mintegy 65 megszünt folyóirat címét — ezek között az 1830-as évekből való is található —, illetve az 1945 utáni kb. 325, jórészt kurrens periodika adatait. A katalógus a folyóiratok jellegéről (irodalmi, művészeti, politikai stb.) is tájékoztat.

KÉZ ANDOR (1891—1968) földrajztudósról emlékezik meg a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának kiadványa az egyetem tanárainak munkásságáról szóló sorozat 4. füzetében. Dr. Kéz Andor 1952-től vezetett a földrajz tanszékét, 1925-től haláláig részt vett a Földrajzi Közlemények szerkesztésében, egy évtizeden át pedig a népszerűsítő szakfolyóiratot, a Földgömböt szerkesztette. A bibliográfia felsorolja szakirodalmi munkáit, fordítá-

sait és a róla szóló cikkeket, megemlékezéseket.

KÖNYVTÁRI ÉS TUDOMÁNYOS Tájékoztatót ad ki a Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtára. A kéthavonként megjelenő kiadvány az egyetem oktatószemélyzetét tájékoztatja az egyetemi élet eseményeiről, felsorolja a könyvtárba járó orvosi szakfolyóiratokat. Ugyanakkor a Kenézy Könyvtár hálózatába tartozó könyvtárak számára híryanagával betölti a hálózati könyvtári híradó szerepét is.

A SZABAD IDŐRŐL szóló újabb magyar és külföldi művekből nyújt annotált válogatást az MRT Tömegkommunikációs Kutatóközpont könyvtárának kiadványa, mely a könyvtár bibliográfiai füzeteinek 6. számaként jelent meg. A válogatás kiterjed a szabad idő szociológiájára és pszichológiájára, a szabad idő és a művelődés összefüggéseire, valamint az időmérleg vizsgálatokra.

NÉMET ANYANYELVŰ olvasók számára adott ki jól válogatott röplapbibliográfiát a Baranya megyei Könyvtár. A leporelló alakú, sokszorosított jegyzék előbb a gyermekeknek ajánl néhány könyvet, majd a német klasszikusok alkotásaiból olyan művekre hívja föl a figyelmet, melyek kezdő olvasók számára is élvezetesek. Kár, hogy a bevezető Goethe-versbe zavaró sajtóhiba csúszott.

„NEM TÉRKÉP E TÁJ...” Szülőföldünk: Vas megye címmel ajánló bibliográfiát adott ki a Szombathelyi Megyei Könyvtár gyermekolvasói számára. A forráskutatásban eligazított bevezető után földrajzi, történeti munkák következnek, végül külön fejezetben a megye jelenéről, illetve az úttörőmozgalomról szóló művek.

FOGYÓKÚRÁZÓK KLUBJA alakult a Paksi Járási-Nagyközségi Könyvtár Lányok-asszonyok klubjának keretei között. A tematika kapcsolódik a rádió és a tv hasonló műsoraihoz, a klub pedig módot ad az ott hallottak megvitatására is. A könyvtár propagandafüzetet, illetve bibliográfiát adott ki a klub tervezett előadásaira. A bibliográfia az egészséges táplálkozás könyvekben és folyóiratokban megjelent gazdag anyagából válogat.

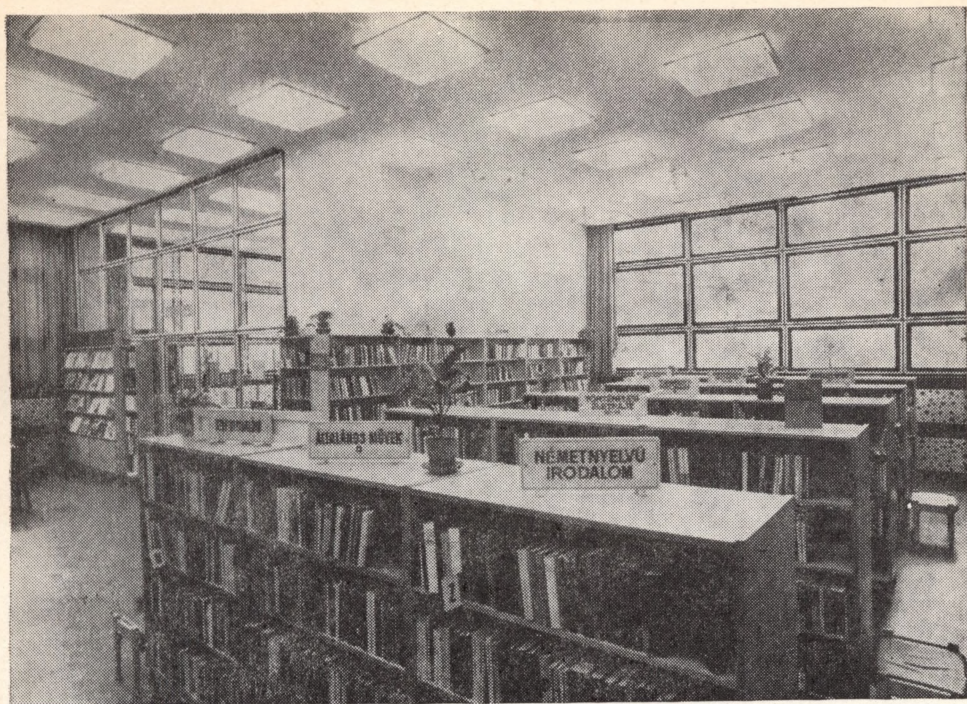
AZ ANGOL PEDAGÓGIAI főiskolák könyvtárainak helyzetével, fejlesztésük kérdéseivel foglalkozik az az angol szakmunka, melyet kivonatosan ismeret Kiss Jenő a Pedagógusképző főiskolai könyvtárak Angliában c. KMK-kiadványban. A beszámolóból kitűnik, hogy évről évre növekszik a pedagógiai főiskolák könyvtárainak fontossága. Egyrészt, mert a hallgatóság is mind nagyobb lesz — 1954-ben 24 ezer volt, 1971-ben már 118 ezer —, másrészt, mert a könyvtár mint oktatási eszköz mind nagyobb szerepet kap az iskolában. Így a pedagógusképző főiskolák könyvtárainak el kell látniuk a diákokat a tanulmányaikhoz szükséges könyvtári dokumentumokkal, ugyanakkor meg is kell tanítaniuk őket a könyvtárhasználatra, mégpedig azért, hogy átadhassák ezt az ismeretet tanítványaiknak is. A kiadvány tanulmányozása az érdekelt hazai szakemberek számára szintén hasznos, mert részletesen ismerteti az angliai pedagógiai főiskolák könyvtárainak szervezetét, igazgatását, funkcióját, működési körülményeit, illetve normáit, s így lehetőséget nyújt a hazai helyzettel való összehasonlításra. (Néhány példa: könyvtárra a teljes költségvetés 1—2 százalékát fordítják, 500 diák esetében legalább 69 ezer kötet a megkívánt könyvállomány, 1000-es létszámú intézményben 1412 négyzetméter alapterületet kell könyvtári célra juttatni.)

MEGAHERTZES ANTENNÁK a címe a 60. számú OMKDK ajánló bibliográfiai füzetnek, mely az antennatechnika irodalmáról nyújt annotált ismertetések. A kiadvány a rövid, az URH- és a deciméteres tartományban alkalmazott rádió- és tv-technikai antennákkal foglalkozó műveket ismerteti.

NÉGY ÚJ KÖNYVTÁRI tájékoztató jelent meg a közelmúltban. Valamennyi az új olvasónak kíván segítségére lenni abban, hogy megismerje a könyvtár szolgáltatásait, s hogy minél könnyebben eligazodjék a könyvtárhasználat módjaiban. Terjedelmével, igényes megjelenésével kitűnik a Veszprémi Megyei Könyvtáré, s ez természetes is, hiszen a többi járási (Békés, Bicske), illetve községi könyvtár (Balatonalmádi) készítette. A veszprémi tájékoztatóban színes fényképek mutatják be a könyvtár fontosabb részlegeit, alaprajzi ábrák és öleletes rajzok szemléltetik a könyvtárhasználat tudnivalóit. Nem hiányoznak a rajzok a Bicskei Járási Könyvtár tájékoztatójából sem; a Békési Járási Könyvtár szerényebb kiadványa azonban megelégszik a tudnivalók szöveges felsorolásával. A Balatonalmádi Községi Könyvtár leporello-formát választott, tájékoztatója finomabb papíron, igényesebb nyomdai kiállításban készült.

ÖSSZESÍTŐ KÖTET-BEN is kiadta Tájékoztató jegyzék vezetők számára c., rendszeresen megjelenő kiadványának 1972. évi anyagát a Debreceni Megyei Könyvtár. Az összeállító a politikai, közigazgatási, gazdasági vezetők számára fontos, különféle periódikákban, kiadványokban megjelent információanyagot több mint harminc témakör szerint csoportosítva tárták fel, de név- és tárgymutató, megyei eseménynaptár és helységnévmutató is könnyíti a kötet használatát.

GALVANIZÁLÁS című 61. számú ajánló bibliográfiai füzetében a csaknem minden iparágban alkalmazásra kerülő galvanizálási technika öt évnél nem régebbi irodalmát tárja fel az OMKDK.

Felső képünkön: a Petőfi-emlékkönyvtárként felavatott soroksári könyvtár felnőtt részlege a német nyelvű irodalommal. Alsó képünkön: a gyermekrészleg. Beszámlónkat lásd a 730. oldalon (Braun Tamás felvételei)

Ára: 6 forint

